

GLASUL BUCOVINEI

*

THE VOICE OF BUCOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUCOVINA

QUARTERLY REVIEW OF HISTORY AND CULTURE

CHERNIVTSI – BUCHAREST

2012, NO. 1
Year. XIX. No. 73

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

EDITORIAL COMMITTEE: Univ. Prof. PhD. Mircea Anghelescu (Bucharest), Ștefan Hostiuc (Chernivtsi), Assist. Prof. PhD. Harieta Mareci (Suceava), Assoc. Prof. PhD. Florin Pintescu (Suceava), Univ. Prof. PhD. Ion Popescu-Sireteanu (Jassy), Univ. Prof. PhD. Ștefan Purici (Suceava), Univ. Prof. PhD. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Sergiu Răcilă (Bucharest), Arcadie Suceveanu (Chișinău), PhD. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, Honorary Member of the Romanian Academy (Bucharest).

EDITORIAL OFFICE: Prof. PhD. Alexandrina Cernov, Univ. Prof. PhD. Ilie Luceac (Assist. Chief Editor), Marin Gherman, Vasile Tărățeanu, Honorary Member of the Romanian Academy.

DTP: Nadina Cioban-Olaru.

Institutul Cultural Român

GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2012, Nr. 1
Anul XIX. Nr. 73

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Anghelescu (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), lector univ. dr. Harieta Mareci (Suceava), conf. univ. dr. Florin Pintescu (Suceava), prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), prof. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), prof. univ. dr. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Sergiu Răcilă (București), Arcadie Suceveanu (Chișinău), dr. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române (București).

REDACȚIA: prof. dr. Alexandrina Cernov, prof. univ. dr. Ilie Luceac (redactor-șef adjunct), drd. Marin Gherman, Vasile Tărățeanu, membru de onoare al Academiei Române.

CULEGERE COMPUTERIZATĂ: Nadina Cioban-Olaru.

CONTENTS

ISSN 1222-5606

SUMAR

COLOCVIUL PERSONALITĂȚII BUCOVINENE: ACADEMICIAN RADU GRIGOROVICI – O SUTĂ DE ANI DE LA NAȘTERE

Alexandrina Cernov, Argument	
Programul Colocviului Personalități Bucovinene: Academician Radu Grigorovici – o sută de ani de la naștere	
Alexandrina Cernov, Cuvânt de deschidere	
Rodica Marchidan, Tatăl meu – Radu Grigorovici	
Andrei Devenyi, Magistrul meu Radu Grigorovici	
Nadia-Ruxandra Mezincescu, Radu Grigorovici sau despre	
Marin Aiftincă, O conștiință a binelui: academicianul Radu Grigorovici	
Vlad Brătuleanu, George Grigorovici – 140 de ani de la naștere.	
Ilie Luceac, O personalitate a unei istorii nescrise a Bucovinei: academician Vladimir Trebici	
Ilie T. Zegrea, George Muntean și bucovinenii	
Doina Cernica, George Muntean, evocare la 7 ani de la plecarea sa (răsfoind cotidianul „Crai Nou”, Suceava)	
Maria Toacă, Doi trandafiri de la Horecea Mănăstirii pentru nostalgia lui Vladimir Trebici	

IN MEMORIAM

Vasile Tărățeanu, Casa colonelului George Galan	
--	--

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Marin Gherman, Europeanizarea Ucrainei: modele teoretice și practice Monitoring- ul presei (1 august 2011 – 1 februarie 2012)	
--	--

ITINERARE ARTISTICE

Ilie Luceac, Concertele lui Ferenc Liszt la Cernăuți. Biografia unui document uitat	
--	--

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

Vasile Tărățeanu, Regalul lui Mircea Lutic [Mircea Lutic, <i>Arminden cu heruvimi</i> , Cernăuți, Editura Misto, 2011, 208 pagini]; [Mircea Lutic, <i>În lumina cuminecării (U sviti spovidani)</i> , poeme. Traducere în limba ucraineană de Vitali Kolodii, Cernăuți, Casa Editorială „Bukrek”, 2011, 88 pagini]	
---	--

CRONICA VIEȚII CERNĂUȚENE

1 septembrie – 24 decembrie 2011 [Rubrică pregătită de Vasile Tărățeanu]	
Glasul Bucovinei, nr. 1-4, 2011, Sumar	

ISSN 1222-5606

Colocviul *Personalități bucovinene* Academician Radu Grigorovici – o sută de ani de la naștere

ARGUMENT

Alexandrina Cernov

Cernăuți

Între 27-30 septembrie 2011, la Cernăuți, din inițiativa Editurii *Alexandru cel Bun*, și-a desfășurat lucrările Colocviul internațional *Personalități bucovinene: Radu Grigorovici – o sută de ani de la naștere*, cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni și al Consulatului General al României la Cernăuți.

Orașul Cernăuți, capitala Bucovinei istorice de cândva, a dat culturii și științei românești, artelor și istoriei religiilor o serie de personalități marcante. Este de datoria noastră, a generației pe care o reprezentăm, să comemorăm aceste personalități, să transmitem tinerilor nu doar amintirea despre numele, faptele și realizările lor în domeniul diverselor științe, ci și a conștiinței clare a acestor personalități de a se realiza ca oameni devotați cauzei românești. Îndemnându-i pe tinerii de astăzi să-și cunoască predecesorii, încercăm să înnodăm o legătură dintre generații.

Într-un articol intitulat *Diaspora bucovinenilor din București*, publicat în revista noastră, academicianul Vladimir Trebici a evocat personalitățile bucovinene care, în diferite perioade ale istoriei zbuclumate a Bucovinei, s-au stabilit în București, unde și-au continuat activitatea. Iată ce scrie Vladimir Trebici: „În perioada interbelică, un număr de intelectuali din diferite categorii sociale, s-au stabilit în Capitala României Mari. Au avut și un ziar al lor, înființat și condus de scriitorul și avocatul D. Grecul, sprijinit, probabil, de istoricul literar și editorul merituos, care a fost I. E. Torouțiu (1888-1953), cumnat cu frații Victor, Leca și Aurel Morariu și cu prof. Vasile Grecu.

Adevăratul început al diasporei bucovinenilor stabiliți în București trebuie legat de tragicul eveniment al anexării nordului Bucovinei de către U.R.S.S. (iunie 1940), ca urmare a aplicării Pactului Ribbentrop-Molotov¹.

Cele mai importante personalități provenite din Bucovina s-au format la școlile și instituțiile superioare de învățământ din Cernăuți sau Viena. „Principalele școli secundare, scria în continuare academicianul, pe care le-au frecventat aceștia sunt: Liceul „Aron Pumnul“ (cel mai vechi liceu din Bucovina, înființat în 1808), Liceul „Mitropolitul Silvestru“ (mai înainte Școala Reală Superioară ortodoxă), Liceul militar „Ștefan cel Mare“, Liceul ortodox de fete, Școlile normale de învățători (de băieți și de fete) – toate din Cernăuți –, apoi liceul „Regele Ferdinand“ din Storojineț, Liceul „Dimitrie Cantemir“ din Coțmani, gimnaziul din Vijnița, Școala de învățători din Vășcăuți pe Ceremuș. Cohortele cele mai numeroase le-au dat însă Liceul „Aron

Pumnul“ și Liceul „Mitropolitul Silvestru“, ceea ce explică rolul lor major în constituirea comunității bucovinenilor din București.

Majoritatea celor stabiliți în București erau titrați universitari (vorbesc de cei ce s-au manifestat mai activ). Cohortele cele mai numeroase erau cele ce proveneau de la Universitatea din Cernăuți. Înființată în 1875 și purtând denumirea de „alma Mater Francisco-Josephina“, având ca protector pe împăratul Franz Josef I (1848-1916), ea a fost românizată în 1920, i s-a dat denumirea de Universitatea „Regele Ferdinand I“, înlocuită din 1933 cu cea de „Universitatea Regele Carol al II-lea“, titlu pe care l-a purtat până în 1940. Aria de recrutare a studenților, pe vremea Austro-Ungariei, dar și a României-Mari, era Bucovina. Structura etnică a corpului profesoral dar și a studenților s-a modificat considerabil în favoarea românilor. Din cele patru facultăți (teologie, drept, litere și filozofie, științe), cel mai mare număr de studenți îl avea Facultatea de Teologie. Fiindcă am scris despre Universitatea din Cernăuți și despre Facultatea de Teologie, nu voi reveni asupra acestui subiect. Voi menționa că la Facultățile de drept, litere și filozofie, științe, majoritatea covârșitoare o formau studenții bucovineni. La Facultatea de Teologie, studenții se recrutau nu numai din Bucovina; o parte veneau din Transilvania, Banat, Crișana-Maramureș, absolvenți ai institutelor teologice de la Sibiu, Caransebeș, Arad, Oradea și Cluj, toate având caracter universitar incomplet. Veneau însă numeroși candidați din Vechiul Regat, absolvenți de seminarii, unii chiar preoți, pentru a obține titlu universitar. Din numărul maxim de studenți ai Universității din Cernăuți, circa 2 400, mai mult de jumătate, erau teologi⁴².

În București, s-au stabilit în mare parte intelectuali bucovineni: profesori universitari, profesori de liceu, scriitori, medici, ingineri... Printre aceștia au fost: istoricul Dimitre Onciul, fost director al Arhivelor Naționale din București și președinte al Academiei Române, bizantinologul Vasile Grecu (1885-1972), istoricul Ion Nistor (1876-1962), rector al universității cernăuțene în perioada interbelică, istoricul literar Ilie Torouțiu (1888-1953), scriitor, redactor la „Convorbiri literare“, juristul Radu Economu (1917-2000), demograful, sociologul și istoricul Vladimir Trebici (1916-1999), fizicianul Radu Grigorovici (1911-2008) etc. Scriitorii și poezii: Mircea Streinul (1910-1945), Traian Chelariu (1906-1966), Iulian Vesper (1908-1986), Eusebiu Camilar (1910-1965), Teodor Maricariu (1911-1982). De asemenea profesorii Mihai Gușuleac (1887-1960), Ion Tarnavschi (1904-1991), Traian Ștefureac (1908-1986), Adrian Fochi (1920-1985), Leon Țopa (1912-1996), Ionel Negură (1909-1985), compozitorul și muzicologul Liviu Rusu (1908-1951) etc.

Sunt bine cunoscute și alte personalități care au absolvit diferite instituții de învățământ din Cernăuți precum Școala Normală, Conservatorul sau Politehnica.

În actul de înființare a Societății Literare (Academice) Române din 1/13 aprilie 1866, ulterior Academia Română, „se prevedea prezența în cadrul noii instituții de la București a reprezentanților tuturor românilor, fie că se găseau în statul român liber, fie în regiunile românești supuse încă dominațiilor străine, între acestea și Bucovina, aflată sub stăpânire habsburgică. La 22 aprilie/3 mai 1866, au fost numiți primii membrii ai Societății, între care și doi reprezentanți ai Bucovinei: Alexandru Hurmuzaki și Ambrosiu Dimitrovitza (Dimitrovici)”,³.

Începând cu acest colocviu, deschidem seria de comemorări ale celor mai destoinici dintre bucovineni, care au contribuit cu prisosință la dezvoltarea științei, a

literaturii și culturii române, în general, nu numai pentru a le cinsti memoria, dar și pentru a asigura continuitatea dintre generațiile de români din Bucovina. Este vorba, mai ales, de tinerii nord-bucovineni, care continuă activitatea predecesorilor lor în diferite domenii ale științei și culturii.

Primul colocviu este dedicat personalităților bucovinene, comemorând pe fizicianul Radu Grigorovici, și încă trei bucovineni din generația sa: acad. Vladimir Trebici, Radu Economu și George Muntean, toți trei aflându-se printre primii bucovineni din București care au fost alături de noi după 1989, într-o perioadă complicată a renașterii naționale a românilor din regiunea Cernăuți.

Colocviul *Personalități bucovinene: Radu Grigorovici – o sută de ani de la naștere* a început cu un Te Deum, oficiat la Catedrala ortodoxă Pogorârea Sfântului Duh din Cernăuți, de către un sobor de preoți, în frunte cu ieromonahul Dosoftei și părintele Elefterie de la Mănăstirea Putna.

Te Deum-ul de la Catedrala Pogorârea Sfântului Duh

În finalul Te Deum-ului, ieromonahul Dosoftei Dijmărescu a rostit un *Cuvânt de învățătură*: „Ne rugăm și noi pentru acești oameni deosebiți pe care i-am pomenit astăzi, dorind să și învățăm ceva din toate acestea. Când veneam spre Cernăuți, uitându-mă pe program, m-am bucurat că organizatorii n-au trecut aici doar o singură personalitate, dar au trecut mai multe. În general, așa se face la un simpozion și e firesc. Oamenii își concentrează atenția asupra unei singure personalități, dar acum au fost trecuți în program mai mulți, și poate există niște legături între ei, mai vădite sau mai puțini vădite. Și m-am gândit, cât de ușor se leagă firele marilor personalități ale unei societăți, ale unui neam. M-am gândit la acești oameni, patru dintre ei după nume, dar noi spunem – cu tot neamul. Există o rudenie după duh, dar există și o rudenie după rost și după intenții. Or, în această familie, după rost și după intenții, cu siguranță că toți cei patru sunt rude. Căci fiecare dintre ei, așa cum i-a lăsat Dumnezeu, au făcut ceva pentru semenii lor, și-au păstrat demnitatea și verticalitatea în niște perioade de timp care nu au fost deloc ușoare. Și uneori au trebuit să facă niște sacrificii: de a

pleca de la catedră, de a trece mai în umbră pentru a putea spune totuși ceea ce aveau de spus, atât cât să-și facă și datoria și să nu fie alungați cu totul din societate. M-am gândit apoi la legătura aceasta a noastră cu ei. De fapt, pentru noi, oamenii, dragostea este nu ca o despărțire, ci ca o apropiere. Rugându-ne pentru cineva, o facem din dragoste și atunci dragostea sporește. Rugându-ne astăzi pentru cei dispăruți, cu siguranță că dragostea noastră pentru ei ne apropie de Dumnezeu. Este recunoștința noastră pentru cei trecuți la Domnul, pe umerii cărora stau noile generații care vin. Este o continuitate, căci acești oameni mai mari, Dumnezeu i-a lăsat pentru neam și i-a lăsat într-o societate. Ei sunt ca oasele unui trup și de aceste oase, de acest schelet se leagă întreg trupul fără de care el nu s-ar putea manifesta. Fiecare își împlinește datoria lui, la locul lui, așa cum Dumnezeu i-a chemat pe apostoli, i-a chemat pe preoți și le-a dat un dar. Dumnezeu dă fiecăruia un dar. Este un dar al culturii, este un dar al științei, este un dar al politicii, este un dar al artei, al comuniunii între oameni. Fiecare are darul lui și rostul lui în lume. Și această posibilitate, pe lângă faptul de a face ceva, înseamnă în primul rând posibilitatea de a-i recunoaște ca persoane, ca înaintași ai noștri. Și dacă ne rugăm pentru ei, nu cred că este o recunoaștere mai bună, decât aceea pe care o face omul în rugăciune, și față de Dumnezeu, și față de aproapele. Căci pentru cine nu ne rugăm, niciodată nu vom putea spune că-i iubim. Pe cei pe care îi iubim, întotdeauna vom simți nevoia să ne rugăm pentru ei. Așadar, dacă ne-a ajutat Dumnezeu să-i pomenim astăzi pe acești patru oameni, fie ca Domnul să ne dea prin dâșii, în inimă mai ales, să-i mai pomenim și altă dată. Și duhul lor, lucrarea lor să ne însuflească pe fiecare dintre noi, acolo unde suntem chemați s-o ducem mai departe, pentru a zidi trupul acesta larg al omenirii, și a-l zidi în sensul care a fost făcut să fie trup al unui cap, cap care este nu altul decât Hristos Domnul“.

Aceleași gânduri bune într-o susținere a inițiativei noastre le-a rostit în *Cuvântul de salut* și consulul general al României la Cernăuți, doamna Tatiana Popa: „Sunt și

**În timpul lucrărilor colocviului. De la stânga la dreapta:
dr. Rodica Marchidan-Grigorovici, dr. Andrei Devenyi
și Tatiana Popa, consul general al României la Cernăuți.**

eu deosebit de onorată să particip astăzi la această manifestare culturală de excepție, organizată grație eforturilor susținute ale Editurii *Alexandru cel Bun* din Cernăuți, personal ale doamnei Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, dar în egală măsură și ale profesorului universitar dr. Ilie Luceac, – manifestare dedicată unei personalități de excepție, și anume, fizicianul român de obârșie bucovineană, Radu Grigorovici. Acest colocviu, care astăzi se desfășoară la Cernăuți, fără îndoială că va aduce un prinos de cunoaștere în istoria culturii și științei românești din Bucovina. Avem încă mare nevoie de acest prinos de cunoaștere, iar prezența dumneavoastră aici, a personalităților din cadrul Academiei și din România, în general, dar și a reprezentanților comunității românești din Cernăuți, dovedește interesul – și sunt convinsă că și conștientizarea faptului – că există încă multe lucruri pe care trebuie să ni le spunem reciproc, care trebuie să le publicăm, astfel încât să identificăm și să răspundem pe viitor provocărilor deosebit de complexe ale comunității românești din regiunea Cernăuți.

Din partea misiunii diplomatice a României la Cernăuți, vă urez și eu un „Bine ați venit!“, la fel și o ședere cât mai plăcută în Cernăuți. În același timp, vă doresc să reveniți aici cât mai des, pentru că astfel de manifestări, ca cea de astăzi, să poată să fie organizate contribuind fiecare dintre noi cu ceea ce putem, vă repet, ceea ce cred că este necesar – la o publicare și cunoaștere în esență – pe fondul personalităților deosebite, pe care Cernăuțiul le-a oferit științei, literaturii române, în general, României.

Bine ați venit, și doresc succes deplin acestei manifestări culturale de astăzi!“

Începând cu numerele 1 și 2 din 2012 ale revistei noastre vom publica materiale colocviului.

În același timp, anunțăm că în 2012 vom organiza cel de al doilea colocviu din seria *Personalități bucovinene*, dedicat istoricului Eudoxiu de Hurmuzaki (1812-1874), membru titular al Academiei Române din 1872. Prin urmare, vă invităm să parcurgem împreună calea cunoașterii și a recunoașterii acestor ilustre personalități

NOTE

- 1 Vladimir Trebici, *Diaspora bucovinenilor din București*, „Glasul Bucovinei“, an. III, nr. 2 (10), 1996, p. 10.
- 2 *Ibidem*, p. 12.
- 3 Despre membrii Academiei Române, originari din Cernăuți, vezi: Dorina Rusu, *Bucovina în Academia Română*, în „Glasul Bucovinei“, an. XI, nr. 1-2, (41-42), p. 68-75.

EDITURA *ALEXANDRU CEL BUN* CERNĂUȚI
DEPARTAMENTUL PENTRU ROMÂNII DE PRETUTINDENI
CONSULATUL GENERAL AL ROMÂNIEI LA CERNĂUȚI

**COLOCVIUL PERSONALITĂȚII BUCOVINENE:
ACADEMICIAN RADU GRIGOROVICI – O SUTĂ DE ANI
DE LA NAȘTERE.**

Program

Cernăuți, 27-30 septembrie 2011

MIERCURI, 28 SEPTEMBRIE 2011

09.00 – Te Deum, Biserica Catedrală *Pogorârea Sfântului Duh*.

10.30 – 12.30 DESCHIDEREA COLOCVIULUI. (Sala Roșie, Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci“, corp V, str. Kotsiubinski, nr. 2).

ALEXANDRINA CERNOV, membru de onoare al Academiei Române, *Cuvânt de deschidere*.

Prof. univ. dr. PETRO POLEANSKI, Catedra de Optică a Universității Naționale „Iu. Fedkovyci“ din Cernăuți, *Cuvânt de salut*.

TATIANA POPA, Consul general al României la Cernăuți, *Cuvânt de salut*.

Dr. RODICA MARCHIDAN-GRIGOROVICI, *Tatăl meu – Radu Grigorovici*.

Prof. univ. dr. ANDREI DEVENYI, Institutul de Fizică al Academiei Române, București, *Magistrul meu Radu Grigorovici*.

TEODORA STANCIU, OANA ENĂCHESCU, redactori la Radio România Cultural, București, *Prezența acad. Radu Grigorovici la Radio România Cultural*.

12.45 – 14.00 SESIUNE DE COMUNICĂRI. (Sala Roșie, Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci“, corp V, str. Kotsiubinski, nr. 2).

Dr. NADIA-RUXANDRA MEZINCESCU, secretar științific al Secției de Fizică a Academiei Române, *Radu Grigorovici sau despre înțelepciune*.

Prof. univ. dr. MARIN AIFTINCĂ, Academia Română, *O conștiință a binelui: academicianul Radu Grigorovici*.

Drd. VLAD BRĂTULEANU, *George Grigorovici – 140 de ani de la naștere*.

Prof. univ. dr. ILIE LUCEAC, Institutul Teologic Ortodox din Cernăuți, *O personalitate a unei istorii nescrise a Bucovinei: academicianul Vladimir Trebici*.

16.00 – 17.30 Excursie, fosta Reședință a Mitropoliților Bucovinei, astăzi Universitatea Națională din Cernăuți.

17.30 – 18.30 *LANSĂRI DE CARTE*.

18.30 – 20.30 SESIUNE DE COMUNICĂRI. (Sala Roșie, Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci“, corp V, str. Kotsiubinski, nr. 2).

Prof. univ. dr. ION CONSTANTIN, cercetător științific principal la Institutul

Național pentru Studiul Totalitarismului, Biblioteca Metropolitană București, *Vladimir Trebici – actualitatea lucrărilor savantului*.
RALUCA FUCHS-ECONOMU, București, *Îmi amintesc de tatăl meu, Radu Economu*.
Drd. VASILE SCHIPOR, cercetător științific principal, Institutul „Bucovina“ al Academiei Române, Rădăuți, *subiect rezervat*.

JOI, 29 SEPTEMBRIE 2011

09.00 – 11.00 SESIUNE DE COMUNICĂRI. (Sala Roșie, Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci“, corp V, str. Kotsiubinski, nr. 2).

Ing. MIRCEA IRIMESCU, deputat în Parlamentul României, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Rădăuți, *Întoarcerea la înțelept*.

Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, Academia Română, Secția de istorie, *Un învățat bucovinean de neuitat: Acad. Radu Grigorovici (1911–2008)*.

Col. (r) GEORGE GALAN, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, filiala București, *Bucovenenii: Acad. Radu Grigorovici, acad. Vladimir Trebici, diplomatul Radu Economu și istoricul literar George Muntean – importanța activității lor în cercetarea istoriei Bucovinei*.

Prof. ȘTEFAN HOSTIUC, *Acad. Radu Grigorovici și pasiunea pentru istoria Bucovinei*.

11.00 – 12.30 LANSĂRI DE CARTE.

13.00 – 14.30 SESIUNE DE COMUNICĂRI. (Sala Roșie, Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci“, corp V, str. Kotsiubinski, nr. 2).

ADELA POPESCU, București, *George Muntean – omul*.

Prof. PETRU BEJINARIU, *Fizicianul român Radu Grigorovici la întâlnirile cu elevii de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi“*.

Prof. univ. dr. PAVEL ȚUGUI, București, *Debutul în cultură al lui George Muntean*.

Dr. LUCIA NENATI-OLARU, *Portrete sepia: Vladimir Trebici și George Muntean*.

ILIE T. ZEGREA, Cernăuți, *George Muntean și bucovinenii*.

VASILE TĂRĂȚEANU, *Înimă blândă și spirit justițiar*.

18.00 – 19.00 SESIUNE DE COMUNICĂRI. (Sala Roșie, Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci“, corp V, str. Kotsiubinski, nr. 2).

DOINA CERNICA, ziaristă (Suceava), *George Muntean, evocare la 7 ani de la plecarea sa* (răsfoind cotidianul „Crai Nou“, Suceava).

MARIA TOACĂ, ziaristă (Cernăuți), *Doi trandafiri de la Horecea Mănăstirii pentru nostalgiile lui Vladimir Trebici*.

CAROLINA JITARU-STAȘCHEVICI, ziaristă (Cernăuți), *Radu Grigorovici: fericirea unei întâlniri deosebite, regretul unui vis neîmplinit...*

19.00 – 20.00 DEZBATERI. ÎNCHEIEREA LUCRĂRILOR COLOCVIULUI, (Sala Roșie, Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci“, corp V, str. Kotsiubinski, nr. 2).

VINERI, 30 SEPTEMBRIE 2011

8.00 – excursie la Cetatea Hotinului, cu oprire la Biserica *Sf. Ilie*, ctitoria lui Miron Barnovschi de la Toporăuți.

Alexandrina Cernov

Alexandrina Cernov s-a născut la 24 noiembrie 1943 în orașul Hotin. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității Naționale „Ju. Fedkovyci” din Cernăuți (1966). A susținut teza de doctorat în 1989 la Chișinău. Conf. univ. dr. la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale din Cernăuți (1971 – 2002). A publicat studii și articole în domeniul teoriei traducerii, lingvostilisticii și poeziei comparate (română, rusă, ucraineană), este autor a 9 manuale școlare de limba și literatura română pentru școlile românești din Ucraina. Publică studii în Ucraina, România și Republica Moldova, articole și materiale despre istoria și cultura Bucovinei, despre statutul limbii române în Ucraina, problemele actuale ale renașterii naționale și culturale a românilor din nordul Bucovinei, cât și despre problemele școlii românești din Ucraina.

Este redactor-șef la revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (din 1994). Membru de onoare al Academiei Române (1991), membru fondator și director executiv al Editurii *Alexandru cel Bun* din Cernăuți (1995), membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, vicepreședinte (1989) și președinte al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți (1990 – 1994).

CUVÂNT DE DESCHIDERE

Alexandrina Cernov

Cernăuți

Vă mulțumesc tuturor pentru faptul că ați răspuns chemării noastre de a evoca amintirea academicianului Radu Grigorovici și a prietenilor săi Vladimir Trebici, Radu Economu și George Muntean. Vreau să precizez chiar de la început de ce au fost alese pentru evocarea de astăzi anume aceste personalități, împreună cu cea a academicianului Radu Grigorovici.

După 1989, când trecerea frontierei dintre România și Ucraina a fost mai ușoară, mai bună, printre primii care au venit la Cernăuți, la Catedra de Filologie Română, despre care auziseră mai înainte, au fost acad. Vladimir Trebici și Radu Economu, au fost și primii care au intrat în contact cu românii din această parte a Bucovinei, ne-au întrebat și s-au interesat de viața noastră științifică și culturală. Și tot atunci, în primăvara lui 1990, la inițiativa lor și a profesorului Vasile Precop, s-a hotărât reactivarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, care fusese înființată la Cernăuți (1865). Din 1990 la conducerea ei a stat neobositul inginer Mircea Irimescu. La Cernăuți, la acea dată, deja fusese fondată Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” (20 mai 1989). Au început întâlnirile noastre de la Cernăuți, și Rădăuți, care cu timpul au devenit din ce în ce mai frecvente și s-au transformat în colaborări științifice și culturale. Ne întâlnim la conferințele științifice dedicate istoriei Bucovinei, încercăm și o colaborare rodnică cu colegii noștri ucraineni, participăm împreună la manifestările culturale din Cernăuți, Suceava, Rădăuți, la filiala din București a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, condusă de academicianul Vladimir Trebici, iar mai târziu de colonelul în rezervă George Galan.

L-am cunoscut pe academicianul Radu Grigorovici, vicepreședinte al Academiei Române la acea vreme, în 20 noiembrie 1991, când împlinea vârsta de 80 de ani, la Conferința Internațională *Bucovina – istorie și actualitate*, organizată la Cernăuți de către Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”, la care, pentru prima

dată, au participat savanți, diaspora bucovineană din România și Republica Moldova, bucovineni din origine. Academicianul Radu Grigorovici a preferat să fie în acea zi la Cernăuți, orașul în care s-a născut, a copilărit, a învățat și s-a format ca personalitate. Sala Sinodală a Palatului Mitropolitan era arhiplină. Tot atunci, academicienii Radu Grigorovici și Vladimir Trebici au propus ca, potrivit unei vechi tradiții a Academiei Române, să fie aleși și de la Cernăuți doi membri de onoare ai Academiei Române, ceea ce s-a realizat chiar în anul următor.

Radu Grigorovici colindase în acele zile locurile copilăriei, vizitase Facultatea de Fizică a Universității cernăuțene și constatase cu satisfacție că Facultatea se dezvoltase în ultimii ani, având mai multe catedre printre care cea de fizică teoretică, materiale semiconductoare, de microelectronică, optică ondulatorie și altele. Mai târziu, într-un interviu acordat revistei „Glasul Bucovinei“, la întrebarea: „Revenind în Cernăuți ați avut senzația că vă întoarceți în locuri bine cunoscute, sau ați găsit un oraș străin, despuiat de reminiscențele amintirilor din tinerețe?“ dânsul a răspuns: „Când am revăzut orașul, în 1991, mi s-a părut un decor uzat de vreme și pe alocuri cârpit, în care se joacă o piesă pentru care nu a fost creat. O populație care vorbește o limbă necunoscută mie și pe care o auzi arareori pe stradă, fiindcă marea majoritate a trecătorilor sunt singulari, nu se cunosc unii cu alții și nu interacționează. Acele încăperi minuscule și sărăcicioase în care se desfășurau rămășițele de activitate românească, divizate și ele în bisericuțe autocefale, reciproc învrăjbite, m-au întristat nespus. În 1995, m-au impresionat neplăcut încercările sistematice de a împiedica participarea invitaților români, purtători de cuvânt, la serbarea a 120 de ani de existență a Universității din Cernăuți și de a-i izola de colegii lor de breaslă și de conducerea acestei instituții, prin bararea drumurilor de acces și a intrării în incinta Universității de către grupuri de indivizi neoficiali. De altfel, aceste acțiuni au eșuat. M-ar fi făcut să zâmbesc încercările de a prezenta Cernăuții drept un oraș vechi ucrainean, dacă în această acțiune n-ar fi fost afectate și mormintele. Am văzut și orașul nou, care are tot atât caracter ucrainean, cât caracter românesc au cartierele de blocuri din București. Până la urmă am început să mă mir că aici m-am născut, în acea grădină am copilărit și m-am îndrăgostit, că în acele școli am învățat carte și că în acea casă din cartierul de „vile“ m-am maturizat alături de părinții mei“¹.

Pentru academicianul Radu Grigorovici, Cernăuții au însemnat mult mai mult decât orașul în care s-a născut și pentru care a avut o nesfârșită nostalgie, care a fost Mecca la care s-a întors mereu: cu gândul, cu abnegația de savant și cu sufletul de bucovinean.

La Conferința Internațională *Bucovina – istorie și actualitate*, organizată la Cernăuți de către Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“, la care pentru prima dată au participat savanți, bucovineni de origine, diaspora bucovineană din România, românii vorbeau atunci pentru prima dată după 1945 despre istoria lor, despre rolul lor în istoria Bucovinei.

În acele zile, când împlinea 80 de ani, Radu Grigorovici a preferat să fie alături de noi, în orașul în care s-a născut, a copilărit, a învățat și s-a format ca personalitate.

Cred că din acea perioadă se hotărâse să se ocupe serios și de studiile de istorie a Bucovinei. Astfel, la împlinirea vârstei de 90 de ani le mărturisea colegilor săi fizicieni și prietenilor „cum a ajuns, un fizician pasionat de cercetarea de fizică și de soarta fizicii în România să se abată de la îndeletnicirea îndrăgită. Ce-i drept, pentru

o altă dragoste, mai veche, mult timp neglijată, dar nu uitată – Cernăuțiul și Bucovina mea natală².

Noutatea studiilor sale de istorie a Bucovinei constă în metoda analitică și spiritul modern al științelor exacte pe care le-a aplicat în comentariile faptelor și evenimentelor istorice. Fiind un bun cunoscător al limbii germane el a apelat la izvoarele austriece și germane la care generația noastră de istorici din Bucovina (atât în nord, la Cernăuți, cât și în sud, la Suceava), nu avuseseră acces. În perioada sovietică, premeditat sau nu, în școlile românești din Cernăuți se preda doar limba franceză. Arhivele de Stat de la Cernăuți însă conțin valoroase documente istorice în limba germană la care, din păcate, nu avem acces. Nici astăzi în școlile românești de la Cernăuți nu se învață germana, constatăm că nici tineretul nu mai manifestă nici un interes pentru această limbă, preferând engleza.

În 1928 Radu Grigorovici a absolvit liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți. Până atunci, învățase numai în limba germană, „de altfel, scria academicianul Radu Grigorovici în amintirile sale de mai târziu, uitasem româna în Boemia și o reînvățasem cu numeroșii mei tovarăși de joacă – copiii personalului Maternității din Cernăuți“. Printre aceștia era și viitoarea lui soție, Elena Răzvan. „Eram în plin Război Mondial I. Rușii ocupaseră Bucovina și o pierduseră din nou în câteva rânduri, iar mama și cu mine eram într-un mare spital militar de tuberculoși, la Sternberg, lângă Olmütz (Olomouc) în actuala Cehoslovacie“. „Probabil, scrie în continuare academicianul, că învățam cu mama, poate și cu fata în casă Deli (Adele), nemțoaică finuță de prin partea locului pe care o iubeam mult“³.

Amintirile academicianului despre profesorii și colegii de liceu, atmosfera creată de împrejurările socio-politice de atunci, toate au astăzi o neprețuită valoare istorică, ca și memoriile unui alt bucovinean, cele ale academicianului Vladimir Trebici care s-a format și el, ca personalitate, la Cernăuți, la același liceu „Aron Pumnul“.

Iată cum arăta binecunoscutul prin personalitățile sale, Liceu „Aron Pumnul“ de la Cernăuți în descrierea lui Radu Grigorovici: „Liceul Nr. 1 „Aron Pumnul“ se găsea într-o clădire mare cu două etaje, cam rebarbativă, chiar în centrul orașului. Era situată între primărie și Piața Teatrului, ocupând trei laturi ale unui dreptunghi; centrul liber forma curtea prăfuită a școlii, separată de stradă printr-un gard metalic înalt și masiv. Tot pe acolo intrau, printr-o porțiță, profesorii. Noi, elevii, intram pe poarta principală a clădirii școlii. Toată viața mi s-a părut ciudat că în țara veche nu se folosește mai niciodată intrarea principală a instituțiilor pentru cei mulți, ci pentru șef. Și așa-i, cu atât mai mult astăzi în socialism. În jurul clădirii, pavajul era din cuburi de lemn, pentru a amortiza zgomotul copitelor cailor și uruitul roților căruțelor, care puteau perturba învățământul. Clasele erau încăpătoare, dar nu prea luminoase, băncile roase și scrijelite cu bricegele. Pe jos erau scânduri întunecate, date cu „bradolină“. Sub tabla mare se găsea un podium ros de vremuri și picioare, puțin într-o parte o catedră la fel, cu pupitru oblic cu capac și loc închis pentru picioare. În colț, o sobă rotundă de tuci, alimentată din coridor și înconjurată de un paravan de tablă groasă“. Este interesant să reproducem și fragmentul despre felul în care se învăța pe atunci în acest liceu limba germană, mai ales că această experiență lingvistică s-a mai repetat în Bucovina, când elevii au fost nevoiți să învețe după 1945 limba rusă, apoi după 1991 – limba ucraineană. Istoria se repetă, dar într-un mediu nou de viață. Citez: „Ca

**Participanții de la Colocviu în fața Bisericii Catedrale
Pogorârea Sfântului Duh din Cernăuți.**

profesor de germană (Arcadie Dugan), avea o problemă grea de rezolvat. Cam jumătate din clasă erau băieți de la oraș, din familii de intelectuali, unde germana era o a doua limbă. O vorbeau curent, deși nu chiar corect. Germana, sau mai degrabă austriaca în varianta ei bucovineană era foarte depărtată de germana literară. Astfel, «ä», «ö» și «ü» se transformaseră în «e», «e» și «i»; vocabularul era împânzit cu cuvinte poloneze, ucrainene și românești. Și bunii noștri bucovineni se mirau dacă, exclamând de exemplu în tren: „Ahi, warum, la dracu, schließt diese Tir nicht!“, vreun necunoscut îl întreba: „Sie sind aus der Bukowina, nicht war?“ Pe noi, deci, Dugan trebuia să ne învețe numai să vorbim și să scriem corect.

Cealaltă jumătate a clasei erau băieți de la țară, care nu știau nici o boabă nemțește. Cu ei trebuia s-o ia chiar de la început. Atunci însă ne-ar fi plictisit pe noi, orășenii și ne-ar fi ținut pe loc. Băiat de la țară fusese și el, deci știa că prin muncă grea se poate învăța germana în timp scurt. Reușise chiar să ia licența în limba germană la o Universitate germană.

Concluzia era: sus ștacheta. Cine nu rezistă, să piară; cine rezistă, să știe ceva. Iar pe noi, orășenii, ne ardea la note pentru fiecare greșeală de pronunțare, gramatică sau ortografie și ne mai și făcea de rușine: „Și zici că știi nemțește?“⁴.

Îmi pare interesant să comparăm perioada de formare, la Cernăuți, a viitorilor savanți de origine bucovineană, care au marcat prin opera lor o perioadă în evoluția științelor în România postbelică, Radu Grigorovici în fizică, și Vladimir Trebici în demografie și statistică, ambii lăsându-ne valoroase pagini de istorie evenimentială și istorie a demografiei Bucovinei. Ca și academicianul Radu Grigorovici, acad. Vladimir Trebici a avut de parcurs, datorită împrejurărilor istorice, aceeași cale: „Fiind născut în 1916, eram cetățean al monarhiei austro-ungare („supus austriac“), scria Vladimir Trebici, calitate pe care am pierdut-o în 1918 după revenirea Bucovinei la România. În scurta mea perioadă de „cetățean austriac“ am trăit un eveniment care

merită să fie povestit. În timpul celei de a doua ocupații rusești a Bucovinei (1916), mama mea, cu mine în brațe, împreună cu mătușa Sandală, s-au refugiat la Viena, unde am rămas până la terminarea războiului. Deci, până la vârsta de trei ani am fost vieneză. Despre Liceul „Aron Pumnul” scria: „era liceul „clasic”, cu o omniprezentă tradiție a limbilor latină și elină. Fiind perioada de tranziție, programa școlară menținuse, în mare parte, programa de pe vremea stăpânirii austriece. Să amintim că promoțiile acestui liceu, până la promoția 1928 – din care a făcut parte actualul academician Radu Grigorovici (n. 1911) – avea în programa de învățământ studiul limbii latine, din clasa I-a până în clasa a VIII-a, câte 8 ore săptămânal, iar studiul limbii eline, din clasa II-a, până la clasa a VIII-a”⁵.

După 1990, la București, ne-am întâlnit cu mulți bucovineni a căror soartă a fost mai mult sau mai puțin asemănătoare. Aproape toți au trecut în lumea umbrelor. Toți vorbeau curent limba germană, împreună cu familiile lor. I-aș aminti cu această ocazie pe scriitoarea și pictorița Hortenzia Masichievici-Mișu și pe tatăl ei – poetul și pictorul Partenie Masichievici, pe scriitoarea Nina Cionca, nepoata Mărioarei Porumbescu-Rațiu, sora compozitorului bucovinean Ciprian Porumbescu.

Într-un articol publicat în „Glasul Bucovinei” în 1995, Radu Grigorovici îi prezintă pe cei mai importanți fizicieni din perioada austriacă care au activat la Catedra de Fizică de la Cernăuți: „Trebuie să arăt mai întâi că profesorii care ocupaseră catedrele de fizică ale Universității cernăuțene în etapa germană erau profesioniști de nivel înalt. Dintre cei doi experimenter, Alois Handl, originar din Vorarlberg, are meritul de a fi echipat și organizat în mod exemplar laboratoarele și biblioteca și de a fi publicat și reeditat în șase ediții revăzute manualul de fizică. Pentru meritele sale științifice este ales membru al prestigioasei Academii din Halle. Urmașul său Josef Geitler, văr cu Heinrich Hertz, provine din Praga și se retrage în 1920 la Graz. Primii doi teoreticieni, Anton Walchsmuth și Ottokar Tumlirz, originari din Boemia, se mută la Innsbruck și Graz, primul fiind ales membru al Academiei de Științe din Viena și Halle...”⁶.

**La lucrările Colocviului
(Sala Senatului Universității Naționale „Yu. Fedkovyci” din Cernăuți).**

În mica și excelent echipata catedră de fizică de la Cernăuți a fost cultivat spiritul de cercetare și pregătire al tinerelor cadre. R. Grigorovici i-a evocat în continuare pe cei mai importanți fizicieni de la Universitatea din Cernăuți din perioada interbelică, printre care a fost și profesorul Eugen Bădărău, pe care l-a urmat mai târziu la București.

Despre academicianul Radu Grigorovici – fizicianul, eminent om de știință, vorbesc astăzi specialiștii – elevii și colaboratorii săi – care l-au stimat și l-au iubit. Era un spirit universal, deschis spre literatură, muzică, istorie, filozofie. Găsea întotdeauna timp și pentru astfel de îndeletniciri.

Convingerea sa era că obligația noastră este să fim exigenți cu noi înșine și corecți, să recunoaștem și să promovăm tinerii cu rezultate performante în cercetare. Împreună cu bucovinenii acad. Vladimir Trebici, Radu Economu și Dimitrie Vatamaniuc, ne-a încurajat să ne ocupăm de cercetarea științifică istorică și, nu în ultimul rând, de evaluarea situației românilor din regiune: respectarea drepturilor lor ca minoritate, procesele demografice, problemele de istorie și cultură etc.

Când în 1994, un grup de intelectuali români din Cernăuți, conștientizând „necesitatea de a recupera adevărul istoric, de a revalorifica istoria culturii românești pe acest picior de plai mioritic, și de a continua tradițiile ei, care ne îndeamnă tot mai mult să întemeiem «un punct de convergență» pentru toți acei ce cuprinși fiind de dorința de a menține vie flacăra ce mai arde în inimile noastre se vor dedica muncii, oricât de modest ar fi prinosul ei”⁷, au hotărât să organizeze editarea revistei „Glasul Bucovinei”, toți patru au fost alături de noi, ne-au îndrumat, au colaborat la revistă cu materiale consistente despre Cernăuțiul lor natal. Și tot cu susținerea lor s-a înființat Institutului „Bucovina” al Academiei Române cu sediul la Rădăuți.

Anul acesta se împlinesc 140 de ani de la nașterea lui Gheorghe Grigorovici. El a fost om politic și patriot unionist, a fost președinte al Partidului Social-Democrat din Bucovina, deputat în Parlamentul de la Viena (1917-1918), despre care astăzi știm încă atât de puțin. A murit în 1954 în închisoare, ca deținut politic.

În cuvântul său curajos rostit în Parlamentul din Viena de la 22 octombrie 1918, Gheorghe Grigorovici (1871-1954), ca și grupul de intelectuali glasiști (numire dată celor grupați în jurul ziarului „Glasul Bucovinei”), a susținut opinia exprimată în proclamația de la 14 octombrie 1918, prin care glasiștii au optat convinși pentru integritatea Bucovinei cu România. „Un accent ferm patriotic, scrie în cartea sa *Unirea Bucovinei* Radu Economu⁵, a imprimat discursului său Gheorghe Grigorovici, ales al social-democraților din Cernăuți, care s-a pronunțat fără echivoc pentru menținerea unității Bucovinei”⁸. Reîntors la Cernăuți, a participat la convocarea Constituantei din 27 octombrie 1919. Ca lider al mișcării social-democrate din Bucovina a fost ales în mai multe legislaturi ale Parlamentului României între 1919 – 1937. În 1930 a fost numit subsecretar de stat la Ministerul Muncii. La propunerea lui Iancu Flondor, Gheorghe Grigorovici a fost ales atunci membru al secției externe pentru reprezentarea în afară a Consiliului Național împreună cu Alexandru Hurmuzaki, Sextil Pușcariu, și Gheorghe Sârbu. Gheorghe Grigorovici spunea în cuvântul său: „depinde de noi și nu de la guvernul de la Viena să ne asigurăm viitorul”...

În programul colocviului de astăzi este inclusă și o comunicare despre Gheorghe Grigorovici.

NOTE

- 1 Radu Grigorovici, *Dialoguri cu bucovinenii*, Interviu realizat de Alexandrina Cernov în: „Glasul Bucovinei“, an. III, nr.2 (10), 1996, p. 3-9.
- 2 Radu Grigorovici, *Cum ajunge un fizician să se ocupe cu pasiune de istoria Bucovinei. Poveste spusă de Radu Grigorovici oaspeților săi la aniversarea a 90 de ani de la naștere (2001)*, în: „Glasul Bucovinei“, an. XVI, nr. 2 (64), 2009, p. 34; Idem, *Argumente. Despre oameni, idei și politici*, editor Rodica Grigorovici-Marchidan, Craiova, 2011, p. 414.
- 3 Radu Grigorovici, *Dascălii*, în: „Glasul Bucovinei“, anul XVIII, nr. 3 (71), 2011, p. 44.
- 4 *Ibidem*, p. 45-46.
- 5 Vladimir Trebici, *Însemnări din memorie*, în „Glasul Bucovinei“, anul XVII, nr. 2 (70), 2010 p. .
- 6 Radu Grigorovici, *Școala de fizică de la Cernăuți (1918-1944)*, în: „Glasul Bucovinei“, an. II, nr. 1 (5), 1995, p. 56-63; Idem, *Bucovina între milenii. Studii și documente, Editura Academiei Române, București, 2006, p 310-316*; Despre Școala de fizică de la Cernăuți vezi și articolele: *Fizica la Universitatea din Cernăuți (1875-1940)*, p. 317-335 și: *Fizica la Cernăuți*, p.336-340.
- 7 Alexandrina Cernov, „*Glasul Bucovinei*“ *la început de drum*, „Glasul Bucovinei“, an. 1, nr. 1, 1994, p. 3.
- 8 Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, 1911, 210 p.

SUMMARY

Anul acesta se împlinesc 100 de ani de la nașterea academicianului Radu Grigorovici, fizician cu renume mondial, născut și instruit la școlile din Cernăuți, la care s-a format ca personalitate.

Alături de personalitatea lui R. Grigorovici amintim și personalitățile altor trei bucovineni: academicianul Vladimir Trebici, juristul Radu Economu, istoricul și criticul literar George Muntean, iar într-o comunicare aparte se va vorbi și despre activitatea lui Gheorghe Grigorovici, om politic și patriot unionist, președinte al Partidului Social-Democrat din Bucovina, deputat în Parlamentul de la Viena (1917-1918). El a murit în 1954 în închisoare, ca deținut politic.

După 1989, când trecerea frontierei dintre România și Ucraina a fost mai ușoară, ei au fost printre primii care au venit la Cernăuți, la Catedra de Filologie Română, despre care auziseră mai înainte, și care au intrat în contact cu românii din această parte a Bucovinei. Și tot atunci, în primăvara lui 1990, la inițiativa lor și a profesorului Vasile Precop, s-a hotărât reactivarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, care fusese înființată la Cernăuți (1865). În capitala Bucovinei istorice, la acea dată, deja fusese fondată Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“ (20 mai 1989).

Academicianul Radu Grigorovici, împreună cu colegii săi bucovineni, a participat la toate conferințele dedicate istoriei Bucovinei. Au fost prezenți la Conferința Internațională *Bucovina – istorie și actualitate*, organizată la Cernăuți de

către Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“, la care, pentru prima dată după război, au participat savanți, bucovineni de origine, diaspora bucovineană din România și Republica Moldova.

În material se subliniază și faptul, că noutatea studiilor de istorie a Bucovinei ale lui Radu Grigorovici, constă în metoda analitică și spiritul modern al științelor exacte pe care le-a aplicat în comentariile faptelor și evenimentelor istorice. Fiind un bun cunoscător al limbii germane, el a apelat la izvoarele austriece și germane la care generația noastră de istorici din Bucovina (atât în nord, la Cernăuți, cât și în sud, la Suceava), nu avuseseră acces. În perioada sovietică, premeditat sau nu, în școlile românești din Cernăuți se predă doar limba franceză. Arhivele de Stat de la Cernăuți însă conțin valoroase documente istorice în limba germană, la care, din păcate, nu avem acces. Nici astăzi în școlile românești de la Cernăuți nu se învață germana. Constatăm că nici tineretul nu mai manifestă interes pentru această limbă, preferând engleza.

În articol sunt evocate și câteva date biografice ale academicianului, câteva amintiri despre Liceul „Aron Pumnul“ și Școala de Fizică de la Cernăuți, conducă de cunoscutul fizician Eugen Bădărău.

Rodica Marchidan

Rodica Marchidan s-a născut în București, la 27 octombrie 1936. Studiile le face tot în București. Absolvă, în 1954, clasa a 11-a, cu bacalaureat, la Școala medie de 10 ani, nr. 12 și se înscrie la Facultatea de Matematică și Fizică a Universității C. I. Parhon din București. În 1959, la terminarea facultății, este repartizată la Întreprinderea nou înființată de Lămpi Fluorescente Electrofar din București. Lucrează aici timp de 4 ani, la serviciul Laboratoare și ca tehnolog la linia de lămpi fluorescente. În 1963 este admisă prin concurs la Centrul de Chimie Fizică al Academiei Române, secția Structură Moleculară și Chimie Cuantică, condusă de profesorul V. E. Sahini, unde evoluează treptat, de la cercetător științific stagiar, la cercetător științific gradul II. În 1981 obține titlul de doctor în științe fizice cu teza intitulată *Spectre de vibrație și natura legăturii chimice în compuși halogenați cu carbon și siliciu*. În paralel, începând cu anul 1970, în cadrul contractelor de cercetare cu industria, se ocupă de caracterizarea, în special prin metode spectrale a unei diversități de materiale, urmărind corelarea structurii cu diferitele proprietăți ale acestora. Conduce, în anii 1990 – 1997, colectivul ce se ocupă de cercetarea structurii catalizatorilor de nichel utilizați în industria amoniacului, precum și colaborarea, în acest domeniu, cu Institutul de Cataliză al Academiei de Științe din Sofia, Bulgaria.

TATĂL MEU – RADU GRIGOROVICI

Rodica Marchidan

București

Vă mulțumesc tuturor, organizatori și participanți, că ați ales să cinstiți memoria unui fizician, născut la Cernăuți și format tot la Cernăuți. La liceul „Aron Pumnul“, la Facultatea de chimie (1931) și la cea de fizică (1934) a Universității din Cernăuți. Viața l-a dus apoi până departe, la București. Acesta a fost tatăl meu, Radu Grigorovici. Un om a cărui viață a stat sub semnul dictonului latin *Tu ne cede malis, sed contra audentior ito ... quam tua te fortuna sinet* (Nu ceda în fața nenorocirilor, ci dimpotrivă, mergi înainte cu îndrăzneală ... atât cât soarta o va permite).

Întreaga sa viață și-a dedicat-o fizicii și cercetării științifice. În umbra sa însă, o altă viață i-a fost total dedicată lui. Cea a soției sale, Elena.

A fost ca într-o poveste. Amândoi s-au născut în 1911. El la Cernăuți, ea la Carapciu pe Siret, pe vremea când domnea încă împăratul Franz Josef. S-au cunoscut în minunata grădină a Maternității din Cernăuți, au copilărit acolo împreună, au învățat împreună, au studiat chimia împreună. S-au căsătorit în 1934, și au avut o căsnicie frumoasă timp de 74 de ani. Aproape împreună au și murit, la patru luni distanță. La București, în 2008, la 97 de ani.

N-au trecut așadar decât 3 ani de când ne-am despărțit de ei, până astăzi când comemorăm 100 de ani de la nașterea „Profesorului“ Grigorovici.

Celor care l-au cunoscut direct, îndeaproape, nu le va fi greu să și-l reamintească și să-l pomenească. Dar cum rămâne cu dumneavoastră, cu majoritatea dintre dumneavoastră, care nu l-ați cunoscut deloc sau poate numai din auzite, sau eventual din publicațiile sale științifice?

Ce aș putea spune în câteva minute, ca să vă fac să simțiți cum a fost, ce fel de om a fost, ce om deosebit a fost? Voi încerca în schimb să vă fac să înțelegeți cum a ajuns să fie atât de deosebit. Restul îl veți afla de la ceilalți vorbitori.

Imaginați-vă întâi de toate un om bogat înzestrat de natură. Cu un set bine echilibrat de daruri. De exemplu, o sete de a cunoaște și un interes pentru tot ce-l înconjoară,

Elena și Radu Grigorovici.

cuplate cu un deosebit simț de observație și cu serendipitate¹. Permanent pe buze cu întrebarea de ce? Dar și dotat cu capacitatea de a afla răspunsul. De parcă ar fi fost destinat cercetării fundamentale!

Era înzestrat cu dragoste de muzică, dar și capabil să o interpreteze, să cânte bine la pian, deși nu a studiat la conservator. Nu cânta însă din gură căci, deși dăruit cu o foarte bună ureche muzicală, la maturitate glasul nu-l mai asculta. Își acorda singur pianul și spunea că dacă s-ar întâmpla să-și piardă slujba, și-ar câștiga existența ca acordor de pian.

În al doilea rând, imaginați-vă că acest a om, dăruit atât de bogat de la natură, a avut norocul să se nască, în 1911, și să fie educat – până la vârsta de 24 de ani – într-o regiune cu totul specială, B u c o v i n a. Specială, pentru oamenii ei și pentru că fusese ocupată, timp de un secol și jumătate, de imperiul austriac (1774 - 1918).

În Bucovina a crescut și a învățat într-o societate bine organizată, de tip vest-european. Asta a însemnat foarte mult pentru formarea sa.

Nu mai puțin important, liceul din Bucovina i-a oferit o bază solidă de cunoștințe generale, neobișnuită pentru restul țării. De la latină, greacă veche, germană și franceză – limbă și literatură – până la istorie, geografie și altele. Se poate spune că și-a format, de la bun început, o schemă largă, cu compartimente bine definite – cam așa cum este tabelul lui Mendeleev pentru elementele chimice – în care s-au putut organiza apoi sistematic toate noile informații, îmbogățind schema permanent.

La Universitatea din Cernăuți a obținut mai întâi licența în chimie (1931), care nu i-a satisfăcut setea de cunoaștere. Apoi o licență în fizică (1934). Dar nu numai atât. Aici s-a îndrăgostit de fizică. A obținut și cunoștințe de bază, solide, de fizică experimentală și teoretică, datorită unei metode neobișnuite, interactive de a preda, folosită de Magistrul său, profesorul Eugen Bădărău și de mai tânărul asistent Herbert Mayer. Studenții erau solicitați să participe la organizarea experiențelor de curs ce

însoțeau și ilustrau, în acele timpuri, lecțiile predate. Și toate demonstrațiile trebuiau să reușească, fără greș. Studenților li se cerea de asemenea să citească publicațiile științifice recente și, pe baza lor, să țină ei înșiși prelegeri asupra unor subiecte moderne la acea vreme. Prelegeri supuse desigur, ulterior, criticii profesorilor.

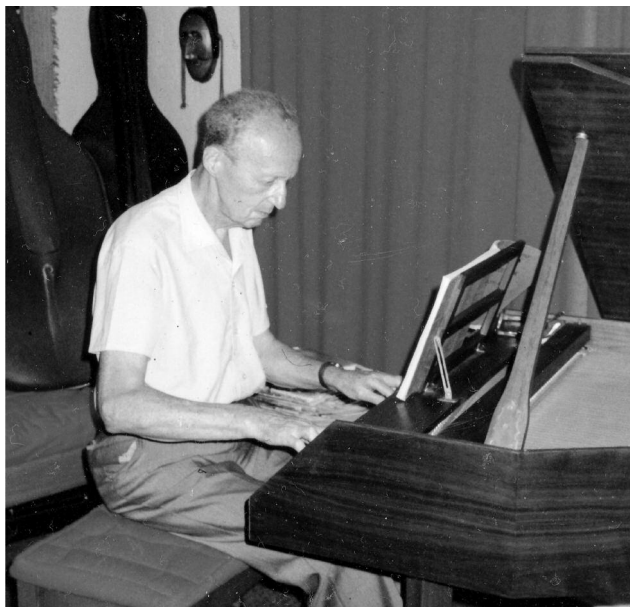
Ajung acum la al treilea factor care s-a aflat la originea felului său special de a fi. Familia sa. Ambii părinți erau activiști social democrați, de un tip special. Deschid aici o scurtă paranteză ca să las pe Radu Grigorovici să-și caracterizeze el însuși părinții:

„Tatăl meu era dedicat în același timp mai multor țeluri: neamului său, socialismului și democrației, libertății cuvântului și dragostei aproapelui. Pentru el și mama mea ele nu erau contradictorii, ci constituiau un ansamblu armonios. După concepția lor, omul nu se poate simți fericit – ceea ce era țelul socialismului, așa cum îl înțelegeau ei – dacă nu este, simultan, îndestulat, membru determinant al societății sale, în relație de bună înțelegere cu cei ce-l înconjoară, ne subjugat de oameni de alt neam sau oameni care-i iau pe nedrept rodul muncii sale”².

Acesta era idealul părinților. Pentru acest crez au luptat. Au murit chiar pentru crezul lor, după al Doilea Război Mondial, atunci când cele trei Mari Puteri au impus în România un regim comunist.

Ce a învățat din familie, o spune tot el:

„Am învățat să nu fiu laș, să-mi spun deschis părerea, să cred în superioritatea democrației, în dreptate socială și într-un fel de etică ce se aseamănă mult cu cea creștină. [...]ș. Iar din experiența politică a părinților mei am tras două concluzii. Prima: să nu fac politică, rămânând totuși, un observator atent al scenei politice. A doua: să păstrez o atitudine critică față de orice edificiu teoretic, fie el oricât de frumos, mai ales dacă are caracter monist și dogmatic, și să mă încred numai în experiență, drept

Una dintre pasiunile acad. Radu Grigorovici.

judecător al binelui și adevărului. Așa am ajuns la meseria mea de astăzi și la o filozofie a vieții care, pe lângă substratul meu genetic și de noroc, mi-a ajutat să supraviețuiesc într-o formulă relativ bună, până la vârsta mea de acum³. [...și am jurat să nu mă înregimentez politic⁴.

Tatăl său i-a cultivat și dragostea de natură și de drumeție; mama sa, dragostea de a cânta la pian și de muzică în general. Muzica, care i-a împlinit viața și i-a fost cu adevărat mângâiere până la ultima suflare.

El a împărțit mereu din sacul său de cunoștințe, experiențe și gânduri, cu dărnicie și plăcere, tuturor celor ce și-au dorit-o, dar mai ales tinerilor – studenți, colaboratori sau doctoranzi.

Radu Grigorovici n-a fost numai un fizician de succes și om de aleasă cultură și de ținută demnă. Știa să aprecieze o băutură bună, un vin bun. Când în oraș nu s-a mai putut găsi decât „vin de surcică“, de proastă calitate, a întemeiat, în 1975, în mica pivniță a casei, împreună cu soția Elena, și aplicând cunoștințele lor de chimiști, „crama Grigorovici“, cum îi spuneam noi. Obișnuia să facă vin roșu, din cei câțiva butuci din grădină, cam 150 de litri pe an. Vinul casei, era foarte apreciat de oaspeți și de colaboratorii veniți în număr mare la fiecare aniversare a zilei sale de naștere. Vinul vesel, cum îi spuneam, pentru că ori cine cobora în pivniță să cerceteze stadiul fermentării, se întorcea de acolo bine dispus.

O viață întregă plutaș curajos și abil pe apele istoriei, Radu Grigorovici și-a ales ca simbol, pentru el și pentru Bucovina sa dragă, această imagine, surprinsă – de el – într-o excursie cu pluta pe Bistrița, în 1933.

Printre cele trei – patru imagini pe care dorea să-și odihnească privirea în ultima perioadă a vieții, s-a aflat în schimb, permanent, această fotografie a împăratului Franz Josef.

Nepoata sa, Daniela, îmi spunea adesea privindu-l:

„După o viață petrecută în «Vechiul Regat», bucovineanul prin naștere și educație simte probabil tot mai clar și acut că a aparținut de fapt, tot timpul, acelei lumi dispărute“.

NOTE

- 1 Horace Walpole este cel care a inventat acest cuvânt, folosindu-l în 1754 într-o scrisoare către un prieten. L-a definit astfel: *Serendipity is the chance observation falling on a receptive eye* (serendipitatea este o observație întâmplătoare făcută de un ochi receptiv). Etimologia: într-un basm neghiob, *Cei trei prinți din Serendip*, cei trei, atunci când călătoreau, făceau totdeauna descoperiri din întâmplare și cu agerime (serendip era numele persan pentru Sry Lanka).
- 2 Interviu luat academicianului Radu Grigorovici de dr. Victor Bârsan în anul 2001.
- 3 Interviu realizat de prof. dr. Marin Aiftincă (1991) și publicat în „Glasul Bucovinei“, anul VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 24–38 și în cartea *Bucovina între milenii*, Editura Academiei Române, 2006, p. 19.
- 4 Interviu cu acad. Radu Grigorovici, vicepreședinte al Academiei Române, publicat în ziarul *România Liberă* din 12 ianuarie 1994.

Andrei Devenyi

Andrei Devenyi s-a născut în 1932 la Cluj. După absolvirea Liceului „Gheorghe Barițiu” din localitatea natală, își ia licența în fizico-matematică în 1953, la Universitatea „Victor Babeș” din Cluj, fiind repartizat la Institutul de Fizică al Academiei din București. Își începe activitatea de cercetător în laboratorul de straturi subțiri condus de profesorul Florin Ciorăscu. În 1957 este transferat la Institutul de Fizică București al Academiei sub conducerea profesorului Eugen Bădărău. Aici devine colaboratorul Mentorului său Radu Grigorovici, cu care lucrează cot la cot timp de 30 de ani. Obține titlul de candidat în științe fizico-matematică în 1961, asimilat cu titlul de doctor în fizică. Publică în colaborare sau singur peste 150 de lucrări științifice apărute în țară sau străinătate, majoritatea acestora fiind citate în literatura de specialitate. Coordonează activitatea colectivului de cercetare a straturilor subțiri până în 1989, când devine șeful laboratorului de „teorie, supraconducție și straturi subțiri”. Este ales în consiliile științifice ale Institutului de Fizică și Tehnologia Materialelor al IFA, iar din anul 2007 este ales membru de onoare al Consiliului Științific al Institutului Național de Fizica Materialelor. În prezent este cercetător asociat la Centrul de Cercetări Avansate în Fizică al Academiei Române. A obținut prin concurs o bursă Humboldt de grad docent, lucrând la Institutul de Fizică al Universității din Karlsruhe (Germania) în perioada 1971-1972, 1990-1991 și în anul 2001. Este conducător științific de doctorate, membru în comitetul internațional de avizare, respectiv referent științific la reviste de

MAGISTRUL MEU RADU GRIGOROVICI

Andrei Devenyi

București

Doamnelor și Domnilor, dragi prieteni din Cernăuți, Primind invitația de a participa la această impresionantă manifestare, în cadrul căreia va fi evocată și personalitatea unui fiu al urbei Dumneavoastră am trăit clipe de mare emoție, fiind vorba despre Magistrul meu, cel cu care soarta m-a unit în urmă cu mai bine de jumătate de secol, cu care am colaborat zi de zi peste trei decenii.

Radu Grigorovici s-a născut și a crescut în acest oraș, al cărui prag l-am călcat cu o deosebită emoție, pentru prima oară în viață, dar care, din spusele Magistrului meu Radu Grigorovici, îmi confirmă cele povestite de multe ori de el cu o deosebită duioșie.

Vă rog să-mi permiteți să mă întorc în timp și să vă relatez cum, în urmă cu 54 de ani, am devenit elevul, colaboratorul și mi-aș permite să spun, prietenul acestei personalități unice.

Radu Grigorovici s-a născut în urmă cu un secol în frumosul Dumneavoastră oraș, Cernăuți – pe vremea aceea în Austro-Ungaria împăratului Franz Josef – s-a instruit aici, a devenit asistentul universitar al magistrului său, profesorul Eugen Bădărău, și în 1936, la invitația prof. Bădărău, care obținuse Catedra de Optică și Descărcări în Gaze la Universitatea din București, s-a asociat cu Dumnealui, parcurgând toate treptele universitare până la gradul didactic de conferențiar.

Eu în schimb, m-am născut, am crescut și am învățat în capitala Transilvaniei, la Cluj, în urmă cu aproape 8 decenii, unde influența Austro-Ungară se mai simțea încă. Aici am absolvit Facultatea de Matematici și Fizică a Universității „Victor Babeș” din Cluj, și am fost repartizat la Institutul de Fizică al Academiei Republicii Populare Române din București – Măgurele.

Cum soarta rânduiește de multe ori lucrurile, și în cazul meu, a intervenit benefic. Iată cum:

În anul 1955, guvernul Uniunii Sovietice a oferit tuturor țărilor de democrație populară, deci și României,

câte un *reactor energetic nuclear*, care s-a instalat la Măgurele, Institutul de Fizică al Academiei devenind unul de Fizică Atomică și trecând sub egida unui Comitet de Stat de Energie Nucleară, înființat în acest scop. Ca urmare, fostul Institut de Fizică s-a scindat: o mică parte a trecut sub conducerea academicianului Eugen Bădărău și s-a numit Institutul de Fizică București (IFB). Neavând la început un local propriu, a funcționat în localul Catedrei de Optică a Facultății de Fizică a Universității din București, condusă tot de profesorul Bădărău. Aici, Radu Grigorovici predă cursul de optică în calitate de conferențiar universitar.

În schimb, grosul Institutului rămas la Măgurele, a copiat modelul american de la Los Alamos, unde generalul Leslie Groves îl seconda pe conducătorul oficial al programului Manhattan de realizare a bombei atomice, pe Dr. Robert Oppenheimer și impunea politica de personal după legi de el cunoscute. Astfel, deși directorul Institutului de Fizică Atomică de la Măgurele (IFA) a fost profesorul Horia Hulubei, un maior de securitate se ocupa de politica de cadre, impunând o selecție după criteriile sale, nicidecum profesionale. Totuși, profesorul Hulubei a reușit să „salveze” câțiva colaboratori ai săi, dar un lot de aproximativ 25 persoane a fost transferat la Institutul profesorului Bădărău. Printre aceștia mă număram și eu.

Împreună cu un coleg, am fost plasat într-o cameră fără nici un utilaj, cu excepția unui *microscop electronic* cehoslovac Tesla, primit recent de Facultate. Trebuie să subliniez că pentru a putea face vizualizări cu un microscop electronic, trebuie făcute preparate speciale, numite replici sau probele trebuie depuse nemijlocit pe un suport, transparent pentru electroni. Pentru acestea este nevoie de un utilaj complex mai sofisticat, de *depunere în vid înaintat*. Acest utilaj ne lipsea.

Este de datoria mea să evoc și aici curajul și altruismul fostului meu șef de la Măgurele, Mircea Oncescu, care a scos din laboratorul în care lucrasem împreună la IFA, practic tot utilajul existent și l-a „împrumutat”, oficial, unui laborator studentesc de la Facultate. De fapt, l-a adus în noul laborator de microscopie electronică de la IFB. Numai astfel am putut lucra cu microscopul electronic existent.

Noul nostru șef era „Profesorul” Grigorovici. Am pus între ghilimele, căci deși cu toții îl numeam și-l acceptam profesor, el nu a primit niciodată oficial acest titlu – din motive politice – având doar atestatul de conferențiar universitar. Fusese „sfătuit discret” să-și dea demisia de la Catedră și să răspundă pentru a doua oară în viață invitației profesorului său Eugen Bădărău, de data aceasta pentru a deveni *șeful secției de fizica metalelor* la noul Institut de Fizică, păstorit de dumnealui (prima invitație a fost transferul de la Cernăuți la București).

Astfel, într-o zi de toamnă a anului 1957, un bărbat înalt, impunător s-a oprit în pragul ușii laboratorului în care lucram cu colegul meu – de asemeni „expulzat” – și a spus: „am fost numit șeful secției; dacă mă acceptați, putem forma o echipă. *Croitoru, ai experiență în microscopie electronică iar tu, Deveni, în depuneri de straturi subțiri*. Eu, fiind „o vulpe bătrână în ale fizicii”, mă pot adapta rapid la tematica voastră.

În acest fel am început o colaborare care a durat peste 35 ani.

În cele ce urmează, aș dori să vă prezint ce a însemnat colaborarea cu Magistrul Grigorovici.

Lucrul nostru în laborator începea dis-de-dimineață. Noi porneam instalația de vid în care făceam depunerile de straturi subțiri de diverse materiale: la început metale,

apoi semiconductori. Magistrul a orientat cercetările de straturi metalice pentru a răspunde la câteva întrebări rămase deschise pe plan mondial. Era vorba de găsirea condițiilor experimentale în care să se obțină *straturi subțiri din metale, dar care să aibă proprietăți semiconductoare*. Adică, în loc ca *rezistența electrică* a acestora să crească cu odată cu temperatura – având deci un *coeficient de temperatură pozitiv* – din contra, rezistența lor electrică să scadă odată cu temperatura – deci coeficientul să devină negativ, ca la semiconductori – sau măcar să devină zero, adică rezistența electrică să nu prezinte variații la schimbarea temperaturii.

O altă întrebare deschisă la timpul acela era natura fenomenului de granulare la aceste straturi: reducerea temperaturii de topire, o difuzie în volum sau de suprafață. Am răspuns la acestea din țară, cât și în două articole apărute în prestigioasa revistă „Zeitschrift für Physik“ din Germania Federală.

Relația dintre Magistrul și noi nu era una de la șef la subaltern, ci una de colaborare între colegi. Participa la măsurători, pune puncte pe grafice, interpreta. Dar fiecare moment reprezenta și o școală de cercetare. Ne-a învățat că trebuie să evaluăm imediat rezultatele obținute, experiențele următoare devenind astfel dirijate, și nu întâmplătoare. De regulă, o zi de lucru se termina seara, după discuțiile privind interpretarea rezultatelor și fixarea pasului următor. Începea apoi o altă parte a discuțiilor, care adesea se întindeau până târziu în noapte. Magistrul discuta cu noi despre familie, muzică, literatură, filozofie, comportament civic, războiul la care participase, transformând această parte a zilei într-o adevărată școală a vieții.

Ne explica, că România fiind o țară mică, cu un potențial financiar- economic modest, nu putem concura cu laboratoarele bogate decât făcând *măsurători de generația I-a*. Asta însemna că puteam să ne afirmăm în lumea internațională a cercetării științifice doar prin idei originale, verificate experimental și apoi publicând imediat datele. Numai astfel puteam obține prioritate și atrage asupra noastră atenția celorlalți. Dacă ideea prinde spunea, vin bogații și „mătură“ totul rapid cu mijloace moderne și automatizate de investigare. Ne mai spunea că simți mult mai bine sensul fizic al rezultatului măsurătorii, dacă prelucrezi datele rapid, cu rigla de calcul, și pui pe hârtie milimetrică, punct cu punct, pe măsură ce se obțin rezultatele, și te gândești la semnificația lor, decât prin automatizare, unde aparatul te conduce și nu invers.

Un exemplu grăitor al acestei metode a fost abordarea unui domeniu nestudiat până atunci, anume – *semiconductori amorfi*. Aici s-au adevărit spusele Magistrului. În urma rezultatelor de pionierat, am reușit să intrăm în elita amorfiștilor pe plan mondial. Lucrările obținute, publicate mai întâi în reviste românești, au început să fie citate, au venit apoi invitații la congrese, vizitarea laboratorului nostru de către numeroși specialiști în domeniu din străinătate, propuneri de a ține prelegeri invitate la Congrese sau de a scrie articole de sinteză.

A urmat recunoașterea internațională a Școlii Românești de Semiconductori amorfi, iar pentru fondatorul acesteia, Magistrul nostru, numirea ca director adjunct științific al IFB și alegerea sa ca membru corespondent al Academiei RPR, în 1963. A urmat apoi propunerea la Premiul Nobel la sfârșitul anului 1977. În acel an, Premiul pentru fizică s-a decernat – exact în acest domeniu, dar teoretic – lui J. H. van Vleck, P. W. Anderson și Sir Nevill Mott de la Cavendish Laboratory din Cambridge, un teoretician renumit. El vizitase laboratoarele noastre de la IFB în 1968, cunoscuse și apreciasse în mod deosebit lucrările noastre experimentale îndrăznețe de pionierat, într-

o vreme în care studiile privind *structurile necristaline, amorfe*, erau nu numai extrem de rare, dar și privite de unii cu neîncredere. Mai mult, ne-a sprijinit în multe ocazii, până la dispariția sa. În discursul său de recepție, ținut la Academia Suedeză cu ocazia primirii Premiului Nobel, Sir Nevill Mott a menționat și școala de amorfi de la București ca fiind deschizătoare de drum în *fizica experimentală a amorfilor*.

Aprecierea acestei școli rezultă de asemenea din numărul de citări din literatura de specialitate. De exemplu, în lucrarea cuprinzătoare de sinteză asupra Semiconductorilor amorfi, scrisă de Profesorul David Adler (1971), din 1997, 25% din referințele bibliografice, aparțin Școlii lui Grigorovici, iar în cartea fundamentală intitulată *Procese electronice în materiale necristaline* de Mott și Davis, Oxford 1971, care se ocupă de un domeniu cu mult mai larg, din 565 de referințe bibliografice, 3% reprezintă lucrările grupului Grigorovici. Numele său domină capitolul *Coordonarea tetraedrică* (38 de citări), pe cât numele Mott și Anderson domină capitolul *Teoria electronilor în mediu necristalin* (23 și respectiv 30 de citări), iar numele lui Kolomiets capitolul de *sticle calcogenice* (32 de citări).

Aceste cifre vorbesc de la sine, ilustrând recunoașterea internațională a importanței, dar și a calității Școlii de la București a lui Radu Grigorovici.

Aș dori să amintesc însă și despre stilul de lucru și învățămintele dobândite de la Magistrul. De regulă, după terminarea unei serii de experiențe și după ce se găsise și o interpretare selfconsistentă, cel mai tânăr din colectiv trebuia să redacteze lucrarea într-o primă variantă. Apoi, tot el o prezenta sub formă de comunicare, la ședințele săptămânale ale Institutului – acolo unde fie se prezenta câte o lucrare terminată, fie se expunea sintetic un domeniu nou, un calcul mai sofisticat, politica de cercetare a unui laborator, sau autoreferatul unei teze de dizertație. În prealabil, tânărul trebuia însă să prezinte comunicarea în fața colectivului de lucru, ocazie cu care se făceau corecturi la interpretare și exprimare. De multe ori, această prezentare se repeta de câteva ori, până se dădea avizul pentru a fi prezentată în public.

Profesorul impunea prezentarea liberă, fără citirea textului. Spunea: o comunicare științifică este ca un rol de teatru. Îl înveți, îl repeți de câteva ori, cronometrând ca să te încadrezi exact în timpul alocat, și numai după aceea îl prezinți în public. La toate ședințele de comunicări, impunea respectarea riguroasă a timpului alocat, dar și „instruirea“ în acest sens a chairman-ului, adică al moderatorului manifestației, care trebuia să atragă atenția vorbitorului că mai are doar 2-3 minute la dispoziție; iar dacă nu termina, să-i întrerupă ferm comunicarea. Am în memorie participarea mea la un simpozion în care Magistrul avea o *lecție invitată, deci de sinteză*, așteptată cu mare interes de public. Antevorbitorul s-a întins mult peste timpul alocat, iar moderatorul sesiunii nu l-a întrerupt. A dat după aceea cuvântul lui Grigorovici, care a mulțumit pentru invitație, a anunțat titlul prezentării care era de altfel scris în program, și a spus (repet din memorie): „întrucât antevorbitorul meu a consumat și timpul care mi s-a alocat, vă mulțumesc pentru interesul manifestat“. Și s-a retras la locul său din sală. N-a fost chip să-l facem să revină asupra acestei hotărâri dure, dar educative.

În redactarea lucrărilor, care ajungeau la urmă la el, „la puricat“, era de o rigurozitate proverbială. O colegă de la Cluj a și propus, în glumă, ca să i se schimbe numele din Grigorovici în Rigorovici. Demasca în public orice încercare de măsluire a rezultatelor, de însușire a lor pe nedrept sau de lipsă de originalitate. În acest sens,

nu aplica rabat de nici un fel, indiferent de persoană. Astfel, pentru unii apărea ca o persoană incomodă, care își atrăgea chiar și dușmăni. Ne povestea adesea despre incorectitudinile unor avansări și numiri în posturi pe baza de cumetria, chiar și de falsificarea unor rezultate științifice. În ultimii ani ai vieții, l-am rugat să-și aștearnă pe hârtie amintirile sau măcar să se lase înregistrat pe casetă, pentru ca experiența și cunoștințele de o viață să nu se piardă. Mi-a spus: „ce, nu mi-am făcut și așa destui dușmani?“.

Ne povestea numeroase întâmplări la care a participat direct sau indirect. Am să vă redau doar una inedită: Tânărul Grigorovici, care era asistent la Catedra profesorului Bădărău în 1938, fiind un vorbitor perfect de limba germană a fost invitat să ia parte la o excursie pe valea Prahovei împreună cu oaspetele profesorului Hulubei, savantul german Otto Hahn, inventatorul *reacției în lanț*, care stă la baza *eliberării energiei atomice*. Tânărul Grigorovici era invitat în calitate de translator. La un moment dat, profesorul Hahn a cerut să se oprească mașina ca să dispară pentru scurt timp în pădurea de lângă șosea. La întoarcere, Hulubei i-a făcut un compliment, spunându-i: „Domnule profesor, câți ani aveți, căci ați sărit peste șanț ca o căprioară?“. La care Hahn a răspuns: „Am exact vârsta bunului meu prieten Albert Einstein“. Asta s-a petrecut în 1938!, în plină eră hitleristă, operele lui Einstein, care era evreu, fiind arse încă în 1933.

Trăgându-se dintr-o familie cu vederi socialiste, avea un simț avansat al dreptății și întrajutorării. Cu toate acestea, și-a impus din tinerețe, chiar fiind jurat, că nu se va implica politic niciodată în viață. Și așa a și făcut. Ani de zile însă a completat din propriul venit, salariul unei colaboratoare, care din motive administrative nu putea fi încadrată pe postul meritat.

Când, în 1963, a fost numit director adjunct științific și ales membru corespondent al Academiei, ne-a spus: „faptul că am fost ales în Academie, vi se datorează și vouă“ (era vorba de colegul Croitoru și de subsemnatul). Deci invit, pe cheltuiala mea, soțiile voastre la Conferința de Optică de la Budapesta, la care noi fusesem invitați.

Niciodată nu a îndepărtat (mai pe românește, dat afară) pe cineva. Era o selecție naturală. Cine nu putea sau nu voia să țină pasul cu stilul său de lucru, se elimina de la sine. Nu-i plăcea și nu accepta stilul de lingușeală sau milogeli genul: „iertăți-l domn' profesor“. Aprecia replica spirituală și promptă. Îmi aduc aminte că într-o zi a venit foarte decis la mine și mi-a spus: „M-am săturat de protejatul tău; iar l-am găsit beat în institut; gata, îl dau afară!“! Era vorba de un sticlari – erau indispensabili în acele vremuri pentru construirea de instalații – pe cât de talentat, pe atât de înclinat spre „tărie“. Circula un zvon printre sticlari, că alcoolul i-ar feri de silicoză. Am încercat să replic ceva, anume că este tatăl fericit al celui de-al doilea copil, dar Magistrul mi-a tăiat-o scurt: „nu mă interesează argumentele tale, îl dau afara“, punând și mâna pe clanță să iasă din cameră. Atunci i-am strigat: „In acest caz aveți toate șansele să ajungeți, conform legii lui Parkinson, director plin!“ (Conform acestor legi, unul dintre criteriile ca un director adjunct să ajungă director plin, este următorul: dacă are un colaborator, mai slăbuț profesional, dar prieten din copilărie cu el, și care are în plus de întreținut și câțiva copii și o soție casnică, să-l poată da afară, în interesul companiei pe care o conduce, și în noaptea care urmează scenei de dare afară, să poată

dormi liniștit, fără remușcări). Cu aceste cuvinte, sticlarul nostru a fost salvat, fapt recunoscut însuși de profesor după ani de zile, tot la un „pahar de vorbă“.

Cum *fizica semiconductorilor* era un domeniu nou, nepredat în cursurile universitare, Magistrul a organizat un seminar de „forță“, în care timp de câteva luni, practic zilnic, câte un membru al secției prezenta un referat, în acest fel, fiecare devenind pe rând atât student cât și profesor.

Pe lângă rigurozitatea și probitatea științifică, ne-a învățat să fim corecți, această corectitudine putând să pară unui observator din afară că este dusă până la absurd... Era însă o reminiscență de *homo austriacus*. La scurt timp după alegerea sa în Academie, într-o zi îi spunea tehnicianului cu care lucram și care răspundea de cotizațiile sindicale, să se intereseze dacă pentru indemnizația primită de la Academie, trebuie să plătească o cotizație suplimentară la sindicat. Cât de surprins a fost omul este lesne de înțeles. (Indemnizația despre care este vorba nu a durat prea mult: la scurt timp a fost sistată, ca și cei 300 de lei lunar, cu care regimul îi stimula pe candidații în științe de atunci, doctorii în fizică de acum).

Adesea am avut, atât pe plan științific, dar și uman, păreri diferite. Niciodată, nimeni nu a suferit în vreun fel pentru că a îndrăznit să-l contrazică pe Șef sau să-i demonstreze cu argumente că nu are dreptate. În astfel de cazuri spunea: „ei bine, am fost învins!“.

În toate manifestările sale a dat dovadă de un patriotism profund, de dragoste de țară. Deși nu a beneficiat niciodată de o bursă de specializare în străinătate, a sprijinit pe toate căile, ca tinerii să poată să beneficieze de plecări la specializare, făcând recomandări, cu autoritatea de care dispunea, la diverși profesori din centre renumite de cercetare. Spunea că avem nevoie în țară de specialiști bine pregătiți, care după întoarcerea în țară să poată preda ștafeta, cu competență, urmașilor lor.

Față de condițiile din trecut, a avut o atitudine pozitivă și înțeleaptă. Spunea: „noi care nu suntem înregimentați politic, ne putem menține doar printr-o muncă asiduă, corectă, dând în mod continuu rezultate remarcabile.

A sesizat de timpuriu că trebuie să împingem rezultatele cercetării fundamentale până la aplicații. Ne-a încurajat în această direcție, spunând că nu putem obține bani de la guvernanți, decât demonstrând utilitatea noastră. Spunea: „noi pietonii (adică experimenterii în comparație cu teoreticienii) avem nevoie de utilaje moderne care costă mult. Îl cita pe Napoleon care obișnuia să spună că pentru a câștiga războaiele sunt necesare trei lucruri: bani, bani și iar bani. Îl cita pe regretatul Profesor Bădărău, care spunea: „Domnu, domnu, merg la Academie să prezint planul de cercetare: în buzunarul drept am *tematica fundamentală*, în cel stâng, cea aplicativă, dar în buzunarul din spate al pantalonilor, îmi trebuie și ceva de rezervă, anume realizări concrete de *materiale și dispozitive*“.

Împreună cu colectivul său a realizat niște *mărci tensometrice din straturi subțiri de germaniu policristalin*, de aproximativ de 20 ori mai sensibile decât cele clasice. Pe baza lor s-au făcut numeroase dispozitive, ca de exemplu: *manometru-barometru* pentru măsurarea presiunilor intermediare, *proteze oculare numite keratoproteze*, determinarea forței de prehensiune la protezele de mâini, captoare de forță și echiparea cu acestea a unui cântar de bandă în siderurgie. Dar brevetul cel mai semnificativ a fost cel prin care se elimina stratul intermediar de lipire a mărcii tensometrice, care era o sursă de eroare. Toate realizările au fost brevetate, aceasta

din urmă și în Statele Unite, Japonia și Italia, prin examinare. Mare ne-a fost decepția, când burocrăția de stat (adică cei de la camera de comerț) au târăganat aprobările și astfel am pierdut ocazia vânzării brevetului pentru o firmă de renume.

A căutat să mențină permanent o atmosfera sănătoasă de lucru și destină în preajma lui. În toată activitatea sa a dat dovadă de discernământ și curaj în lupta pentru zile mai bune, demascând absurditățile autorităților. Mai în glumă, mai în serios, dar perfect conștient de importanța și riscurile luptei duse, a făcut numeroase acte de curaj în stil original: șotii mici sau mai mari. Exemplele sunt numeroase, am să relev câteva din memorie.

De ziua onomastică a doamnei Grigorovici, obișnuiau să se adune prietenii în gradina casei din strada C-dor Eugen Botez. Vis a vis stătea un agent care urmărea, și poate înregistra discuțiile purtate. La un moment dat, doamna a pregătit pe o tavă o cafea și câteva fursecuri, trecând strada direct la agent și spunându-i că serviciul său dificil ar putea fi ușurat prin servirea acestor bunătăți. Ca rezultat, respectivul a dispărut din câmpul vizual.

Ieșise într-o zi împreună cu Profesorul Ciorăscu pe ușa Universității și-și continuaseră agale drumul pe strada Edgar Quinet, continuând cu glas tare discuția nu tocmai ortodoxă începută la catedră. Când s-au despărțit, a simțit că cel ce părea să meargă întâmplător în urma lor îl urmărește pe el, ba chiar, mai mult, îl abordează și îi cere să se legitimeze. Adoptând atacul ca armă de apărare, îl apucă brusc de braț, îl întreabă ce caută acolo, cu ce drept îl spionează și, auzi, îl legitimează, apoi, hotărât, îl somează să-l urmeze la Miliția Capitalei, care nu era departe. La plângerea formulată acolo prompt și vehement de Magistrul, ofițerul de serviciu îl întreabă pe omul, vădit timorat: „așa e cum zice tovarășul profesor?“ „Da“, a venit imediat răspunsul. „Dumneavoastră puteți pleca, iar dumneata rămâi aici să discutăm“ a spus adresându-se apoi „omului“. Mi-a mărturisit mai târziu că ieșind pe poarta Miliției, îi tremurau genunchii.

Ne povestea cum în anii 1949-50, când tatăl său, fostul senator Gheorghe Grigorovici a fost arestat datorită apartenenței sale cunoscute la partidul social democrat, familia lui (mama, soția și fiica) au primit domiciliu fixat în București. A cerut o audiență la ministrul de interne de atunci, și s-a anunțat la șeful de cabinet al acestuia, îmbrăcat în haine de sublocotenent, fiind tocmai concentrat, cu următoarea precizare: „Sunt fiul trădătorului Gheorghe Grigorovici“. La o astfel de prezentare, șeful de cabinet a tresărit speriat. Profesorul l-a liniștit spunându-i că cere de la ministru fie să i se dea și lui domiciliu fixat, întrucât el este fiul trădătorului, fie să se scoată restul familiei din aceasta interdicție. În câteva zile a fost ridicat domiciliul fixat soției și fiicei. Mamei, nu.

De asemenea, ne îndemna la metode proprii, originale, în lupta împotriva legilor absurde, ca de exemplu față de tracasările faimoasei legi privind obligativitatea de a da note de convorbire asupra contactului cu orice fel de persoane străine. Ne spunea: „împingeți lucrurile până la sufocarea lor prin executarea întocmai a ordinelor“. Astfel, am dat „note de convorbiri“, inclusiv ca urmare a unui telefon primit din străinătate din partea unui prieten sau a unei rude. După ceva timp, băiatul cu „ochi albaștri“ de la serviciul de protocol al Platformei Măgurele mi-a spus: „nu este nevoie să dați rapoarte chiar despre toate contactele cu străinii“. Și ca urmare, nu am mai dat deloc note.

Când era vorba de muncă, nu cunoștea rabat. Îmi amintesc că datorită unei împrejurări familiale, mama mea fiind foarte bolnavă, am avut o perioadă de delăsare

în muncă. După câteva săptămâni, magistrul mi-a spus: „știu că ai necazuri, însă vreau să-ți spun ceva. Când am fost anunțat de autorități, în vara anului 1950, că tatăl meu a murit în închisoare și pot să ridic urna cu cenușa sa, m-am bărbierit, am îmbrăcat un costum închis la culoare, mi-am pus o cravată neagră, m-am dus la Facultate, unde am examinat câțiva candidați la examenul de stat, iar apoi m-am ocupat de formalități“.

Ca urmare a publicațiilor științifice și a citărilor acestor lucrări în literatura de specialitate, s-a bucurat de un prestigiu științific remarcabil, fiind invitat printre organizatorii diferitelor congrese internaționale de profil, acordându-i-se onoarea de a ține „closing address“ adică concluziile lucrărilor congresului. De asemenea, numeroși savanți l-au invitat sau doreau să-l viziteze la București. Ani de zile, laboratorul a beneficiat de abonamente la reviste științifice plătite de profesorii prieteni din străinătate. Trebuie să-i menționez în primul rând pe Stanford Ovshinsky din USA precum și pe Walter Spear din Marea Britanie. Nu numai Magistrul, dar și colaboratorii au beneficiat de invitații la diverse congrese și conferințe, deși nu totdeauna primeau și din partea autorităților române aprobarea de plecare. A legat prietenii cu savanți din toată lumea. Amintesc doar câțiva dintre ei: Nina Goriunova și Boris Kolomiets din Leningrad, Andrei Andrieș și Sergiu Rădăuțan din Chișinău, Jan Tauc, Ladislav Cervinka, Milena Zavetova din Praga, Jenő Poczka și Peter Barna din Ungaria, profesorii Henish, Ovshinsky, Fritsche, Lukovsky din SUA, Mott, Davis, Spear, Anderson (Marea Britanie), Stuke, Fuhs, Buckel din Germania, Andreychin și Vateva din Bulgaria, Lyubin din Israel, și mulți alții.

Casa părintească a Magistrului (cumpărată de tatăl său odată cu mutarea în București) a fost mereu deschisă prietenilor și colaboratorilor aflați la necaz. Astfel au locuit temporar, timp mai îndelungat sau scurt, Margareta Giurgea, Anina Iancu, Coca Moțet, familia Liviu Constantinescu, Andrei, Rodica și Adrian Devenyi, după cutremurul din 1977, Nadia Mezincescu cu familia, în timpul „revoluției“ din 1989, Magdalena Ciurea, Dragoș Serseni și încă câteva persoane din colectivul fiicei Rodica.

În fiecare an, în 20 noiembrie, cu ocazia aniversării zilei de naștere a profesorului, colaboratorii, prietenii și admiratorii profesorului ne adunam în casa dumnealui. În jur de 30-40 de persoane. Era una din rarele ocazii în care îl vedeam alături de soția sa Elena, cea care cu nețărmurită dragoste, înțelegere și dăruire a completat viața soțului ei iubit. Ne așteptau specialități ale Doamnei, tradiționalul tort bucovinean de turtă dulce și nelipsitul vin roșu lansat de soția chimistă, preluat apoi de profesor. La final, profesorul ne cânta câteva piese la pian, dar totdeauna după note. Ne spunea că dacă ar fi rămas șomer, s-ar fi angajat racordor de pian. După părerea mea longevitatea o datorează în mare măsură grijii și dietei soției sale dragi, cu care au dus o viață plină de armonie timp de 74 de ani, ea părăsindu-l cu doar 4 luni înainte ca Magistrul să închidă ochii pentru totdeauna, la venerabila vârstă de 97 de ani.

În vara anului 2008, fiica Dumnealui, Rodica, care împreună cu soțul ei Dan Marchidan au vegheat ultimii ani ai Magistrului, mi-a permis să-l vizitez pe Magistrul doar pentru câteva minute. Mare i-a fost mirarea, dar și supărarea când, la rugămintea Magistrului, am zăbovit mai mult timp cu Dumnealui, povestindu-i cele constatate în institutul pe care l-a păstorit ani de-a rândul. I-am spus de utilajele moderne sosite, de reamenajarea laboratoarelor dar și despre curățenia exemplară impusă de directorul institutului. Magistrul, cu un vădit efort și un surâs de satisfacție, a spus: „deci nu a fost degeaba...“.

Doamnelor și Domnilor, dragi colegi și mi-aș permite să spun prieteni cernăuțeni. Sper că prin cele spuse la această impresionantă manifestare, am reușit să

redau, din adâncul sufletului meu, câte ceva din personalitatea și gândirea Marelui Savant și Om, Magistrul meu iubit Radu Grigorovici.

Vă mulțumesc pentru răbdarea cu care m-ați ascultat, dar și pentru posibilitatea de a fi prezent la manifestarea dumneavoastră.

SUMMARY

Autorul articolului, elevul, colaboratorul și prietenul academicianului Radu Grigorovici, evocă drumul parcurs de savant, care s-a format ca personalitate unică prin pregătirea sa profesională, calitățile morale, și orizontul cultural la Cernăuți sub îndrumarea profesorului Eugen Bădărău. A devenit asistentul universitar al magistrului său, profesorul Eugen Bădărău, și în 1936 acceptă invitația prof. Bădărău, care obținuse Catedra de Optică și Descărcări în Gaze la Universitatea din București.

Andrei Devenyi s-a născut, a crescut și a învățat în capitala Transilvaniei, la Cluj, unde influența austro-ungară se mai simțea încă. A absolvit Facultatea de Matematică și Fizică a Universității „Victor Babeș” din Cluj, și a fost repartizat la Institutul de Fizică al Academiei Republicii Populare Române din București – Măgurele, unde a colaborat alături de Eugen Bădărău și Radu Grigorovici, la Institutul de Fizică al Academiei, care ulterior a devenit unul de Fizică Atomică, trecând sub egida unui Comitet de Stat de Energie Nucleară. Ca urmare, fostul Institut de Fizică s-a scindat: o mică parte a trecut sub conducerea academicianului Eugen Bădărău și s-a numit Institutul de Fizică București (IFB) și a funcționat în localul Catedrei de Optică a Facultății de Fizică a Universității din București, condusă tot de profesorul Bădărău.

Radu Grigorovici răspunde pentru a doua oară în viață invitației profesorului său Eugen Bădărău, de data aceasta pentru a deveni *șeful secției de fizica metalelor* la noul Institut de Fizică. El a orientat cercetările de straturi metalice pentru a răspunde la câteva întrebări rămase deschise pe plan mondial: găsirea condițiilor experimentale în care să se obțină *straturi subțiri din metale, dar care să aibă proprietăți semiconductoare* și natura fenomenului de granulare la aceste straturi: reducerea temperaturii de topire, o difuzie în volum sau de suprafață.

Rezultatele publicate au început să fie citate, au venit apoi invitații la congrese, vizitarea laboratorului de către numeroși specialiști în domeniu din străinătate, propuneri de a ține prelegeri la Congrese sau de a scrie articole de sinteză. A urmat recunoașterea internațională a Școlii Românești de Semiconductori Amorfi, iar fondatorul acesteia, Radu Grigorovici, a fost numit director adjunct științific al IFB, iar în 1963 a fost ales membru corespondent al Academiei RPR. A urmat apoi propunerea la Premiul Nobel la sfârșitul anului 1977. În acel an, Premiul pentru fizică s-a decernat – exact în acest domeniu, dar teoretic – lui J. H. van Vleck, P. W. Anderson și Sir Nevill Mott de la Cavendish Laboratory din Cambridge, care în discursul său de recepție, ținut la Academia Suedeză cu ocazia primirii Premiului Nobel, a menționat și școala de amorfi de la București, ca fiind deschizătoare de drum în *fizica experimentală a amorfilor*.

Aprecierea acestei școli rezultă de asemenea din numărul de citări din literatura de specialitate.

RADU GRIGOROVICI SAU DESPRE ÎNTELEPCIUNE

Nadia-Ruxandra Mezincescu

București

Am ales ca motto al acestui eseu cuvintele lui Albert Einstein: „Idealurile care mi-au luminat calea și din când în când mi-au dat curaj reînnoit de a întâmpina viața cu voioșie, au fost bunătatea, frumusețea și adevărul“.

Cred că pot să afirm fără să greșesc că acestea au fost și idealurile care au animat și definit viața academicianului Radu Grigorovici.

Întâlnirea cu profesorul Radu Grigorovici a fost pentru mine un eveniment crucial, o răscruce care mi-a marcat fundamental viața. L-am cunoscut pe profesorul Radu Grigorovici în urmă cu mai bine de 30 de ani. Se întâmpla la Măgurele, la Institutul de Fizică unde fusesem invitată împreună cu soțul meu, Andrei Mezincescu, la sărbătorirea domnului profesor, prilejuită de împlinirea vârstei de 70 de ani. Auzisem, în mod evident, de Domnia sa, dar nu-l cunoscusem personal. Prima impresie a fost covârșitoare și, fără ipocrizie, pot spune că rar pot face o astfel de afirmație. O combinație între inteligența vie, care se citea în expresia feței, rafinament împletit cu un spirit acut al observației și o prestanță în atitudine și gesturi care te făceau să crezi că ai ieșit din timp și nu te mai afli în anii '80 în România Socialistă a lui Nicolae Ceaușescu. Profesorul Radu Grigorovici, pe atunci membru corespondent al Academiei, aparținea unei alte lumi și acest fapt era strident de evident, chiar pentru cineva neavizat. În anii care au urmat ne întâlneam des, pentru că locuind relativ aproape, îl duceam de multe ori pe domnul profesor cu mașina la Institut, la Măgurele. Pensionar fiind, Radu Grigorovici nu numai că nu și-a întrerupt activitatea de cercetare, dar a continuat să vină la institut și să lucreze practic zilnic, deși nu mai era angajat și, deci, nici retribuit. Pentru unii era de neînțeles! Maniera plină de demnitate firească cu care a răspuns doar prin atitudine, nu prin cuvinte inutile, celor mărunți la suflet, deloc puțin, care-l îndepărtaseră din Institut doar din pură invidie pentru ceea ce dânsul era iar ei știau că nu vor fi vreodată,

Nadia-Ruxandra Mezincescu

Nadia Mezincescu este doctor în fizică și, de 22 de ani, Secretarul Științific al Secției de Științe Fizice a Academiei Române. A absolvit Facultatea de Fizică a Universității București, lucrând apoi la Institutul de Fizică și Tehnologia Aparatelor cu Radiații (IFTAR) de pe Platforma Măgurele, publicând o serie de articole în reviste din străinătate și comunicări la conferințe internaționale. În 1987 a obținut Premiul *Dragomir Hurmuzescu* al Academiei Române pentru un ciclu de lucrări. Din 2004 este și cercetător științific gr. I la Institutul de Matematică „Simion Stoilow“ al Academiei Române. După 1990 s-a implicat în activități ale societății civile, în special legate de integrarea europeană a României, participând la înființarea organizației nonguvernamentale „Uniunea pentru Europa din România“ (UER), al cărei director executiv a fost, precum și la Conferința „Rumänien nach der Wende“ („România după schimbare“, Wildbad Kreuth, Germania, 1994) organizată de Akademie für Politik a Fundației Hanns Seidel și Simpozionul „Europa – Binnenmarkt und Kulturelle Identität“ (Gorizia, Italia). În 1997 a primit Medalia de argint și diploma Grupului Parlamentar al Partidului popular din Parlamentul European (acordată de președintele fracțiunii Partidului Popular, dr. Wilfried Martens, pentru servicii deosebite aduse unificării europene). A absolvit și două cursuri postuniversitare (organizate de comisia UE și EICTA) în Politici Competiționale și Înțelegerea Procesului Legislativ al UE, în 2002. În 2006 a fost reprezentantul delegat din partea Academiei Române și a Institutului

a fost cea dintâi lecție de înțelepciune pe care am primit-o de la Radu Grigorovici. A urmat ceea ce azi numim generic „revoluția română“. Evenimentele din acele zile au cimentat apropierea creată în timp transformând-o într-o relație adâncă de prietenie și solidaritate umană, de încredere împreună cu un amestec de respect și admirație care este aproape imposibil de redat în cuvinte.

Sfârșitul anului 1989 a marcat încheierea unei epoci, o tragică meandă a istoriei, când pentru marea majoritate a cetățenilor României a apărut speranța unui început de normalitate. Academia Română care și-a reluat vechiul nume a urmat și ea soarta întregii țări, reînviind nu din cenușa, ci din tăciunii ei, așa cum spunea academicianul Radu Grigorovici¹.

Alegerea liberă prin vot secret a noii conduceri a Academiei Române, întâia dată după o lungă întrerupere, a reînnotat tradiția statuată de epocile ante- și interbelică. Aceste evenimente l-au adus pe academicianul Radu Grigorovici în poziția de vicepreședinte al venerabilei instituții, definită prin lege drept cel mai înalt for științific și cultural al țării.

Prezența sa în conducerea Academiei în vremuri de transformare profundă, care au decis întreaga orientare viitoare a instituției, a fost determinantă. Sigur este faptul că personalitatea puternică a lui Radu Grigorovici și-a lăsat amprenta și a marcat procesul de renaștere și redefinire al Academiei Române, proces care a avut loc în acei ani.

Radu Grigorovici fusese primit în Academia Republicii Populare Române în anul 1963. A fost anul când președintele de atunci, academicianul Ilie Murgulescu, a trecut peste piedicile politice care barau drumul spre consacrare a multor personalități care aveau diferite „păcate“. În cazul lui Radu Grigorovici aceste păcate erau mari: era fiul fostului președinte al Partidului Social Democrat Român, Gheorghe Grigorovici, etichetat de către comuniști ca „trădător al clasei muncitoare“, arestat, deținut fără proces și mort la închisoarea Văcărești în anul 1950. Evident, Radu Grigorovici nu a fost niciodată membru al partidului comunist și nici al vreunui alt partid, așa cum o mărturisește el însuși: „Am jurat, în tinerețe, având în vedere soarta părinților mei, că un lucru, sigur, nu-l voi face în viață: să mă înregimentez politic“.

Mulți dintre cei care au supraviețuit acestor evenimente au rămas mutilați sufletește. Privite din acest unghi, seninătatea și echilibrul cu care academicianul Radu Grigorovici tratează de pe poziția decidentului spinoasa și delicata problemă a renașterii Academiei Române par de necrezut:

„Refacerea Academiei Române a urmărit să-i redea rolul pe care-l jucase în trecut în viața spirituală a țării... Pentru a evita o nouă ruptură în continuitatea existenței Academiei și o nouă politicizare a ei, analogă cu cea din 1948 doar aplicată în sens opus, am preferat o trecere continuă...“

Evoluăm inevitabil spre o structură mai democratică, întinerită și de înaltă profesionalitate. Aceasta va fi pavăza noastră împotriva imixtiunii politice. Când are de ales între totalitarism și democrație, Academia nu trebuie să fie neutră².

De-a lungul timpului Radu Grigorovici s-a pronunțat asupra celor mai multe probleme ale Academiei Române și a unor probleme ale societății românești în general. După trecerea unei perioade de 20 de ani, observațiile academicianului Radu Grigorovici impresionează prin corectitudinea, acuratețea și mai cu seamă prin actualitatea lor.

Cum și-a înțeles importanta misiune și ce principii a promovat împreună cu noii săi colegi din conducerea Academiei, în calitatea sa de vicepreședinte ales o spune el însuși:

„În ianuarie 1990, Academia și-a reluat denumirea tradițională de Academia Română, și-a constituit o Adunare Generală capabilă de decizii prin promovarea, prin vot secret, a unor membri corespondenți la poziția de membri titulari și a elaborat și adoptat prompt un nou Statut, care conturează clar drumul pe care intenționează să-l urmeze în viitor. Apoi, și-a ales, iarăși prin vot secret, o nouă conducere, care a reintegrat în mare parte în structura Academiei unitățile de cercetare ce-i fuseseră răpite în mod samavolnic și a reînnotat cu succes numeroase legături științifice cu străinătatea.

Se poate pune pe drept întrebarea: ce este nou, revoluționar, în Academia Română? Răspunsul este că noul se găsește rezumat în cuvintele cheie subliniate mai sus, preluate fie din legea de înființare, fie din Statut.

Academia Română nu mai este înrobitea nici unei ideologii. Ea însăși, ca și unitățile proprii, sunt conduse de oameni de specialitate, aleși dintre cercetători, care îndrumă organele de conducere executive ca, de pildă, președintele Academiei și directorii de institut. Alegerea conducerii Academiei se face pe timp limitat, prin vot secret și fără drept de realegere. Selecționarea noilor membri ai Academiei se face printr-un proces complex cu multe vămi: propuneri din afară și dinăuntru, analiza propunerilor și votul secret ale secțiilor de specialitate, prezentarea candidaților – selecționați pe baza expunerii activității lor – Adunării Generale și, apoi abia, votul secret al acesteia³.

Deși un optimist incorigibil, academicianul Radu Grigorovici era un om de o luciditate și o independență de gândire rar întâlnite. În același articol scris în urmă cu mai bine de 20 de ani Radu Grigorovici făcea observația premonitorie :

„Privind în viitor, Academia Română este expusă la două primejdii: birocratizarea internă și ingerințele externe“.

Atunci când a luat ființă, în urmă cu 145 de ani, Academia Română a reunit cele mai reprezentative personalități pentru spiritualitatea românească, pentru că fusesese gândită să fie instituția unei națiuni, și nu instituția unui stat ce nu cuprindea toată națiunea.

Cu timpul, structura și ponderea relativă a preocupărilor membrilor ei s-au modificat. Științele exacte, științele naturii și științele tehnice au câștigat teren față de preocupările din domeniile umaniste și cel al artelor, dar acest fapt nu a dus la scindare, în ciuda unor tentative de ingerință brutală a politicului. Radu Grigorovici, care a fost un adevărat om de știință în cel mai strict sens al cuvântului, a înțeles și a explicat cu rigoarea care l-a caracterizat din totdeauna de unde a apărut această problemă generatoare de multe controverse și chiar de conflicte: „Mai stranie este definiția legală dată Academiei Române de for cel mai înalt, științific și cultural, al țării. Ea ilustrează frapant ambiguitatea inerentă cuvântului, în speță a conjuncției monosilabice „și“. Este oare vorba de enumerarea a două noțiuni similare? Sau de două noțiuni care se exclud? Sau de o ierarhizare în ordine crescândă sau descrescândă? Iată întrebări care cer un răspuns. Acest „și“ ridică astfel probleme controversate care separă și învrăjbesc adeseori taberele căutătorilor de adevăr ce umblă pe căi diferite. [...]

Schisma dintre științele naturii și cele umaniste a apărut, cum se știe, la sfârșitul Renașterii. Cele dintâi și-au ales drept metodă ideală de găsim a adevărului analiza logică, de preferință cea matematică, a fenomenelor și confruntarea, de preferință cantitativă, a teoriilor imaginate cu experiența decretată drept arbitru suprem. Antagonismul dintre științele care s-au putut conforma acestor metode de lucru și acestor criterii de evaluare a adevărului și cele care nu pot sau nu vor să și le însușească este viu până astăzi⁴.

Mergând pe firul istoriei, se poate constata că a existat un proces extins pe mai multe secole, în care, de la cultura predominant sincretică a Antichității și a Renașterii, s-a trecut treptat la o atomizare a cunoașterii – marcată, la începutul secolului al XIX-lea, de separarea științei de filozofie, urmată de proliferarea unor discipline din ce în ce mai înguste – care a atins apogeul în secolul trecut.

Observațiile și analiza făcute de academicianul Radu Grigorovici vin să aducă o clarificare binevenită în una dintre cele mai importante dezbateri ale lumii științifice a ultimului secol. Problema celor „două culturi” a fost readusă în discuție de către omul de știință și scriitorul britanic C. P. Snow prin eseul cu același nume prezentat ca Rede Lecture în sala Senatului Universității Cambridge la 7 mai 1959 și publicat ulterior în forma extinsă sub titlul *Cele două culturi și revoluția științifică*. Ecoul fără precedent pe care lucrarea l-a avut atât în lumea academică propriu-zisă, dar și în rândul publicului larg, a făcut ca aceasta să fie clasificată între cele mai importante și mai influente 100 de cărți scrise după al doilea război mondial. În esență, teza lui Snow susține că ruptura de comunicare survenită între cele două forme de manifestare și exprimare ale culturii în societatea modernă – ceea ce în mod tradițional se înțelege prin științele naturii, pe de o parte și disciplinele umaniste, pe de altă parte – a dus la un impas major în abordarea și, în final, la rezolvarea problemelor complicate ale lumii contemporane.

Maniera în care Radu Grigorovici propune soluția de reconciliere a celor două poziții doar aparent antagonice reprezintă o veritabilă lecție de înțelepciune:

„S-ar putea trage concluzia că numai oamenii excepționali pot escalada bariera ce separă științele exacte de cele umaniste și de arte, trecând peste niște punți greu accesibile... Orice om de știință n-are decât de câștigat, lărgindu-și orizontul cunoașterii dincolo de bariera exactității și vice-versa.... Numai construirea unui număr mare de punți solide cu ajutorul cărora reprezentanții celor două tabere „adverse” își pot infiltra reciproc pozițiile, poate duce la crearea unei adevărate spiritualități”.

Radu Grigorovici, care a fost un mare om de știință, se apropia prin gândirea asupra acestei probleme de înaintașii săi, amintind mai ales la Isaac Newton care spunea, adresându-se celor pe care-i considera colegii săi, oameni care încercau să deslușească misterele științelor naturii: „Construim prea multe ziduri și prea puține poduri”.

Să mai adăugăm că a fost, totodată, un om de o cultură impresionantă, enciclopedică, un erudit care se putea mișca cu grație și dezinvoltură prin domenii aparent distante față de profesia sa de fizician – literatură, artă și îndeosebi muzică. Radu Grigorovici a fost un pianist talentat care, dacă nu ar fi ales de la bun început cariera științifică, ar fi putut deveni cu mare probabilitate pianist concertant. Pentru colaboratori și prieteni rămân de neuitat zilele „porților deschise”, aniversările de 20

noiembrie – ziua de naștere a profesorului – împreună cu mult așteptatele și încântătoarele recitaluri de pian susținute de către acesta.

Ar trebui, totuși, să amintim în povestea schismei mai sus pomenite că s-a mai întâmpilat ceva cu știința: s-a depărtat de public. Nu a făcut-o din dispreț față de acesta, ci din rațiuni care țin de dezvoltarea sa internă. Limbajul științific s-a diferențiat tot mai mult de limbajul comun. Mai mult, a devenit tot mai dificilă explicarea rezultatelor sale pe înțelesul publicului. Tot mai multe dintre aceste rezultate contrazic intuiția comună, fapt care, și el, derutează. De la situația din secolul al XIX-lea, când un savant ca Pasteur era recunoscut drept un binefăcător al omenirii, s-a ajuns la situația frecventă în care medicina universitară are un credit mai mic în ochii publicului, decât practicile „alternative“ ale unor șarlatani. A mai contat și faptul că unele utilizări ale științei (energia atomică, de exemplu) au venit în conflict cu interesul celor mulți. Acum, manipulările genetice creează și ele dubii asupra credibilității științei. O confuzie gravă între valoarea științei ca manifestare superioară a spiritualității umane și posibila ei folosire defectuoasă face ravagii.

Fără îndoială, subiectul are o importanță crucială, dar simpla lui abordare cere erudiție, echilibru, simț al măsurii, într-un cuvânt înțelepciune⁵, dar cere în același timp și mult curaj. Faptul că academicianul Radu Grigorovici s-a angajat pe față, direct în această dispută rămasă deschisă și astăzi, faptul că s-a numărat printre puținii oameni de știință români care și-au exprimat o opinie calificată și argumentată, demonstrează că Domnia Sa avea cele două virtuți amintite: înțelepciunea și curajul. Nu o dată Radu Grigorovici, cu o răbdare de înger, a tradus limbajul științific arid în limbaj comun, pentru a se face înțeles de către cei care nu cunoșteau acest limbaj de specialitate. O făcea în diverse și variate împrejurări, pentru colegii lui academicieni din domeniile umaniste sau pentru inventatorii autodidacți care solicitau validarea la Academia Română a ceea ce ei considerau drept descoperiri epocale. Demersul este remarcabil pentru că doar în aparență era vorba de o sarcină facilă, în realitate fiind tot mai dificilă explicarea rezultatelor științifice pe înțelesul publicului. Dar aceasta nu a reprezentat niciodată o problemă pentru Radu Grigorovici al cărui talent de dascăl era unul cu totul excepțional.

Bine, s-ar putea spune, dar școala ce face? Nu inițiază noile generații în tainele cunoașterii? Ajungem astfel la rădăcina răului. Pe de o parte, școala rămâne mult în urmă față de stadiul atins de cunoaștere; pe de altă parte, din comoditate și din considerente practice, reține din diferitele discipline partea descriptivă, operațională, care se poate relativ ușor sistematiza și evalua, dar acest lucru se face cu prețul sacrificării ideilor și problemelor care constituie viața autentică a diferitelor discipline.

Revenind la lumea academică și, mai precis, la Academia Română, *anno Domini* 1989 a reprezentat o schimbare fundamentală: trecerea bruscă, fără pregătire, de la dictatură la ceea ce a putut fi numit democrație. Așa cum am mai spus, această schimbare l-a propulsat pe academicianul Radu Grigorovici în funcția de vicepreședinte al Academiei la o vârstă la care alții își încheiaseră de mult orice tip de carieră – 79 de ani. Și astfel distinsul fizician, îndrăgostit de cercetare, de meseria lui, dar în același timp un om de o rigoare și un simț critic rar întâlnite, a fost pus în situația de a contribui la încercarea de a reorganiza pe baze moderne și mult mai echitabile cercetarea științifică fundamentală, în particular din domeniile științelor exacte și ale naturii, revenită sub cupola Academiei Române. În ceea ce privește fizica, cea căreia

i-a dăruit întreaga lui pasiune și energie de o viață, Radu Grigorovici a fost cel care a gândit și înfăptuit după 1989 renașterea Secției de Științe Fizice a Academiei Române. A făcut această construcție în deplinul respect al principiilor democratice, aplicând *sensu stricto* propriile cuvinte: „Sub democrație, înțeleg să se țină cont întotdeauna, chiar de persoanele care conduc niște instituții, de părerile celorlalți. Evident, e vorba de cei calificați“.

Academicianul Radu Grigorovici a fost un om al construcției și al echilibrului. A lăsat în urma sa școala românească de semiconductori amorfi, recunoscută și apreciată la nivel mondial. „Magistrul“, așa cum îl numeau elevii și colaboratorii săi, a zidit ceva temeinic în fiecare din locurile pe unde a trecut: Universitatea din București, Institutul de Fizică București al Academiei Republicii Populare Române al cărui director adjunct științific a fost, Institutul de Fizică și Tehnologia Materialelor Măgurele și, în final, Academia Română. A iubit și a respectat mai presus de orice democrația; spunea că principiile democratice trebuie respectate de către fiecare mai cu seamă atunci când acestea sunt în contradicție cu interesele personale. Acesta este testul pe care trebuie să-l treacă orice persoană care pretinde despre sine că ar fi democrată. Cu inegalabilul și ascuțitul său simț al umorului, academicianul Radu Grigorovici îl cita pe Winston Churchill și a să celebreze definiția a democrației: „Democracy is the worst form of government except all those other forms that have been tried from time to time“.

Radu Grigorovici a fost un îndrăgostit de democrație. Din acest motiv: gândirea critică, argumentația și logica, care s-au născut și au evoluat împreună cu democrația în Atena secolelor V-IV î. Chr., au fost întotdeauna metodele sau, în unele cazuri, armele lui preferate. Spunea admirativ despre democrația atenică că a fost fondatoarea unei civilizații a cuvântului în care toate aceste discipline erau extrem de importante. Am asistat la o paralelă însoțită de o analiză amănunțită făcută de Radu Grigorovici democrației așa cum era aceasta practică de către părinții ei spirituali, grecii, și democrația contemporană în varianta ei postcomunistă. Principiul de funcționare al democrației ateniene era acela că toți cetățenii participă în mod activ la conducerea cetății, fie ca membri ai adunării, fie ca deținători de funcții publice. Participarea activă presupunea capacitatea de a vorbi în fața adunării, sau de a asculta și de a înțelege discursurile celorlalți. Organizarea democrației ateniene este foarte elaborată: o mare adunare de 6-10.000 de oameni decidea în chestiunile majore, o alta adunare – „a celor 500“ – se întrunea zilnic și lua decizii în problemele curente, ajutată de un consiliu al celor 50 și de mai multe funcții administrative. Procesul alegerilor era unul foarte complicat – parțial alegeri, parțial tragere la sorți, pentru a preveni orice corupție a sistemului. Existau numeroase legi și prevederi care făceau sistemul democratic atenic practic imposibil de corupt în termenii moderni. Pe de altă parte, democrația atenică nu era lipsită de fisuri și, dacă adunarea nu putea fi ușor cumpărată, ea putea fi în schimb manipulată. Civilizația atenică a fost o civilizație a cuvântului și a putut fi stăpânită prin cuvânt. De aici importanța argumentării logice care ar fi putut să ofere câștig de cauză în fața adunării. Am avut bucuria intelectuală de a asculta „în direct“ lecția teoretică a domnului profesor și de a asista apoi la exemplificarea ei în practică cu ocazia unor ședințe istorice ale Adunării Generale a Academiei Române după 1990.

Unul dintre crezurile cele mai adânci ale academicianului Radu Grigorovici a fost acela că toți oamenii sunt și trebuie să rămână egali în fața legii. Respectul nestrămutat față de litera și spiritul legii mereu practicat și nu doar clamat i-au adus de-a lungul vieții mulți inamici, dar și foarte mulți admiratori.

Modestia, decența și atitudinea corectă, dar rezervată a academicianului Radu Grigorovici au făcut ca puțină lume să cunoască marile sale merite în domeniul cercetării științifice, merite cu care nu s-a lăudat niciodată. Astfel puținii știu că Radu Grigorovici a fost propus la Premiul Nobel pentru fizică în anul 1977, atunci când acest premiu i-a fost decernat lui Sir Nevill Mott. În alocuțiunea Nobel, ținută cu această ocazie la Academia Regală Suedeză, Sir Mott aducea cel mai frumos omagiu lui Radu Grigorovici personal și școlii de fizică pe care acesta a creat-o.

La final, pentru a demonstra încă o dată că marile spirite se întâlnesc pe un tărâm comun, îl voi cita din nou pe Albert Einstein: „Valoarea unui om rezidă în ceea ce dă el și nu în ceea ce este capabil să primească“.

Toți cei care l-au cunoscut pe Radu Grigorovici pot depune mărturie că întreaga lui viață a dăruit fără a cere vreodată ceva în schimb.

Ca om de știință Radu Grigorovici a fost mereu fidel principiului enunțat de Einstein: „Important este să nu te oprești din a-ți pune întrebări“.

Și-a pus lui și colaboratorilor săi întrebări și apoi a căutat cu perseverență și cu mult curaj răspunsuri la aceste întrebări. Spunea adeseori: „Nu se pot prevedea limitele cunoașterii și nici descoperirile științifice“. Probabil ceea ce l-a motivat în acest drum anevoios al cercetătorului pasionat și neostenit a fost curiozitatea, despre care același Albert Einstein spunea: „Curiozitatea e o planta mică și delicată care are nevoie, în afară de stimulare, mai ales de libertate“.

Valoarea științei rezidă în faptul că este o manifestare superioară a spiritualității umane, iar aceasta determină existența unei familii spirituale comune tuturor marilor creatori din știință, familie căreia îi aparține de drept și Radu Grigorovici.

Voi încheia cu definiția omului de știință dată de către Louis Pasteur, definiție în care regăsim descrierea esenței personalității academicianului Radu Grigorovici: „Dacă știința n-are patrie, omul de știință trebuie să se gândească mereu la tot ceea ce poate face pentru gloria patriei sale. În orice savant mare veți găsi un mare patriot“.

NOTE

- 1 Radu Grigorovici, *Mai dăinuie obsesia tutelei*, articol apărut în ziarul „Adevărul“ din 26 iunie 1990.
- 2 Interviu cu acad. Radu Grigorovici, vice-președinte al Academiei Române, realizat de Codruț Pânzaru și apărut în ziarul „Cotidianul“ din 7 aprilie 1993.
- 3 Radu Grigorovici, *Punți peste bariere*, conferință scrisă în 1990, cu ocazia fondării noii reviste a Academiei Române, „Academica“, care reia problema celor două culturi.
- 4 Idem.
- 5 Înțelepciunea este cunoașterea de sine sau, în viziunea socratică, știința despre sine însuși, cea care ne permite separarea clară între ceea ce știm și ceea ce nu știm.

SUMMARY

Autoarea a prezentat personalitatea academicianului Radu Grigorovici care a desfășurat o remarcabilă activitate în domniile fizicii și ale științelor umanistice. Sfârșitul anului 1989 a marcat încheierea unei epoci, când pentru marea majoritate a cetățenilor României a apărut speranța unui început de normalitate. Academia Română și-a reluat vechiul nume și a urmat soarta întregii țări. La acest proces de reînviere a vechilor tradiții democratice și științifice a influențat decisiv academicianul Radu Grigorovici, care a fost ales prin vot secret în conducerea Academiei Române, în postul de vicepreședinte. Prezența sa în conducerea Academiei în vremuri de transformare profundă, care au decis întreaga orientare viitoare a instituției științifice, a fost hotărâtoare. Sigur este faptul că personalitatea puternică a lui Radu Grigorovici și-a lăsat amprenta și a marcat procesul de renaștere și redefinire al Academiei Române, proces care a avut loc în acei ani. De-a lungul timpului Radu Grigorovici s-a pronunțat asupra celor mai multe probleme ale Academiei Române și a unor probleme ale societății românești în general. După trecerea unei perioade de 20 de ani, observațiile academicianului Radu Grigorovici impresionează prin corectitudine, acuratețe și mai cu seamă prin actualitatea lor. A contribuit la încercarea de a reorganiza pe baze moderne și mult mai echitabile cercetarea științifică fundamentală, în particular din domeniile științelor exacte și ale naturii, revenită sub cupola Academiei Române. În ceea ce privește fizica, cea căreia i-a dăruit întreaga lui pasiune și energie de o viață, Radu Grigorovici a fost cel care a gândit și înfăptuit după 1989 renașterea Secției de Științe Fizice a Academiei Române. A făcut această construcție în deplinul respect al principiilor democratice, aplicând *sensu stricto* propriile cuvinte. Era un optimist incorrigibil, un om de o luciditate și o independență de gândire rar întâlnite.

O CONȘTIINȚĂ A BINELUI: ACADEMICIANUL RADU GRIGOROVICI

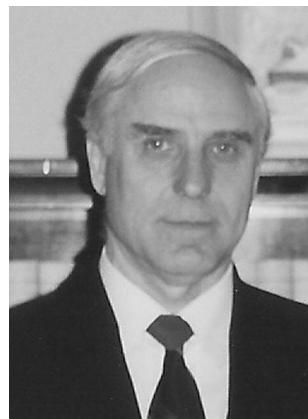
Marin Aiftincă

București

Celebrarea unei personalități intrată în istorie nu este un simplu gest de pietate și dezinteresare. Am spune că înseamnă mai ales o intenționată căutare de precursori sau de purtători ai unor valori, de care prezentul se simte văduvit ori pe care dorește să le revigoreze. Între altele, această motivație legitimează sărbătorirea unui veac de la venirea pe lume a celui ce a fost academicianul Radu Grigorovici (n. la 20 noiembrie 1911). Un veac pe care, cu foarte puțin noroc, l-am fi aniversat, avându-l cu noi aici și continuând să ne resuscite energiile spirituale, agresate de turpitudinile vieții, să cauterizeze moralitățile îndoielnice, să netezească asperitățile relațiilor interumane, apelând cu rafinament la ironia ascuțită; ar fi continuat, desigur, să ne mângâie sufletele cu bunăvoința și noblețea caracterului său ales. Pentru că din fericire, distinsul sărbătorit nu a fost dintre acele personalități despre care, așa cum îmi spunea odată, cu umor vitriolant, că „arată mai bine pe soclu, decât văzute de aproape“.

Dacă viața sa biologică, jalonată de multe încercări, dezamăgiri și arareori de bucurii, este întrucâtva asemănătoare cu aceea a multor altora, mai puțin obișnuită este viața sa consacrată științei. Din cei 97 de ani petrecuți pe pământ, 75 i-a dedicat în principal științei, iar dintre aceștia 45 i-a dăruit Academiei Române, rămânându-i slujitor fidel, respectuos fără obediență până în clipa ultimă a existenței sale. Despre această perioadă vom încerca să evocăm câteva aspecte, în cele ce urmează.

În țesătura legăturii lui Radu Grigorovici cu Academia, două momente ni se par a fi mai importante, prin semnificația și consecințele lor. Primul îl constituie primirea fizicianului în templul spiritualității românești, cum a fost și este numită adesea Academia Română; al doilea este legat de procesul revitalizării Academiei, început odată cu victoria Revoluției din decembrie 1989.

Marin Aiftincă

Marin Aiftincă, profesor universitar, doctor în filosofie; cercetător științific principal I la Institutul de Filosofie și Psihologie al Academiei Române, șef de Sector și conducător de doctorat la același institut; secretar științific al Secției de Filosofie, Teologie, Psihologie și Pedagogie, președintele Comisiei de Filosofie a valorii ale Academiei Române; Visiting Professor pentru semestrul de toamnă la Catholic University of America, Washington (1998); membru în bordul Societății Internaționale de Filosofia Valorii, membru al Consiliului pentru Cercetări în domeniile Valorii și Filosofiei (Washington) și al Societății Internaționale de Istorie a Științelor Umaniste; membru în consiliile editoriale ale unor reviste de specialitate din țară și străinătate; din 1994 este coordonator, în parteneriat cu Centrul European de Cultură și Arte „George Apostu” din Bacău, al Conferinței Naționale de Estetică, ce se desfășoară la instituția menționată; participant, cu comunicări, la ultimele trei Congrese Mondiale de Filosofie (Boston, Istanbul, Seul).

Cercetări în domeniile: Filosofia valorii și a culturii, Estetică, Istoria filosofiei, Filosofia limbajului și Semiotică. Rezultatele obținute sunt publicate într-o serie de studii și cărți apărute în țară și peste hotare, în numeroase comunicări la reuniuni științifice naționale și internaționale.

Referitor la cel dintâi moment, reținem că importanța sa este potențată de o realitate istorică. Societatea românească, intrată într-un proces de relaxare din chingile presiunilor externe, începea o altă etapă a dezvoltării, în acord cu cerințele proprii. Aceste aspirații aveau nevoie, între altele de un suport științific viguros, pe care nu-l putea oferi altcineva decât Academia. Dar și aici se făcea simțită cerința revigorării energiilor creatoare, diminuate grav în 1948. Așadar, chemarea în rândurile sale a unor intelectuali de incontestabil prestigiu devenise un imperativ. Acestui imperativ i-a răspuns, în parte, sesiunea Adunării Generale a Academiei, din 18-21 martie 1963, care poate fi considerată un eveniment memorabil în istoria instituției de care vorbim. Ultima zi a menționatei adunări a fost rezervată primirii de noi membri corespondenți și alegerii de membri titulari ai Academiei. Cu această ocazie, profesorului dr. docent Radu Grigorovici, precum și alte 85 de personalități, între care Alexandru Ciucurencu, Corneliu Baba, George Georgescu, Ștefan Bărsănescu, Mihai Ralea, Emilian Bratu, Gheorghe Marinescu, Alexandru Dima, dar și mulți alții, acoperind toate domeniile culturii, îndeosebi sfera științelor naturii, li s-a oferit câte un fotoliu de membru corespondent al celui mai înalt for științific al țării. De asemenea, 41 de învățați din rândul corespondenților, precum Horia Hulubei, Grigore Moisil, Iorgu Iordan, Costin Nenițescu, Alexandru Philippide, Ion Făgărășanu, Cristofor Simionescu etc. au fost aleși membri titulari¹. Evaluând evenimentul în sine, proaspătul președinte², academicianul Ilie Murgulescu, spunea că „un mare număr de forțe științifice a fost primit în această sesiune generală în rândurile membrilor Academiei“, căreia îi va reveni, potrivit expresiei vorbitorului, o „îndatorire de cinste de a contribui hotărâtor la organizarea și dezvoltarea cercetării științifice în țara noastră“, în condițiile în care cercetarea „a devenit un factor de seamă al progresului economic și social-cultural“³ în lume.

Este știut îndeobște că primirea în Academie semnifică o înaltă recunoaștere a meritelor celui ales și, totodată, consacrarea ca trudit în câmpul nesfârșit al cunoașterii și creației spirituale. O recunoaștere ce trebuie confirmată mereu, atâta timp cât puterile noastre intelectuale își păstrează vigoarea. Pentru Radu Grigorovici adevărul acestei aserțiuni nu a fost umbrat niciodată. Dimpotrivă, el a considerat primirea în Academie ca pe un nou început, definit prin amplificarea energiilor creative în orizontul științei. Faptul ca atare poate fi înțeles drept o modalitate de răspuns la onoarea ce i se făcuse. Prin urmare, ca om de vocație, el a stăruit să-și centreze întreaga preocupare pe cercetarea științifică, imprimându-i noi dimensiuni valorice. Pentru că atunci când și-ai ales o stea călăuzitoare, cu greu mai poți privi în altă parte. Așadar, Institutul de Fizică București al Academiei (devenit ulterior Institutul de Fizică și Tehnologia Materialelor) a rămas mai departe mediul său de creație⁴. În 1960, aici fusese transferat de voie de nevoie, imputându-i-se că ar fi fost „necorespunzător pentru a face educație studenților“, după afirmația sentențioasă a unui cadrist⁵. I-a fost dat atunci să înțeleagă mai bine vorbele lui Socrate, cum că nedreptatea se recunoaște după faptul că nu poate fi mărturisită. În consecință, și-a urmat cu obstinație drumul său, așa încât, după intrarea în Academie, a continuat cercetările în domeniul descărcărilor electrice în gaze, opticii geometrice și optotehnicii, abordând concomitent teme de mare noutate teoretică și aplicativă, precum erau semiconductorii policristalini și îndeosebi modelarea structurală și a proprietăților optice ale semiconductoarelor amorfi, temă căreia i s-a dăruit consecvent și cu toată pasiunea. În

legătură cu cea din urmă, laureatul Nobel, fizicianul Nevill Mott (Cavendish Laboratory, Cambridge) spunea că interesul aparte față de tematica semiconductorilor amorfi a fost generat de conferințele internaționale de la Praga (1965) și București (1968). Ultima l-a avut pe Radu Grigorovici ca principal organizator. Prezent la această reuniune științifică, Nevill Mott l-a vizitat pe fizicianul român, de la care a primit, între altele, informațiile necesare ce l-au ajutat să pregătească o manifestare similară la Cambridge. Aici, în calitate de invitat, profesorul Radu Grigorovici a prezentat o comunicare, care a concentrat atenția specialiștilor⁶.

Numeroase comunicări susținute la reuniuni științifice internaționale, articole în principalele reviste de specialitate din lume, care au devenit referințe inevitabile pentru lucrările din domeniu, conferințe la universități din Europa până în Japonia și America de Nord cuprind în esență roadele cercetărilor întreprinse de fizicianul Radu Grigorovici. El și-a onorat astfel statutul de om al științei și, deopotrivă, locul ocupat în Academie. Ampla rezonanță în mediile savante a rezultatelor obținute în creația științifică i-au adus o faimă internațională, pe care nu a căutat-o insistent și nici nu l-a amețit vreodată. Recunoașterea meritelor sale a venit firesc, precum zborul fluturului în zilele însorite de vară. Ca urmare, numele Profesorului îl găsim în comitetele editoriale ale unor publicații reprezentative din Germania, Anglia, SUA, dar și în comitetele de organizare a 12 conferințe internaționale pe tema semiconductorilor amorfi și lichizi, începând de la prima manifestare de acest fel (Praga, 1965) până la cea din 1984 (Gabrovo). De asemenea, a primit calitatea de membru al unor societăți științifice, cum sunt Comisia de Semiconductori a Uniunii Internaționale de Fizică Pură și Aplicată, Societatea Franceză de Fizică, Societatea Americană de Fizică etc.

Putem interpreta cele arătate mai sus drept argumente indubitabile ale prețuirii de care s-a bucurat academicianul Radu Grigorovici între fizicienii din țară și, mai ales, din străinătate. Spirit onest, cu profundă conștiință a datoriei, el nu a făcut din gloria obținută în sfera științei o exclusivitate pentru sine. A împărtăși-o cu institutul în care a muncit și, în aceeași măsură, cu Academia, aducându-i astfel tributul său la îmbogățirea tradiției și creșterea prestigiului între instituțiile savante ale lumii și, în genere, în cultura universală.

Potrivit afirmației unuia dintre cei mai distinși reprezentanți ai săi, „Academia Română înțelege să rămână și pe viitor primul arsenal spiritual, în care să se făurească valorile permanente ale culturii unitare românești”⁷. Cu alte cuvinte, lucrul este mult și fiecare dintre cei chemați aici este invitat să participe cu toate puterile spirituale la împlinirea misiunii instituției academice. Sensul acestui imperativ l-a înțeles pe deplin Profesorul Radu Grigorovici, adecvându-și conduita la trebuințele Academiei, îndeosebi în momentele grele pe care le traversa. Ca atare, creația științifică a fost pentru el numai o ipostază, fundamentală într-adevăr, dar o ipostază a prezenței sale în Academie. Alte activități nu mai puțin importante reliefează personalitatea sa dinamică, ce purta pecetea nobilă a vocației. Așa cum s-a spus, omul de vocație „găsește în muncă nu atât interesul său material, cât o întregire sufletească impusă de natură. Prin această întregire impusă, natura își urmărește rolul său de izvor al culturii omenești”⁸. Este o teză confirmată pe deplin de Radu Grigorovici, prin exemplul de muncă pusă în serviciul Academiei. După ce s-a pensionat, înfruntând momentul psihologic tulburător, o bună bucată de vreme (1976 – 1985) nu și-a abandonat experimentele la institut, unde i s-a acordat calitatea de „cercetător extern onorific”.

A continuat să publice rezultatele obținute, să participe la manifestările științifice internaționale, care i-au procurat o seamă de bucurii, umbrite cumva doar de insatisfacția că, spre deosebire de alte țări, România nu a profitat de aplicațiile posibile ale cercetărilor sale, care împreună cu ale altora au schimbat unele industrii de vârf⁹ la nivel mondial.

La fel de activ și cu aceeași devoțiune s-a remarcat și în viața academică. După un scurt intermezzo ca locțiitor al președintelui Secției de Științe Fizice a Academiei (1984 – 1985)¹⁰, Profesorul Radu Grigorovici a rezolvat *de facto* toate problemele acestei secții, în special după ce, în mai 1985, fizicianul Șerban Țițeica, neuitatul vicepreședinte al Academiei, a trecut în lumea umbrelor, lăsând în urmă o sclipitoare dâră de lumină. Un robust simț al datoriei îl aducea în Academie de câteva ori pe săptămână, până în 1990, fără nici o recompensă materială. Asemenea vestalelor, grija cea mai mare era să întrețină, împreună cu alți confrăți, flacăra acestui templu al culturii. Erau multe treburi de făcut, derivate din funcțiunile Secției de Științe Fizice pe care Profesorul Radu Grigorovici le-a soluționat cu remarcabilă meticulozitate și rigoare ce inspirau admirație. În acele împrejurări, nu tocmai prielnice, am avut bucuria ca, la irezistibilă sa propunere, să conlucrăm pentru finalizarea atribuțiilor ce și le asumase. Dincolo de discuțiile strict profesionale, acaparante și de neuitat au fost convorbirile noastre care aveau un ambitus larg, de la chestiunile curente ale vieții, la istorie și literatură, de la tradiția academică și personalitățile ce i-au dat viață, la artele plastice și muzică, de la ororile celui de-al Doilea Război Mondial, la care participase activ, la schimbările politice ale veacului trecut, ce i-au marcat dureros viața, ca și pe aceea a unor generații întregi acoperite de praful istoriei. Toate acestea ne-au adus un câștig spiritual unic ce a sporit zestrea obținută din relațiile cu alte personalități academice de excepție. Dar mai ales ne-au dezvăluit o personalitate care întruchipa o serie de însușiri ca demnitatea, puterea de a înfrunta suferințele și dificultățile vieții, onestitatea, iubirea adevărului și dreptății, cumpătarea, seriozitatea în vorbe și fapte, libertatea spiritului, simplitatea în comportament și respectul față de celălalt, bunăvoința și prețuirea democrației. Aderând la aceste valori încă pe când trăia în casa părinților săi, dar și în lumea Cernăuțului natal, unde a identificat un model cultural ce i-a fost totdeauna un reper luminos, Radu Grigorovici li s-a dăruit stăruitor și constant, până la capătul zilelor. Era un adevăr reflectat pregnant în atitudinile și acțiunile sale concrete, străine oricărei forme de izomerie morală. Am putut „verifica” aceasta câtă vreme i-am stat în preajmă, îndeosebi după 1989, de când a început ceea ce am numit mai sus, al doilea moment semnificativ al prezenței sale în Academie.

Desigur, este vorba de procesul revitalizării Academiei Române declanșat după căderea regimului comunist. Spirit liber și autentic, iubitor al democrației, Profesorul Radu Grigorovici s-a angajat cu toată ființa în acest proces amplu, de mult așteptat, chiar din primele zile ale victoriei Revoluției din decembrie 1989. Odată cu coagularea noilor autorități statale în țară, Adunarea Generală, întrunită în ședință extraordinară la 26 decembrie, a constituit Comitetul provizoriu al Frontului Salvării Naționale de la Academia Română. Radu Grigorovici a fost ales, împreună cu alți 20 de colegi, sub președinția academicianului Ștefan Milcu, în acest organism de conducere¹¹, care și-a asumat un șir de acțiuni ce urmăreau reșezarea Academiei pe făgașul tradițiilor sale istorice și, totodată, racordarea ei la noile exigențe ale științei contemporane, ale culturii românești și universale.

Atingerea finalităților menționate implica cu precădere creșterea energiilor spirituale, mult slăbite atunci, ale Academiei și instituirea cadrului normativ corespunzător. În consecință, pe 22 ianuarie 1990 este convocată Adunarea Generală extraordinară, care, după o întrerupere de 27 de ani, a ales, în urma propunerilor făcute de secțiile științifice, 41 de membri titulari, alți intelectuali valoroși au fost chemați pe fotoliile academice, întregind astfel rândul membrilor corespondenți. Cu această ocazie, Radu Grigorovici a devenit academician și a fost nominalizat, împreună cu academicienii Nicolae Cajal, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Gheorghe Buzdugan, Ștefan Milcu, în Comisia de elaborare a proiectului de Statut al Academiei, care trebuia să includă prevederile Decretului-lege din 5 ianuarie 1990, ce a consacrat Academia ca cel mai înalt for de știință și cultură al țării, autonomă, cu o rețea de instituții proprii specializate, în principal, în domeniile cercetării fundamentale și avansate.

În scurtă vreme după evenimentul amintit, o altă Adunare Generală, convocată în ședință de lucru pe 2 februarie 1990, a adoptat, după temeinice dezbateri, noul Statut și, totodată, a ales Biroul Prezidiului Academiei, avându-l ca Președinte pe academicianul Mihai Drăgănescu. Între cei patru vicepreședinți era și Radu Grigorovici¹². Această primă echipă de conducere a Academiei, deși nu a conlucrat într-o deplină armonie, a înfăptuit reformele de bază ce au configurat imaginea actuală a instituției reprezentative a spiritualității românești.

Cu o tonifiantă conștiință a binelui, Radu Grigorovici s-a angajat, potrivit atribuțiilor ce-i reveneau, în organizarea cercetării academice și creșterea calității acesteia, reluarea și extinderea legăturilor științifice cu străinătatea, refortificarea vieții academice și câte altele, care cereau eforturi, cunoaștere, inteligență, măsură. Nimic din toate acestea nu a economisit cel căruia îi purtăm astăzi o caldă amintire. Cu sprijinul constant al colegilor din conducerea Academiei, dar și al multor altor specialiști, nici o clipă nu a scăpat din vedere împlinirea scopurilor croite pentru destinul Academiei. Numai în primele patru luni ale lui 1990 au fost reprimite în sistemul cercetării academice 55 de institute; cele desființate abuziv înainte de 1989 au fost reînființate, altele au fost reorganizate, completate ori create pentru prima dată¹³. Un considerabil potențial de creație științifică al cărui valorificare a fost atunci și a rămas mereu o prioritate în strategiile Academiei Române.

Implicat într-o activitate atât de complexă, academicianul Radu Grigorovici, îndrumat de bogata experiență acumulată și de cunoașterea profundă a domeniului, s-a ocupat de structura, conținutul și valoarea programelor de cercetare fundamentală și avansată ale Academiei, semnând astfel o contribuție de mare preț în acest sens. Mai târziu, după ce îi expirase mandatul de vicepreședinte al Academiei, concepția sa despre natura și rosturile cercetării a sintetizat-o remarcabil în comunicarea „Ce este și cu ce scop practicăm cercetarea fundamentală?“, prezentată la un simpozion internațional¹⁴, găzduit la Sinaia (6-10 octombrie 1995) și publicată apoi în revista „Academica“¹⁵.

Odată cu preocupările arătate și în concordanță cu stăruințele Academiei, multă atenție a dat evaluării institutelor de cercetare și, evident, elaborării și aplicării democratice a unor metodologii adecvate. Era nevoie, în mod firesc, de cunoașterea potențialului unităților de cercetare, în perspectiva valorizării și subvenționării lor diferențiate. Finalizarea unei atari misiuni a beneficiat mult de abordările din cadrul unei dezbateri internaționale, desfășurate la Praga (23-25 martie, 1992), la care au

participat experți nord-americani, germani și reprezentanți ai academiilor din țările est-europene și fostul spațiu sovietic. De la noi au fost prezenți academicienii Radu Grigorovici și Ionel Haiduc, care s-au implicat activ în discuții. Întorși acasă, au publicat articolul „Evaluarea activității institutelor de cercetare”¹⁶, care surprinde informații, idei și experiențe ce au inspirat Academia Română în cele ce a întreprins ulterior.

Cât privește reluarea și extinderea relațiilor științifice cu străinătatea, Academia a profitat de aportul consistent al Profesorului Radu Grigorovici. Fără posibilitatea detalierilor aici, menționăm totuși fapte vrednice de interes. Chiar din primii ani ai etapei de „renaștere”, Academia a semnat noi acorduri de colaborare cu instituții similare din Europa vestică și estică, China; s-au stabilit noi teme de colaborare în interes reciproc cu Franța, Germania, Austria, Belgia și SUA; s-au evaluat posibilitățile de cooperare științifică cu UNESCO, Consiliul științific al alianței NATO, precum și cu alte organisme internaționale; au fost reînnoite afilierea la o seamă de organizații științifice și profesionale mondiale etc. Multe personalități științifice, aflate în vizită la Academie, au purtat convorbiri cu academicianul Radu Grigorovici, dar și cu alți colegi de-ai săi, venind în susținerea soluționării problemelor enunțate. De asemenea, el a facilitat trimiterea unui număr important de tineri cercetători din institutele Academiei, îndeosebi prin sistemele de burse DAAD și IREX, la stagii de documentare și specializare în universități și institute din străinătate. Ni se pare important de reținut în contextul de față că Radu Grigorovici a fost desemnat Președinte al Biroului comun Academia Română – IREX (International Research and Excenges Board Inc.) din SUA, inaugurat la București pe 18 ianuarie 1991.

Oricât de sumar am face-o, se cuvine să amintim că academicianul Radu Grigorovici s-a ilustrat proteic în viața academică, nu doar prin intervenții pertinente în dezbaterile generale, dar mai ales prin lucrări cu caracter științific, conferințe, comunicări la manifestări științifice ale Academiei. Dintre toate amintim în chip special sesiunea comemorativă (octombrie, 1998) dedicată profesorului său drag, academicianul Eugen Bădărău, creator de școală în fizica românească, căruia i-a purtat mereu o caldă și respectuoasă amintire.

Până la apusul blând al soarelui vieții, el a fost o prezență referențială și stimulantă în Academie, ajutând cu vorba atunci când fapta a început să-i fie dificilă. Indiferent de tot ceea ce a zidit în știința, cultura și în viața românească, academicianul Radu Grigorovici a fost un om de caracter. Și poate că acesta este, pe lângă creația culturală, izvorul vieții celei fără de moarte în memoria generațiilor succesive.

NOTE

- 1 Vezi: Marin Aiftincă, *Timp și valoare*, Cluj-Napoca, Editura „Argonaut”, 2003, p. 278-279; *Analele Academiei R. S. România*, vol. XIII, București, Editura Academiei, 1963, p. 137-150.
- 2 În aceeași adunare generală a fost ales Biroul Prezidiului, Prezidiul și Președintele Academiei în persoana academicianului Ilie Murgulescu.
- 3 *Analele Academiei*, ediția citată, p. 152.

- 4 La acest institut, Profesorul Radu Grigorovici a fost mai întâi șef de sector (1960-1963) și apoi director adjunct științific (1963-1973). După pensionare (1 ianuarie 1974) a continuat cercetările în institut, fiind angajat cu jumătate de normă, până în 1985.
- 5 Informațiile ce trimit la biografia, evoluția profesională și rezultatele științifice ale academicianului Radu Grigorovici provin din dosarul său existent la Academia Română.
- 6 Vezi: Interviu nostru cu acad. Radu Grigorovici, inclus în volumul pe care acesta l-a publicat sub titlul: *Bucovina între milenii. Studii și documente*, București, Editura Academiei, 2006, p. 27.
- 7 Vezi: Marin Aiftincă, *Timp și valoare*, Cluj-Napoca, Editura „Argonaut”, 2003, p. 167.
- 8 Constantin Rădulescu-Motru, *Vocația. Factor hotărâtor în cultura popoarelor*; în „Opere alese”, vol. II, ediție îngrijită de Gh. Vlăduțescu, Alexandru Boboc, Sabin Totu, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 26.
- 9 Vezi detalii în interviul citat mai sus.
- 10 Președintele Secției de Științe Fizice era acad. Teodor V. Ionescu, care, în ultimii ani de viață, a fost reținut acasă de o boală grea. În noiembrie 1982 a trecut la cele veșnice; la președinția Secției 1-a înlocuit Profesorul Ioan I. Ursu, membru corespondent al Academiei.
- 11 Aceeași Adunare Generală a hotărât excluderea din Academie a lui Nicolae și Elenei Ceaușescu. Vezi *Analele Academiei Române*, anul 123 (1989), Seria a IV-a, vol. XXXIX, București, Editura Academiei Române, 2001, p. 104.
- 12 *Ibidem*, p. 14-16.
- 13 *Ibidem*, p. 16.
- 14 Simpozionul organizat de Clubul „Humboldt” din România și Fundația „Cultura Europeană” – București, a avut tema „Academia sau / și Universitatea. Starea și perspectivele cercetării fundamentale în țările Europei Centrale și Răsăritene după căderea comunismului”.
- 15 Vezi: „Academica”, nr. 2 (62), decembrie 1995, p. 4-5.
- 16 Vezi: „Academica”, anul II, 10 (22) august 1992, p. 1 și 28.

SUMMARY

Primirea în Academia de Științe semnifică o înaltă recunoaștere a meritelor celui ales și, totodată, consacrarea ca truditoe în câmpul nesfârșit al cunoașterii și creației spirituale. O recunoaștere ce trebuie confirmată mereu, atâta timp cât puterile noastre intelectuale își păstrează vigoarea. Pentru Radu Grigorovici adevărul acestei aserțiuni nu a fost umbrat niciodată. Dimpotrivă, el a considerat primirea în Academie ca pe un nou început, definit prin amplificarea energiilor creative în orizontul științei. Faptul ca atare poate fi înțeles drept o modalitate de răspuns la onoarea ce i se făcuse. Prin urmare, ca om de vocație, el a stăruit să-și centreze întreaga preocupare pe cercetarea științifică, imprimându-i noi dimensiuni valorice.

Numeroase comunicări susținute la reuniuni științifice internaționale, articole în principalele reviste de specialitate din lume, care au devenit referințe inevitabile pentru lucrările din domeniu, conferințe la universități din Europa până în Japonia și America de Nord cuprind în esență roadele cercetărilor întreprinse de fizicianul Radu Grigorovici. El și-a onorat astfel statutul de om al științei și, deopotrivă, locul ocupat în Academie. Ampla rezonanță în mediile savante a rezultatelor obținute în creația

științifică i-au adus o faimă internațională, pe care nu a căutat-o insistent și nici nu l-a amețit vreodată. Numele Profesorului îl găsim în comitetele editoriale ale unor publicații reprezentative din Germania, Anglia, SUA, dar și în comitetele de organizare a 12 conferințe internaționale pe tema semiconductorilor amorfi și lichizi.

Academicianul Radu Grigorovici s-a ilustrat proteic în viața academică, nu doar prin intervenții pertinente în dezbaterile generale, dar mai ales prin lucrări cu caracter științific, conferințe, comunicări la manifestări științifice ale Academiei. Dintre toate amintim în chip special sesiunea comemorativă (octombrie, 1998) dedicată profesorului său drag, academicianul Eugen Bădărău, creator de școală în fizica românească, căruia i-a purtat mereu o caldă și respectuoasă amintire.

GEORGE GRIGOROVICI – 140 DE ANI DE LA NAȘTERE

Vlad Brătuleanu

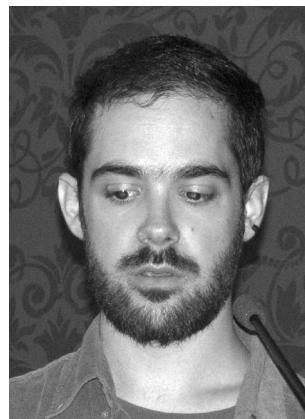
București

Au trecut o sută patru zeci de ani de la nașterea celui ce a fost George Grigorovici, și acest lucru constituie un bun prilej pentru a pune în lumină personalitatea și activitatea sa politică. Un astfel de demers ar fi încununat de succes dacă ar conduce în final la înțelegerea motivelor pentru care George Grigorovici trebuie să rămână în istorie. De ce ar merita el atenția noastră astăzi și care a fost contribuția sa reală la politica românească? Aceste întrebări sunt îndreptățite și în cele ce urmează voi încerca să ofer câteva răspunsuri.

George Grigorovici a fost un socialist, un adept al social-democrației austriece, dar pentru români el a avut o mare importanță pentru patriotismul de care a dat dovadă, pentru hotărârea cu care a susținut dreptul românilor de a se uni într-un stat propriu. În opinia fiului său, Radu Grigorovici, el a fost un naționalist¹. Simpatia pentru cauza națională a românilor nu trebuie însă confundată cu o orientare ideologică naționalistă. În secțiunile următoare voi încerca să argumentez că Grigorovici a fost în primul rând un socialist, și abia apoi un patriot, și de asemenea, că el nu a fost niciodată un naționalist.

O SCURTĂ BIOGRAFIE

George Grigorovici s-a născut în 1871 în Storojineț, Bucovina. A făcut liceul în Rădăuți, apoi a plecat la Viena în 1892 pentru a studia medicina. Potrivit unor surse, în timpul unei scurte șederi în Elveția s-a înscris în mișcarea socialistă². Deși și-a început studiile universitare, nu a devenit medic³, ci s-a dedicat activității socialiste, intrând în Partidul Socialist din Austria. Devine un membru de încredere al acestei formațiuni, și ca urmare i se încredințează misiunea de a reorganiza secțiunea partidului din Bucovina⁴. Partidul socialist austriac se formase în 1888, având în componența sa membri aparținând mai multor naționalități. Sub presiunea membrilor de

Vlad Brătuleanu

Vlad Brătuleanu este doctorand la Facultatea de Științe Politice a Universității din București. Pasionat de problematica Bucovinei, dânsul pregătește o teză de doctorat despre social-democratul George Grigorovici, tatăl academicianului Radu Grigorovici.

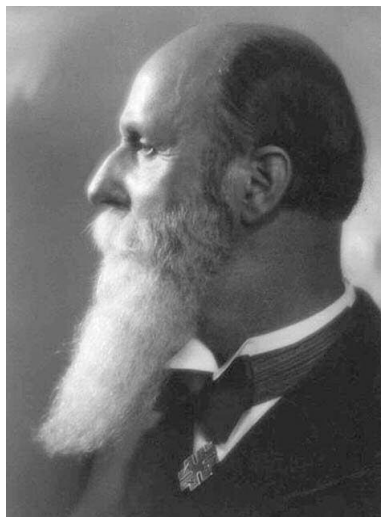
naționalitate cehă el a fost transformat într-o federație cu secțiuni constituite pe criterii naționale⁵. Partidul din Bucovina se formase independent, în 1896, însă aderase la programul celui din Austria⁶.

George Grigorovici a fost omul-cheie în organizarea secțiunii din Bucovina după modelul adoptat deja la Viena, într-o federație de secțiuni ce reflecta amalgamul naționalităților conlocuitoare din Bucovina. În 1905, el devine secretarul secțiunii române a PSD Bucovina și preia și secretariatul sindicatelor⁷.

În 1905 începe revoluția rusă, după înfrângerea armatelor țarului de către japonezi. Impulsionați de aceasta, socialiștii austrieci pornesc o campanie pentru câștigarea votului universal în jumătatea austriacă a imperiului Austro-Ungar⁸. Votul universal este acordat în 1907. George Grigorovici candidează la alegerile din același an pentru parlamentul imperial și câștigă. În 1911 este ales pentru un al doilea mandat în parlament și câștigă și un mandat în parlamentul local (Dieta Bucovinei). Acestea au fost ultimele alegeri organizate în imperiu. George Grigorovici a rămas deputat până la sfârșitul lui 1918. La 22 octombrie a aceluși an, el vorbește în parlamentul vienez și declară că românii au dreptul și trebuie să se unească în propriul lor stat.

Devine membru al Consiliului Național din Bucovina, organismul reprezentativ al Bucovinei în scurta sa perioadă de independență - de la despărțirea de imperiu și integrarea în cadrul statului român.

După 1918, atât în Vechiul Regat al României, cât și în Bucovina au survenit numeroase schimbări politice, economice, sociale⁹. În acest context nou, George Grigorovici își începe activitatea pe scena politică a României Mari. În 1920 devine senator, funcție pe care avea să o reia de mai multe ori în perioada interbelică. Intervine atunci – în contextul tensiunilor sociale crescânde – împotriva măsurilor represive care ținteau mișcarea muncitorească din România și pentru a susține aplicarea corectă a reformei agrare din 1921.

George Grigorovici.

În perioada 1921-1927, după ruperea comuniștilor de partidul socialist din Vechiul Regat și formarea PCR, ia ființă și își desfășoară activitatea Federația Partidelor Social-Democrate, o primă încercare de unificare a partidelor socialiste din România Mare (partidul socialist din Vechiul Regat, partidul socialist din Bucovina și partidul socialist din Ardeal și Banat). Președintele Comitetului Executiv al acestei formațiuni este George Grigorovici¹⁰. În 1927 are loc unificarea partidelor socialiste. În 1936 Grigorovici este ales președinte al tânărilor partid. În 1938, în contextul instaurării dictaturii lui Carol al II-lea și al desființării partidelor, el a acceptat cooptarea în Frontul Renașterii Naționale. Pentru acest lucru a fost exclus din PSD. După unele surse, el ar fi fost reprimit după 1944, ca simplu membru¹¹. După altele, ar fi refuzat să facă parte din organizație din nou¹². În 1949 George Grigorovici este arestat. Moare în 1950, în închisoarea Văcărești.

SOCIAL-DEMOCRATUL GEORGE GRIGOROVICI

George Grigorovici făcea parte dintr-o generație de socialiști marxiști din perioada post-Marx, a anilor 1890-1914. Din aceeași generație făceau parte și militanți socialiști precum Karl Renner și Otto Bauer din Austria, Vladimir Lenin, Rosa Luxemburg și Christian Rackovski. Enumerarea nu este lipsită de importanță, social-democrației de atunci având anumite trăsături în comun, la fel cum socialismul perioadei menționate avea specificul său în comparație cu socialismul altor decenii. La rândul său, Grigorovici era un reprezentant tipic al acestui soi de social-democrație. Cariera și orientarea lui Grigorovici pot fi înțelese mai bine prin intermediul acestei perspective.

Tinerii militanți ai sfârșitului de secol al XIX-lea apăruseră pe scena luptei pentru emanciparea proletariatului ulterior înființării Internaționalei a II-a (1889-1914), când multe lucruri se schimbaseră față de vremea lui Marx și Engels: mișcarea social-democrată trebuise să se adapteze unor noi provocări și transformări, care nu fuseseră de importanță crucială pentru cei din urmă. În special după 1890, crescuse posibilitatea integrării partidelor socialiste în scena politică națională în mai multe țări europene. Astfel de partide aveau brusc posibilitatea de a funcționa în legalitate și, mai important, de a intra în parlament¹³. În aceeași perioadă apăruse și perspectiva posibilității implementării unor reforme sociale, fie ele și limitate¹⁴. Socialiștii austrieci aveau însă o a treia problemă: necesitatea acomodării aspirațiilor proletare cu cele naționale. Toți socialiștii Internaționalei a II-a erau preocupați de acest subiect, dar pentru austrieci în mod special, el devenise esențial. Viitorul mișcării socialiste din Austria ajunsese să depindă de poziția social-democrației față de mișcărilor și idealurile naționaliste din cadrul Imperiului Austro-Ungar¹⁵.

Preocupările și dilemele cu care se confruntau socialiștii germani, francezi, italieni și austrieci erau similare cu cele cărora trebuiau să le facă față Grigorovici și socialiștii bucovineni. Ideea participării social-democrate la politica națională a devenit un element critic pentru practica socialistă, de a cărei interpretare a depins parțial colapsul Internaționalei a II-a și apariția celei comuniste.

George Grigorovici a moștenit în activitatea sa dilemele și frământările din mediile socialiste ale vremii. Problema colaboraționismului l-a bântuit pe Grigorovici și i-a pecetluit în final cariera – a fost exclus din partid pentru participarea la regimul autoritar al lui Carol al II-lea. Dar el nu s-a rezumat doar la activitatea parlamentară sau de guvernare din România și Austria. Ca orice social-democrat al epocii, el a susținut revoluția. În 1917 a contribuit la revoluția rusă, ajutând la transportul de arme și propagandă peste graniță, în Rusia¹⁶. Crezând în mod fundamental în lupta de clasă, avea convingerea că revoluția va veni și în România într-un viitor deloc îndepărtat¹⁷.

George Grigorovici declara în unul din discursurile sale că el este în primul rând un socialist. Pentru el, naționalismul avea o conotație negativă. El a susținut drepturile românilor și unirea de la 1918 tocmai datorită faptului că era socialist. Concepțiile sale despre națiune și libertate națională se bazau pe ideea fundamentală împărtășită de toți marxiștii: nici o națiune nu are dreptul să asuprească o alta. Engels îi scrisese în 1888 socialistului român Ioan Nădejde că lupta socială nu poate fi concepută în absența libertății naționale¹⁸. Colegul de partid al lui Grigorovici în Austria, și o influență importantă asupra sa – Otto Bauer – era în egală măsură un

opozant al naționalismului și al viziunii liberale asupra statului-națiune¹⁹. Și în gândirea lui George Grigorovici se poate observa lipsa de interes pentru viziunea liberală a statului-național centralizat. Un exemplu edificator în acest sens îl constituie declarația sa din 1917 conform căreia, *în principiu*, nu avea nimic împotriva creării unei republici independente a Bucovinei, similară cu state mici ca Andorra sau Liechtenstein, câtă vreme prin acest lucru românii își obțin libertatea²⁰. Odată ajuns un politician al României, nu s-a sfiit să avanseze propuneri la fel de inedite.

Nu exista un consens între naționalismul dominant în România în preajma anului 1918 și concepția lui Grigorovici, conform căreia toate naționalitățile au valoare egală. Cel mult, exista un punct de plecare comun. Autori precum Irina Livezeanu au elaborat ample studii despre politica naționalistă promovată de partidele care au guvernat România după unirea de la 1918. În opinia ei, unirea provinciilor românești a fost opera liberalilor, care au adoptat politica „unirii cu orice preț”²¹. Acest preț urma să fie plătit de populațiile non-românești din România Mare, devenite minoritare. Unirea a reprezentat doar începutul unui lung proces de unificare²². Unificarea reprezenta o încercare de soluționare a problemei legate de faptul că populația noului stat era departe de a fi omogenă din punct de vedere etnic²³. În mod justificabil, existau și identități și aspirații diferite de cele ale românilor²⁴. Insensibile la aceste diferențe, guvernările române au impus o centralizare politică și administrativă care s-a lovit în mod inevitabil de rezistență. George Grigorovici s-a aflat chiar din 1919 alături de categoriile nemulțumite de noul regim politic „la o Adunare publică în sala Primăriei din Cernăuți, la care au participat reprezentanții germanilor, ucrainenilor și evreilor. Comunitățile etnice au făcut cu acest prilej un aspru rechizitoriu la adresa administrației românești: Mayer Ebner, Iacob Pistiner din partea evreilor, Albert Kohlruss, Rudolf Gaydosch din partea germanilor, Bohatyretz, din partea ucrainenilor și George Grigorovici din partea românilor bucovineni”²⁵. Nu trebuie trecută cu vederea dubla poziție politică a lui Grigorovici: pe de-o parte el a susținut întotdeauna interesele românești; pe de altă parte, el a reprezentat în instituțiile imperiale și interesele unor populații non-românești. Avea strânse legături cu comunitatea germană din Cernăuți. A fost ales în districtul electoral Cernăuți, district alocat naționalității germane²⁶. De asemenea, în dezbaterile Consiliului Național a intervenit în numele germanilor pentru a se asigura că drepturile lor vor fi respectate²⁷.

În acest context complicat trebuie înțeleasă poate cea mai importantă contribuție a lui George Grigorovici la gândirea politică românească: propunerea sa ca Bucovina să fie provincie autonomă în cadrul României. El a făcut această declarație în cadrul unei conferințe din 1922 ce avea ca subiect constituțiile europene. Conferința, organizată la București de către Institutul Social Român al lui Dimitrie Gusti a avut rolul de a pune în discuție anumite idei în preajma adoptării unei noi constituții de către statul român. Grigorovici vedea autonomia ca o alternativă la centralizare. Chiar dacă, după cum am văzut, era conștient de nemulțumirile minorităților, de această dată a vorbit din perspectiva românilor din Bucovina, pe care îi considera nedreptățiți de către românii din Vechiul Regat: „Noi bucovinenii, suntem în această privință [se referă la măsurile de centralizare] oameni ciudați, nu înțelegem ce vrea România de la noi, nu înțelegem”²⁸. Grigorovici nu punea în discuție actul unirii – „Tendința noastră de unire este puternică”²⁹, spunea el – ci forma politică și instituțională pe care o luase acea unire. „Ei [oficialii statului în Bucovina] zic că

Românii se opun la unificare, noi zicem că ne opunem la centralizare. Și e adevărat, românii sunt cei care se opun³⁰.

Cele de mai sus zugrăvesc complexitatea personalității George Grigorovici. A fost o personalitate ce a trăit între două lumi: a fost un occidental, un înalt demnitar austriac, cunoscut și stimat în alte țări occidentale precum Elveția, cunoscut în forurile internaționale socialiste. A fost, de asemenea, adeptul unei ideologii occidentale. Socialismul său a fost unul de inspirație germană și austriacă, însă cu un specific influențat de condițiile politice, sociale și economice din Europa centrală și de est. El a fost în același timp un român pătruns de sentimente puternice față de conaționalii săi, care a ales să devină cetățean al României după 1918, și să ia parte la viața politică a noului stat.

Desigur, i se pot reproșa mai multe lucruri. Acceptarea regulilor politicii românești sau austriece nu a adus efectul pe care el probabil îl spera, și unele din deciziile sale politice sunt controversate. Nu i se poate reproșa însă că a fost un om consecvent rămânând întotdeauna un socialist marxist. Nu i se poate reproșa nici că a fost naționalist, dar nici că nu a susținut drepturile românilor în momente de cumpănă. Faptul că a crezut într-o ideologie utopică nu trebuie neapărat condamnat. Marxismul a oferit adeptilor săi un instrument critic de analiză, care le-a permis o înțelegere fină a politicii. Poate că George Grigorovici ar trebui ținut minte întâi de toate pentru înțelegerea de care a dat dovadă în chestiunile ce priveau conviețuirea etnică și acceptarea diversității; și apoi pentru consecvența cu care și-a promovat idealul ce l-a animat din anii studenției și până la sfârșitul vieții, la vârsta de 79 de ani.

NOTE

- 1 Radu Grigorovici, interviu cu fizicianul dr. Victor Bârsan în 2000, document nepublicat, arhiva familiei Grigorovici.
- 2 Unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Grigorovici a fost socialistul Eftimie Gherman. Un nepot al acestuia din urmă – Ion Schinteie - este cel care, într-un manuscris nepublicat, menționează faptul că tânărul Grigorovici a aderat la mișcarea socialistă din Elveția. Prezența sa în acea țară este menționată și de către autorul Petru Rușșindilar, vezi Petru Rușșindilar – *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, Ed. Fundației Constantin-Titel Petrescu, București, 1998.
- 3 *Ibidem*, p. 16.
- 4 *Idem*.
- 5 Ephraim Nimni, „Introduction for the English-Reading Audience“, în Otto Bauer, *The Question of Nationalities and Social Democracy*, tradus de: Joseph O'Donnell, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 2000, p. XXIII.
- 6 Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 23.
- 7 *Ibidem*, p. 33.
- 8 Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism*, vol. 2, *The Golden Age*, Clarendon Press, Oxford, 1978, p. 16.
- 9 Pentru principalele transformări din Vechiul Regat după 1918, vezi Vasile Niculae, *O istorie a social-democrației române*, Ed. Noua Alternativă, București, 1993-1997, p. 78-80, 122.

- 10 Nicolae Jurcă, *Istoria Social-Democrației din România*, Ed. Științifică, București, 1994, p. 139.
- 11 Stelian Neagoe, *Cazul social-democrațiilor români*, Ed. Institutul de științe politice și relații internaționale, București, 2005, p. 58.
- 12 Radu Grigorovici, interviu cu fizicianul dr. Victor Bârsan în 2000, document nepublicat, arhiva familiei Grigorovici.
- 13 Atât partidul social-democrat din Germania, cât și cel social-democrat din Austria au intrat în legalitate la începutul anilor 1890, după ani de persecuții din partea regimurilor politice naționale.
- 14 Leszek Kolakowski, *op. cit.*, p. 8
- 15 Ephraim Nimni, *op. cit.*, p. XXIV.
- 16 Constantin-Titel Petrescu, *Socialismul în România*, ediția a II-a, apărută sub egida Fundației social-democrate „Constantin-Titel Petrescu“, București, decembrie 2003, p. 318.
- 17 George Grigorovici, „Socialismul în Senat: cuvântarea în ședința Senatului din 2 iulie 1920“ (după protocolul stenografic), Cernăuți; Editura ziarului „Vremea Nouă“, 1920, p. 58.
- 18 „Engels către Ioan Nădejde“, în Karl Marx, Friederich Engels, *Opere*, Vol. 37, Editura Politică, București, p. 8.
- 19 Leszek Kolakowski, *op. cit.*, p. 285-286.
- 20 Stenographisches Protokoll, Haus der Abgeordneten, K.K. Hof-und Staatsdruckerei, Wien, Ședința nr. 36, sesiunea XXII, 9 noiembrie 1917, p. 1896.
- 21 Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare: 1918-1930*, Humanitas, București, 1998, p. 12-13.
- 22 *Ibidem*, p. 24.
- 23 *Ibidem*, p. 28.
- 24 *Ibidem*, p. 38.
- 25 Daniel Hrenciuc, *Integrarea minorităților naționale din Bucovina în Regatul României Mari (1918-1928). Unele considerații*, „Codrul cosminului“, nr. 12, Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, 2006, p. 159-177, 160.
- 26 Mihai-Ștefan Ceaușu, *Parlamentarism, partide și elita politică în Bucovina habsburgică (1848-1918). Contribuții la istoria parlamentarismului în spațiul central-est european*, Ed. Junimea, Iași, 2004, p. 219.
- 27 Monitorul Bucovinei, Fascicula 6, 2 ianuarie 1919, Cernăuți, p. 2.
- 28 George Grigorovici, *Constituția sovietică și constituția democratică*, în „Noua constituție a României și Noile constituții europene“, Tiparul Cultura Națională, București, 1923, p. 71.
- 29 *Ibidem*, p. 70.
- 30 *Idem*.

BIBLIOGRAFIE

- 1 „Engels către Ioan Nădejde“, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, Vol. 37, Editura Politică, București, 1988.
- 2 Arhivele parlamentului din Viena: Stenographisches Protokoll, Haus der Abgeordneten, K.K. Hof-und Staatsdruckerei, Wien.
- 3 Monitorul Bucovinei, Fascicula 6, Cernăuți, 1919.

- 4 Ceașu, Mihai-Ștefan, *Parlamentarism, partide și elita politică în Bucovina habsburgică (1848-1918). Contribuții la istoria parlamentarismului în spațiul central-est european*, Ed. Junimea, Iași, 2004.
- 5 Grigorovici, George, *Socialismul în Senat: cuvântarea în ședința Senatului din 2 iulie 1920* (după protocolul stenografic), Cernăuți; Editura ziarului „Vremea Nouă”, 1920.
- 6 Grigorovici, George, „Constituția sovietică și constituția democratică”, în *Noua constituție a României și Noile constituții europene*, Tiparul Cultura Națională, București, 1923.
- 7 Grigorovici, Radu, interviu cu fizicianul dr. Victor Bârsan în 2000, document nepublicat, arhiva familiei Grigorovici.
- 8 Hrenciuc, Daniel, *Integrarea minorităților naționale din Bucovina în Regatul României Mari (1918-1928). Unele considerații*, „Codrul Cosminului”, nr. 12, Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, 2006, p. 159-177.
- 9 Jucă, Nicolae, *Istoria Social-Democrației din România*, Ed. Științifică, București, 1994.
- 10 Kolakowski, Leszek, *Main Currents of Marxism*, vol. 2, *The Golden Age*, Clarendon Press, Oxford, 1978.
- 11 Livezeanu, Irina, *Cultură și naționalism în România Mare: 1918-1930*, Humanitas, București, 1998.
- 12 Neagoe, Stelian, *Cazul social-democraților români*, Ed. Institutul de științe politice și relații internaționale, București, 2005.
- 13 Niculae, Vasile, *O istorie a social-democrației române*, Ed. Noua Alternativă, București, 1993-1997.
- 14 Nimni, Ephraim, *Introduction for the English-Reading Audience*, în Otto Bauer, *The Question of Nationalities and Social Democracy*, tradus de: Joseph O'Donnell, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 2000.
- 15 Petrescu, Constantin-Titel, *Socialismul în România*, ediția a II-a, apărută sub egida Fundației social-democrate „Constantin-Titel Petrescu”, București, decembrie 2003.
- 16 Rușindilar, Petru, *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, Ed. Fundației Constantin-Titel Petrescu, București, 1998.
- 17 Schinteie, Ion, „George Grigorovici”, manuscris nepublicat, arhiva familiei Grigorovici.

SUMMARY

George Grigorovici s-a născut în 1871 în Storojineț, Bucovina. A absolvit liceul din Rădăuți, apoi a plecat la Viena în 1892 pentru a studia medicina. Potrivit unor surse documentare, în timpul unei scurte șederi în Elveția, el s-a înscris în mișcarea socialistă. Deși a studiat medicina, nu a profesat-o, ci s-a dedicat activității socialiste, intrând în Partidul Socialist din Austria. Devine un membru de încredere al acestei formațiuni politice, și ca urmare i se încredințează misiunea de a reorganiza secțiunea partidului social-democrat din Bucovina. Partidul socialist austriac se formase în 1888, având în componența sa membri, aparținând mai multor naționalități. Sub presiunea membrilor de naționalitate cehă, acest partid a fost transformat într-o federație cu secțiuni constituite pe criterii naționale.

George Grigorovici a fost, de asemenea, adeptul unei ideologii occidentale. Socialismul său a fost unul de inspirație germană și austriacă, însă cu un specific influențat de condițiile politice, sociale și economice din Europa centrală și de est. El a fost în același timp un român pătruns de sentimente puternice față de conaționalii săi,

optând să devină cetățean al României după 1918, și să ia parte la viața politică a noului stat.

Faptul că a crezut într-o ideologie utopică nu trebuie neapărat condamnat. Marxismul a oferit adeptilor săi un instrument critic de analiză, care le-a permis o înțelegere fină a politicii. Poate că George Grigorovici ar trebui prețuit mai întâi de toate pentru înțelegerea de care a dat dovadă în aspectele ce priveau conviețuirea etnică și acceptarea diversității; și apoi pentru consecvența cu care și-a promovat idealul ce l-a animat din anii studenției și până la sfârșitul vieții, stingându-se la vârsta de 79 de ani.

Ilie Luceac

Ilie Luceac, prof. univ. dr. S-a născut la 2 iulie 1950, în comuna Sinăuții de Jos (fostul județ Dorohoi, România), astăzi raionul Hliboca, regiunea Cernăuți, Ucraina. Critic și istoric literar, editor. După absolvirea școlii primare și a celei medii necomplete din satul natal, între 1965 – 1969 învață la Școala Normală (Liceul Pedagogic) din Cernăuți. Studii universitare: licențiat al Universității din Cernăuți. Facultatea de Filologie (specialitatea: limba și literatura română) (1974) și Facultatea de Istorie (1992). Doctor în istorie. Teza de doctorat, susținută în iulie 2000, la Universitatea din București, cu tema: *Cultura în Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. O analiză de caz: Familia Hurmuzaki*. În prezent este profesor la Institutul Teologic Ortodox din Cernăuți, Catedra de Jurnalism și Traducere. Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova și al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți. Domenii de cercetare: istoria culturii și civilizației românești din Bucovina. A publicat două volume despre familia Hurmuzaki din Bucovina.

O personalitate a unei istorii nescrise a Bucovinei: academician Vladimir Trebici

Ilie Luceac

Cernăuți

A evoca personalitatea academicianului Vladimir Trebici este un lucru pe cât de greu, pe atât de cu dragoste și recunoștință de realizat...

Pentru început, nu cred că vom spune mai bine și mai potrivit despre el decât a spus regretatul academician Radu Grigorovici, – pe care îl omagiem în cadrul acestui colocviu, – referindu-se la momentul când nisipul din clepsidra vieții a început numărătoarea inversă a timpului – cea a neființei – pentru cel care a fost profesorul Vladimir Trebici. Aceasta se întâmpla într-o zi de sâmbătă, 13 februarie 1999, când s-a întrerupt brusc calea vieții pământești a lui Vladimir Trebici. De fapt, în februarie 2012 s-ar fi împlinit 96 de ani de la nașterea academicianului Vladimir Trebici și, din păcate, 13 ani de când a trecut la cele veșnice. În cele câteva rânduri de adio dedicate amintirii luminoase a lui Vladimir Trebici, pe care le scria Radu Grigorovici și care au fost publicate în revista „Glasul Bucovinei”¹, cernăuțeanul de luminoasă amintire, Radu Grigorovici, invocă unele crâmpie din viața altui cernăuțean de excepție, Vladimir Trebici, trecând cuvintele pe care le scria prin vama sufletului și prin apele freactice ale amintirilor. „Ne-am cunoscut în București mai târziu cu profesorul Vladimir Trebici, scrie acad. Radu Grigorovici, nu mai știu exact când și cum. De atunci ne întâlneam întâmplător și schimbam în treacăt câteva vorbe. Ajunsesse până la mine doar faima sa de demograf și știința despre originea sa bucovineană.

Abia implicarea mea în viața Academiei Române ne-a apropiat cu adevărat. Ne simțeam legați nu numai prin obârșia noastră geografică identică, dar și ca tovarăși de generație și de mediu în care am crescut, căci diferența absolută de vârstă dintre noi de circa șase ani, care era în timpul liceului de aproximativ patruzeci la sută din vârsta medie, scăzuse la doar 7% în anul când profesorul Trebici

fusese ales membru corespondent al Academiei Române, pentru a fi titularizat doi ani mai târziu.

Ne-a apropiat faptul că avusem amândoi câteva „păcate“ asemănătoare: eram bucovineni născuți „dincolo“, în Uniunea Sovietică; nu eram încadrați politic; cunoșteam din experiență proprie trecutul îndepărtat al țării. Din toate aceste motive, Trebici era considerat periculos în poziția de educator al tineretului, trebuind să părăsească cariera didactică în învățământul superior.

A fost totuși admis să țină cursuri speciale de statistică, demografie, economie și planificare la instituții de învățământ atât de diferite ca Facultatea de Drept și cea de Filozofie a Universității bucureștene, la Institutul Politehnic, la Institutul de Științe Economice și Planificare, la Centrul Demografic al Națiunilor Unite din București. Și-a găsit un adăpost ceva mai stabil în administrația țării, înaintând în Direcția Centrală de Statistică în răstimp de douăzeci și șase de ani de la funcția de inspector până la cea de director general și consilier ministerial.

Harnic și productiv cum era, a publicat între anii 1957 și 1988 circa treizeci de cărți, unele în limbi străine, axate în particular pe probleme de demografie și statistică; a prezentat numeroase comunicări și referate de ansamblu la conferințe naționale și internaționale de specialitate, a fost membru în diferite organizații, comisii și asociații străine și internaționale. Toată această activitate publică a găsit o rezonanță largă și i-a adus profesorului Trebici renumele de a fi demograful țării. Era consultat și în diverse probleme conexe demografiei: istorie, sociologie, economie, etnografie, sănătate publică și altele. În toate aceste domenii servea drept bază de date de o bogăție uluitoare, nu numai datorită memoriei sale fenomenale, ci și capacității rare de a sugera conexiuni neașteptate între numeroasele domenii care-i erau familiare².

Născut în suburbia Cernăuțului – Horecea-Mănăstirii –, cunoscută și sub numele de Ludi Horecea, care este situată la 3-4 kilometri de centrul orașului Cernăuți, Vladimir Trebici va cerceta școala primară (National Hauptschulle) și Liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți – școli prin care a trecut și poetul național Mihai Eminescu. Apoi a urmat Facultatea de Litere și Filozofie la Universitatea din Cernăuți, specialitatea: istoria filozofiei, sociologia și istoria românilor, cât și Facultatea de Drept pentru a obține a doua licență. A frecventat și Facultatea de Teologie, dar a fost nevoit să ascundă acest lucru pe timpul totalitarismului, deși își trăda nu numai dragostea pentru muzică în general, ci și cunoștințele în domeniul muzicii liturgice, atunci când în timpul slujbelor bisericești la care asista dădea răspunsurile corect și just cu o voce frumoasă. A fost și diplomant al Seminarului Pedagogic Universitar din Cernăuți (1938), cu specialitatea principală filozofia, secundară istoria.

În timpul studenției găsea timp să participe și la viața studențească românească din Cernăuți, în cadrul Societății studențești „Bucovina“, care practica mai mult formarea caracterului și a neînfricării, decât activități politice și culturale. În ajunul celui de al Doilea Război Mondial (1939) și-a început activitatea didactică în învățământul liceal din Cernăuți. Faptul că a fost încadrat ca profesor de istorie la Liceul militar „Ștefan cel Mare“ din Cernăuți va fi fost întâmplător, dar i-a marcat simbolic soarta: a ajuns curând pe frontul antisovietic și a trecut prin experiența dureroasă și psihic solicitantă a prizonieratului. După ororile războiului, Vladimir Trebici se stabilește în București, unde va fi angajat în câmpul muncii intelectuale până la sfârșitul vieții sale.

Poate cea mai importantă dintre toate realizările pe care le-a obținut profesorul Vladimir Trebici în decursul carierei sale științifice a fost aceea că el a reușit, prin strădaniile sale, să convingă autoritățile de resort ca să se înființeze, în 1995, Centrul de Cercetări Demografice al Academiei Române, unde a fost numit în funcția de director. El a reușit să creeze o instituție de cercetare „cu șanse mari de viabilitate“, după cum scrie unul dintre fideli săi discipoli și colaboratori. Bucovina poate fi mândră de faptul că anume un fiu al ei a stăruit la înființarea unei structuri academice de cercetare cu o rigurozitate științifică exemplară, în fruntea căreia soarta i-a hărăzit academicianului Vladimir Trebici să fie doar vreo patru-cinci ani de zile. Centrul de Cercetări Demografice al Academiei Române Vladimir Trebici poartă astăzi numele celui ce l-a înființat.

Un colaborator apropiat al său, prof. dr. Dumitru Sandu, spunea la despărțirea de Vladimir Trebici, în 16 februarie 1999, următoarele: „Anton Golopenția a fost o stea-călăuză pentru tânărul venit de la Cernăuți. A fost șansa de a întâlni una dintre figurile exemplare ale școlii românești de sociologie. A fost o conjuncție de destine eroice... Golopenția a plătit cu viața opțiunea sa de intelectual liber. Vladimir Trebici a construit pe aceeași structură de credințe intelectuale ca și Golopenția. În istoria intelectuală a acestei țări cei doi savanți sunt figuri emblematice pentru tipul intelectualului salvator. Sunt personalități care au încercat să țină în viață comunități științifice, spirituale. Ceea ce profesorul Vladimir Trebici a făcut pentru demografia românească, pentru supraviețuirea ei în decursul deceniilor de comunism, nu își află comparație decât în întreprinderea similară a regretatului sociolog Henri H. Stahl“³.

Tot Dumitru Sandu va face poate cea mai veridică caracteristică, cea mai exactă apreciere a calităților profesionale ale academicianului Vladimir Trebici. El atrăgea atenția la câteva virtuți nobile pe care și le-a însușit profesorul, și anume: 1) Vladimir Trebici era un om care dăruia idei; 2) Întreaga sa lucrare intelectuală se caracterizează prin două calități fundamentale: simțul duratei și al durabilității; 3) Stilul, profunzimea, laconismul și utilitatea erau însemnele esențiale ale scrisului său.

Subscriem întru totul acestor aprecieri. Să luăm doar un exemplu, la întâmplare. În 1996 profesorul Trebici publică în revista „Glasul Bucovinei“ un material despre *Diaspora bucovinenilor din București*⁴, pe care l-am considerat a fi unul dintre materialele care conține cele mai bogate și mai diverse informații despre viața bucovinenilor din capitală. Menționăm că revista „Glasul Bucovinei“, al cărei membru în colegiul de redacție a fost academicianul Vladimir Trebici, se poate considera ca fiind foarte norocoasă, fiindcă anume ei i-a fost oferită ocazia de a publica *Memoriile* profesorului Trebici. În 1996, într-un interviu cu redactorul-șef al revistei, domnul Trebici spunea: „Cât privește publicarea *Memoriilor* mele în paginile „Glasului Bucovinei“, invitația Dumneavoastră mă onorează. Am și scris o bună parte din aceste amintiri – le-am dat titlul de *Însemnări din memorie* – în care prezint epoci la care am fost martor: elev la școala primară (1921–1926), elev la Liceul „Aron Pumnul“ (1926–1933), student la Universitatea din Cernăuți (1933–1938), începutul vieții profesionale (1939). Alte capitole – participarea la cel de-al Doilea Război Mondial (1941–1943), anii de prizonierat (1943–1946)...

Am cunoscut mulți oameni, am fost martor la multe evenimente – unele istorice –, am trăit în state succesoare: Monarhia austro-ungară, Regatul României, apoi

Republica Populară și, respectiv, Republica Socialistă România, iar din 1990 România, pur și simplu.

Da, am multe de spus. Dacă se va încheia o carte, îi promit Editurii *Alexandru cel Bun* un „copyright“ absolut! Și urez editurii o activitate pe măsura misiunii sale excepționale pentru cultura românilor din regiunea Cernăuți, pentru cultivarea limbii române, a spiritualității pe aceste străvechi meleaguri de românită⁵.

Impresionantele *Însemnări din memorie* despre care amintea academicianul Trebici se publică astăzi succesiv în revista noastră. Ele merită să fie cunoscute de către cititori, și, în primul rând, de către cititorul bucovinean.

Cât ne privește pe noi, nu suntem în drept să afirmăm că am reușit să citim mult din ceea ce a scris Vladimir Trebici. Am parcurs doar câteva din lucrările sale apărute în volume aparte și câteva articole publicate în revistele „Analele Bucovinei“, „Glasul Bucovinei“, în periodicele sucevene sau în „Septentrion“-ul rădăuțean – foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Aceste articole vizează istoria Bucovinei din diferite perioade ale ei, la fel și procesele demografice care au avut loc în Bucovina contemporană. După lectura lor, cât și a *Însemnărilor din memorie* ne-am convins încă o dată de profunzimea și veridicitatea aprecierilor profesorului Dumitru Sandu, care vorbea despre calitățile esențiale ce caracterizează scrisul științific al lui Vladimir Trebici. Din paginile *Însemnărilor...* se profilează simțul duratei și mai ales cel al durabilității de care a dat dovadă academicianul în activitatea sa intelectuală. Toate capitolele *Memoriilor* începând cu *Argumentul, Un sat bucovinean de pe vremuri* și până la cele din urmă, intitulate *După decembrie 1989 și Postfață* sunt redade sobru, cu profunzime și fără patimă. Textul *Însemnărilor* care a fost scris în 22 de zile, cum afirmă autorul, este un text detașat, nepărtinitor, de aceea convinge și întărește simțul durabilității creației intelectuale a lui Vladimir Trebici. E o sinceritate impresionantă în paginile acestor mărturii. Cu toate că textul însuși o credibilitate totală, autorul intervine uneori, urmărindu-și autocritic și exigent demersul, la persoana a treia: „Cu tot efortul naratorului, nu au putut fi evitate diversele capcane: metaforele, sociologismul vulgar, reminiscentele «limbii de lemn» [apropo, mărturiile și observațiile referitoare la «limba de lemn» sunt demne de pana lui Caragiale – n. n. I. L.ș. Fiind un «dicteu din memorie» s-ar putea să se fi strecurat unele inexactități sau repetări...“, scrie autorul, pentru ca mai departe să mărturisească fără urmă de ambiguitate, cum întâlnim uneori, în ultimul timp, la diverși autori de memorii. „Nu am de dat socoteală, scria Vladimir Trebici, decât lui Dumnezeu și unor oameni pe care îi respect, bineînțeles, și conștiinței mele. Am evitat să vorbesc despre mine, în sensul unor caracteristici sau analize psihologice sau psihanalitice. M-am ferit să judec oamenii cu care s-a întretăiat traiectoria vieții mele cu expresii tari sau vulgare. Cu atât mai mult am ocolit caracteristici de tipul: «marginalizat», «umilit», «persecutat»; las pe alții să judece aceste lucruri“. (*Însemnări din memorie, Postfață*).

Din oficiu se impune o remarcă, și anume: cum putea savantul Vladimir Trebici trece atât de olimpic peste faptul că nu i s-au recunoscut, în țară la el, drepturile în vederea obținerii titlului de profesor universitar, în vreme ce atâția alții, care nu aveau nici pregătirea sa academică, nici talentul său înăscut de sociolog și demograf, nici cărțile pe care le-a scris el în domeniile respective, – se bucurau de toate aceste privilegii?! Răspunsul îl găsim tot în *Însemnări din memorie*. O învățătură apostolică, o adevărată lecție creștin-umană ne lasă profesorul în *Însemnările* sale redactate în

1992, când încă nimeni nu știa de existența textului scris al *Memoriilor*. El nota: „Am meditat nu o dată asupra a ceea ce înseamnă nedreptăți. Egocentrismul, instinctul de conservare ne fac să avem o părere bună despre noi înșine și să considerăm orice act care ne este dezavantajos, făcut de semenii noștri, ca fiind o nedreptate. Cred că într-un plan mai înalt – pe care nu-l cunoaștem – lucrurile sunt altfel orânduite. Cutare om «rău» ți-a produs necazuri. Dar tu? Tu cum ești? Nu ai să-ți reproșezi nimic? Nu cumva îți exagerezi necazurile și neplăcerile uitând multe lucruri nedrepte pe care le-ai săvârșit tu?

Ca să nu lunec într-o zonă periculoasă mă opresc aici cu aceste considerații care le stau bine eroilor lui Dostoievski“ (*Însemnări din memorie, Postfață*).

Câți dintre noi sunt astăzi în stare să demonstreze o asemenea tărie de caracter, o astfel de robustețe morală, mai ales dacă sunt conștienți de faptul că au fost marginalizați, umiliți sau chiar persecutați?! Iată esența adevăratului învățător, al profesorului prin vocație, al intelectualului plămădit din „veșnicia satului“. „Am muncit sistematic, cu dragoste, pe tărâmul meu, scria Vladimir Trebici, așa cum au muncit părinții, neamurile mele, țărani, de aceea cinstesc munca altora. Mi-am dat silința – nu întotdeauna am reușit! – să aplic principiile înțelegerii, toleranței (am învățat târziu!), sub semnul iubirii universale, așa cum o propovăduia Sfântul Apostol Pavel. În viață, de cel mai mare ajutor mi-a fost credința, pe care nu am părăsit-o și de la a cărei învățătură nu m-am abătut. Respect oamenii care au o credință, indiferent care este aceasta“⁶. Respectul pentru tradiție, continuitate și credință au fost „semne clare ale vocației de a construi durabil. Recunoșteai ușor în toată dragostea sa pentru ordine, continuitate și credință spiritul Bucovinei din care venea, lumea valorilor morale care întemeiază existența noastră ca popor“⁷.

Referitor la Bucovina – „acest pământ pe care Academicianul îl purta în inima sa“ (Anatole Romaniuc), Vladimir Trebici scria, printre altele, în *Însemnările... sale*: „Despre demografie ca și despre Bucovina voi scrie separat. În activitatea mea viitoare ele rămân cele două mari priorități cărora le închin anii ce-i mai am de trăit din mila Domnului“. (*Însemnări din memorie, capitolul După decembrie 1989*).

Unul dintre nenumărații prieteni și colaboratori ai academicianului Trebici, Anatole Romaniuc, profesor la University of Alberta (Canada), scria la un an de la dispariția lui Vladimir Trebici: „Academicianul Trebici a fost nu numai un om de mare cultură, el avea și simțul istoriei. Demograf de mare anvergură, el a fost filosof și poet în sufletul său“⁸.

Toate aceste calități nobile ale lui Vladimir Trebici le întâlnim în paginile *Însemnărilor din memorie*. Universalitatea cunoștințelor academicianului se impunea din primele clipe ale discuției cu Domnia sa.

Nu se poate de asemenea trece cu vederea, măcar în treacăt, rolul pe care l-a jucat în viața profesorului Trebici dragostea pentru muzică, care, de altfel, era și una dintre pasiunile academicianului Radu Grigorovici. Această dragoste pentru arta sunetelor se concretizase frumos și prin legătura de rudenie dintre familia lui Trebici cu cea a creatorului „Madrigalului“, regretatul maestru Marin Constantin. Fiica academicianului Vladimir Trebici, Hrisanta, este căsătorită cu dirijorul Ion Marin, fiul lui Marin Constantin. Familia lor s-a stabilit cu traiul la Lugano, în Elveția, unde își petrecea uneori scurtele sale vacanțe profesorul Vladimir Trebici.

**Regreții bucovineni de altădată. De la stânga la dreapta:
col. (r.) George Galan, juristul Radu Economu, acad. Vladimir Trebici,
istoricul și criticul literar George Muntean, acad. Radu Grigorovici.**

Academicianul Radu Grigorovici mărturisea în evocarea despre care am amintit la începutul acestei comunicări următoarele: „În afara dragostei pentru familia sa, îl stăpânea patima trainică și profundă pentru locurile sale de baștină, pentru Bucovina. Acesta a fost și terenul pe care ne-am întâlnit la bătrânețe; și astfel am avut ocazia să-l cunosc mai de aproape. Dintre membrii micului grup de bucovineni vârstnici, mai mult sau mai puțin octogenari, ajunși în capitala țării, el stăpânea cel mai bine arta comunicării cu publicul întrunirilor. Din sacul fără fund al cunoștințelor sale se revărsa, în vorbe rostite răspicat, un șuvoi lin de fapte și idei, iluminate din când în când de licărirea neașteptată a unei informații senzaționale sau a unei remarci umoristice bonome, care alungau oboseala sau plictisul eventual al ascultătorilor”⁹.

Nu e de mirare că, în aceste condiții, academicianul Vladimir Trebici era un invitat permanent la întâlnirile bucovinenilor. Și apoi, nu e de mirare nici faptul că toți dintre acei care l-au cunoscut și în care mai palpită astăzi încă sentimentul de bucovinean, au rămas sau cel puțin ar fi trebuit să rămână cu cele mai frumoase amintiri despre el și cu unele impresii deosebite, care nu se șterg ușor, ba dimpotrivă, se sedimentează în conștiința noastră, într-un sanctuar aparte al ei, care, din păcate, ușor-ușor, dispare, se micșorează, odată cu obișnuințele cotidiene. Tăvălugul modern mătură totul din calea lui, mai ales bunele maniere ale unei lumi care nu mai este sau care se călătorește odată cu dispariția seniorilor ce au reprezentat-o.

În ceea ce mă privește, sunt unul dintre cernăuțenii care au avut marele noroc să-l cunoască pe profesorul Trebici în mai multe ipostaze: ca om, ca profesor, ca bucovinean. El a iubit cu adevărat locurile natale, orașul în care și-a petrecut copilăria, adolescența și tinerețea sa. Bucovina, Cernăuțiul pentru el nu erau cuvinte goale.

Nu pot să uit una dintre trăsăturile de caracter excepționale ale lui Vladimir Trebici – doar una dintre atâtea altele, tot atât de admirabile, care îl caracterizau –

punctualitatea. Și aici am să-mi permit să evoc câteva dintre regretat de puținele momente pe care mi le-a dăruit viața, în compania acestui om și savant de excepție care a fost profesorul Trebici. Mi-a fost unul dintre îndrumătorii tezei de doctorat. În această calitate s-a evidențiat întotdeauna ca un adevărat dăruitor de idei. Fiind membru al comisiei la examenele și referatele de doctorat, am avut ce învăța de la profesorul Trebici. Cunoștea strălucit istoria românilor, corelând-o cu măiestrie în contextul istoriei universale. Avea obiceiul să justifice și apoi să accepte orice judecată logică sau informație evenimentială numai după ce dispunea de cel puțin trei probe documentare. Exigența sa la examene făcea parte din metoda vechii școli românești sau austriece. (Vorbesc de experiența mea personală de la examenele de doctorat). Nu erai notat cu o notă înaltă dacă nu întruneai punctele necesare. Pentru Domnia sa era întotdeauna plăcut un răspuns exhaustiv, argumentat și fără emfază. Sunt convins că cine i-a ascultat cursurile și cine a făcut școala lui Trebici este cu adevărat un specialist în domeniu.

Ce păcat că nu a trăit până la momentul când putea să-și vadă împlinită munca pe care a investit-o. Vrem să credem că s-ar fi bucurat la susținerea publică a tezei de doctorat, așa cum se bucura de succesul oricărui bucovinean. De la el am învățat enorm de mult în domeniul istoriei Bucovinei.

Îmi permit să evoc un moment din întâlnirile noastre. La invitația Domniei sale, veneam acasă la profesor, la o oră stabilită de dumnealui, urcam cu liftul la etajul II, în casa din strada Pompiliu Eliade, nr. 4, unde locuia profesorul. Timpul trebuia să fie drămuț atât de exact, încât atunci când se învârtea cheia în ușa de la locuința profesorului trebuia să se deschidă și ușa liftului. În caz contrar obișnuia să spună răspicat și foarte convingător: „Detest două lucruri în viață: lipsa de punctualitate și greșelile de orice fel care apar în cărțile publicate!“. Așadar, într-un minut-două eram la masa din sufrageria în care mă primea, cu creionul și caietul de luat notițe pregătite. Era o cameră sobră, amenajată în stilul epocii interbelice, cu tablouri de epocă și poze de familie, în colțul drept al căreia trona un Stingl Wien de concert, la care învățase, probabil, fiica sa Hrisanta. În capul mesei masive de stejar, unde, ca de obicei, maestrul urma să-și ia locul, într-o scrumieră de sticlă era în repaos pipa profesorului. În câteva clipe, timp în care mai schimbam o vorbă-două de curtoazie, pipa începea să scoată clăbuci de fum, iar istorisirile și ideile profesorului să prindă viață. Vizita dura mai mult decât prevedea eticheta. Profesorul Trebici spunea întotdeauna că face o excepție pentru bucovinenii săi. Am avut de învățat enorm, de fiecare dată, în acele o ora și jumătate-două, uneori chiar până la trei ore, cât dura vizita. Câte idei, câte evenimente și amintiri treceau prin fața imaginației noastre! Toate personajele se conturau vii, erau în mișcare, acționau. Se perindau pagini copleșitoare din istoria interbelică a Bucovinei (și nu numai), care prindeau contur și ar fi putut să întrească și să țese o istorie inedită a Bucovinei, din toate timpurile, care, din păcate, nu a mai apucat să fie scrisă...

A rămas doar amintirea vie a unei personalități care a făcut parte indispensabilă din istoria zbuciumată a Bucovinei interbelice. Odată cu plecarea sa, Vladimir Trebici a luat cu sine proiectata și mult râvnita *Istorie a Bucovinei*, lipsindu-ne astfel de unele pagini din viața Cernăuților și a Bucovinei în general, pe care nu le vom mai cunoaște niciodată.

NOTE

- 1 Radu Grigorovici, *Vladimir Trebici*, în „Glasul Bucovinei“, An VI, nr. 2(22) 1999, p. 3-6.
- 2 *Ibidem*, p. 5.
- 3 Dumitru Sandu, *La despărțirea de profesorul Vladimir Trebici. 16 februarie 1999*, în „Glasul Bucovinei“, An VI, nr. 2(22) 1999, p. 8.
- 4 Vladimir Trebici, *Diaspora bucovinenilor din București*, în „Glasul Bucovinei“, An III, nr. 2(10) 1996, p. 10-22.
- 5 *Dialoguri cu bucovinenii* (Acad. Vladimir Trebici–Alexandrina Cernov), în „Glasul Bucovinei“, An III, nr. 1(9) 1996, p. 9.
- 6 Vladimir Trebici, *Demografie. Excerpta et Selecta*, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 172-173.
- 7 Dumitru Sandu, *op. cit.*, p. 8.
- 8 Anatole Romaniuc, „*Cet homme de grande culture, démographe distingué, c'est aussi un grand Monsieur*“, în „Populație&Societate“ (periodic al Centrului de Cercetări Demografice Vladimir Trebici), Anul IV, nr. 1(19), ianuarie-februarie 2000, p. 3.
- 9 Radu Grigorovici, *op. cit.*, p. 5-6.

SUMMARY

Înzestrat cu o solidă cultură filozofică, sociologică și istorică, dobândită la Universitatea din Cernăuți (Facultatea de Litere și Filozofie, specialitatea: istoria filozofiei, sociologia și istoria românilor, cât și Facultatea de Drept), având o capacitate ieșită din comun de a explora și asimila arii noi ale științelor sociale și o disciplină intelectuală desăvârșită, Vladimir Trebici s-a impus în viața științifică românească atât prin rigoare și profunzime, cât și prin originalitate și multidisciplinaritate. Opera științifică a academicianului este impresionantă nu numai prin numărul de lucrări publicate, ci și prin domeniile abordate. Ea acoperă ariile demografiei, statisticii, economiei, sociologiei, etnografiei, istoriei. Domeniul în care s-a impus cu autoritate desăvârșită este, fără îndoială, cel al demografiei. Fără nici un dubiu, Vladimir Trebici este creatorul demografiei române moderne. Activitatea științifică a profesorului Vladimir Trebici s-a bucurat de o largă recunoaștere și apreciere în lumea științifică internațională.

După 1989 profesorul Trebici a fost ales membru al Academiei Române.

Preocupările sale științifice au acordat o atenție sporită istoriei și demografiei Bucovinei. Vladimir Trebici a contribuit hotărâtor la renașterea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, fiind ales președinte de onoare al acesteia.

Ultimii ani ai vieții profesorului au fost dedicați în exclusivitate creării și conducerii activităților Centrului de Cercetări demografice al Academiei Române, înființat în august 1995 și care acum poartă numele celui ce l-a înființat.

Însemnările din memorie care se publică în „Glasul Bucovinei“ sunt o mărturie sinceră și nepărtinitoare a vieții și activității științifice ale academicianului Vladimir Trebici. El a fost cel mai indicat dintre toți bucovinenii stabiliți la București care ar fi putut să scrie o istorie a Bucovinei interbelice și nu numai, deoarece a fost unul dintre ultimii supraviețuitori care a cunoscut foarte bine realitatea Cernăuțului interbelic.

GEORGE MUNTEAN ȘI BUCOVINENII

Ilie Tudor Zegrea

Cernăuți

De-a lungul istoriei sale, Bucovina a dat culturii naționale și celei universale un șir de personalități marcante, care au contribuit în mod esențial la dezvoltarea limbii, literaturii, istoriei, matematicii, chimiei, religiei, lăsând o urmă neștearsă în inimile conaționaliilor. Și chiar dacă au activat în domenii diferite, ceea ce i-a unit a fost dragostea pentru baștină, pentru cultura tradițională a românilor din aceste locuri, devotamentul față de tot ce vine din adâncul secolelor și dorința de a contribui la păstrarea acestui tezaur inestimabil.

În una din lucrările sale Arthur Schopenhauer scrie că deosebiriile dintre oameni „se pot baza pe trei fundamente“, și anume: pe ceea ce este cineva, pe ceea ce are cineva și pe ceea ce reprezintă el pentru alții. Și mai subliniază filozoful german că „un caracter bun, măsurat și blând poate să fie mulțumit în împrejurări strămtorate, pe când cel lacom, pizmuitor și răutăcios nu va fi mulțumit nici în mijlocul tuturor avuțiilor“¹. Nu știu de ce, dar recitind recent afirmațiile lui Schopenhauer, mi-a apărut în fața ochilor chipul unui bucovinean de-al nostru, pe care l-am cunoscut prin 1989-1990 la Cernăuți, unde venise într-o vizită scurtă din București. E vorba de multregretatul George Muntean, critic și istoric literar, autor al unor studii valoroase despre Mihai Eminescu, despre alte personalități marcante ale vieții noastre culturale și spirituale.

Chiar de la prima întâlnire m-a uimit modul lui simplu, modest de a conversa cu cei mai tineri ca el, împrăștiind în jurul său un fel de lumină, de bunătate și respect față de alții. Într-un timp relativ scurt chiar ne-am împrietenit, întâlnindu-ne de mai multe ori și în capitala Bucovinei, și la București sau Suceava, și la Chișinău.

Posesor al unor cunoștințe profunde în domeniul literaturii, al istoriei Bucovinei dar și în alte câteva domenii ale culturii și vieții noastre spirituale, George Muntean te impresiona, pur și simplu, chiar din primele clipe, trecând ușor de la o temă a discuției la alta, presărându-și tezele și

Ilie Tudor Zegrea

Ilie Tudor Zegrea, poet, publicist. S-a născut la 3 iunie 1949 în satul Sinăuții-de-Jos, raionul Hliboca (Adâncata), regiunea Cernăuți. În 1964 a absolvit școala de opt ani din satul de baștină, în 1966 – școala medie din Tereblecea, iar în 1979 – Facultatea de Filologie (secția limba și literatura română) a Universității de Stat din Cernăuți. Activitatea și-a început-o în 1969 în redacția ziarului regional „Zorile Bucovinei“. Din 1977 până în 2009 a lucrat în redacția emisiunii radiofonice în limba română a Companiei regionale de stat Cernăuți pentru TV și Radiodifuziune ca redactor și apoi șef de redacție. Membru al Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina (1986), al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1993) și al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Chișinău (1994). Membru-fondator și președinte al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu“ (1990), Membru fondator și președinte al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți, redactor șef al revistei scriitorilor români din Cernăuți „Septentrion literar“. Autor al mai multor culegeri de versuri apărute în România, Republica Moldova și Ucraina.

afirmațiile cu exemple și istorioare concrete, ce scoteau în evidență anumite calități ale personajului despre care vorbea.

Ținându-se, până la un moment, departe de viața politică, de micile și veșnicele certuri ale unor ambițioși din diverse grupări cu interese personale, George Muntean era preocupat de problemele noastre culturale, inclusiv de păstrarea identității naționale, a patrimoniului cultural și de valorificarea lui.

În timpul vizitelor făcute la Cernăuți se oprea, deseori, la scriitorul Vasile Levițchi, care locuia în blocul vecin cu mine, unde veneam și noi, cei mai tineri, pentru a-i asculta pe cei doi „monștri sacri“ ai culturii naționale vorbindu-ne despre Eminescu, Călinescu, George Ivașcu, despre Bucovina și oamenii ei iluștri, despre viața literară și culturală interbelică din acest ținut. Ca bucovinean, George Muntean vorbea cu pasiune despre Mihai Eminescu, Aron Pumnul, Aglaia Drogli, sora poetului nepereche, Ciprian Porumbescu sau despre iconari, aducând de fiecare dată câteva date noi, necunoscute, din viața acestor personalități. Mai mulți ani la rând el a fost încadrat cu trup și suflet în activitatea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, unde deținea și funcții de conducere, activ la acțiunile organizate la Rădăuți, la Suceava sau la București, implicându-se, în măsura posibilităților, și în viața culturală și literară din nordul Bucovinei, atrăgându-ne atenția asupra istoriei și culturii acestui ținut.

Fire blândă și răbdătoare, George Muntean găsea loc în inima sa pentru toată lumea. Din păcate, unii au abuzat de aceste calități, uneori răspunzându-i prin fapte nedemne, chiar mârșave. Una din aceste acțiuni murdare, care i-a vizat în mod direct persoana, l-a făcut să renunțe la vizitarea Cernăuțiului. Țin minte că prin 2001 sau 2002 ne-am întâlnit întâmplător la București, chiar lângă Casa Radioului, și mi-a spus cu durere în suflet că după cele întâmplate în timpul ultimei sale vizite în orașul copilăriei și adolescenței lui Eminescu, nu va mai pune piciorul în Cernăuți. Toate încercările mele de a-l convinge să renunțe la această decizie, au rămas zadarnice...

Fiind un cărturar de mare valoare, o adevărată enciclopedie, George Muntean putea să stăpânească ușor un public numeros, completându-și discursul cu mici detalii în problema abordată, fără să se folosească de conspecte sau de alte hârtii. În cazuri rare l-am văzut având în mână un petic de hârtie, pe care avea, probabil, notate câteva idei, asupra cărora trebuia să accentueze în mod deosebit.

Țin minte cum în 1989, aflându-se la Cernăuți, în drum spre Chișinău, cu un grup de scriitori din București, s-a decis să rămână peste noapte la Vasile Levițchi, ceilalți membri ai delegației plecând mai departe cu limuzina lor spre capitala Moldovei. Dar când a aflat că aveam de gând să plec și eu la Chișinău, unde urma să fie comemorat M. Eminescu, a urcat cu mine în autocarul Cernăuți-Chișinău chiar în acea seară de iunie. Cocoloș pe bancheta din spate a autobuzului, deasupra motorului, ne-am copt bineșor până spre dimineață, când am ajuns la destinație. Pentru mine acea călătorie a fost o ocazie fericită de a-l asculta vorbind despre Eminescu, despre colegii și prietenii lui de la Cernăuți, dar și despre Bucovina, atât de dragă lui George Muntean. Deoarece făcea parte din delegația oficială a scriitorilor bucureșteni sosiți la acțiunea de comemorare a lui Mihai Eminescu, organizată de Uniunea Scriitorilor din Chișinău, George Muntean avea, evident, rezervat un loc la cel mai bun hotel – „Codru“. Eu, deoarece nu puteam să deranjez pe cineva dintre prietenii mei din Chișinău la acea ora mai mult decât matinală, am fost invitat de domnia sa să mă

opresc la hotel, chiar în camera lui, unde discuția a continuat până aproape de micul dejun. Ceea ce m-a mirat a fost faptul că George Muntean nu dădea semne de oboseală după o noapte de adevărat coșmar și toată ziua s-a simțit bine, cu spiritul lui voios și blând.

În timpul întâlnirilor noastre, fie la Suceava sau București, de mai multe ori mi-a oferit câteva cărți în care erau incluse studii ale domniei sale. Bunăoară, în volumul *Români în istoria universală (IV)*, consacrat lui Eminescu și intitulat *Eminescu: sens, timp și devenire istorică*², apărut la Iași, semna substanțialul studiu *Eminescu și Bucovina* în care, operând cu date concrete, bazate pe documente de arhivă, demonstrează încă o dată că Poetul nepereche are rădăcini adânci în partea de nord a Moldovei istorice, că este legat pentru totdeauna, indisolubil, de Cernăuți, de Țara Fagilor – pământ miraculos, de unde și-a luat zborul în lumea Poeziei. În acest studiu George Muntean menționează importanța aflării lui Mihai Eminescu la Cernăuți pentru formarea sa ca poet și om cu responsabilitate pentru istoria și destinul poporului român. El subliniază că „pe lângă învățătură, folclor, muzică, presă și limbi străine, pe lângă mulți și fideli prieteni și colegi, pe lângă începuturile creatoare...”, Mihai Eminescu „își conturase o imagine cuprinzătoare asupra țării și poporului nostru, asupra destinului lor istoric și contemporan”³. Autorul accentuează impactul benefic asupra Luceafărului poeziei noastre naționale, a atmosferei cernăuțene și, în mod special, a influenței profesorului Aron Pumnul, a colegilor și prietenilor bucovineni. În finalul articolului George Muntean amintește despre rolul pe care îl au astăzi scriitorii și cercetătorii vieții și operei lui Eminescu în propagarea românismului și în menținerea spiritului național în acest colț al Moldovei lui Ștefan cel Mare.

Fiind un adevărat enciclopedist, cum am menționat mai sus, George Muntean a abordat în studiile, cronicile și articolele sale de publicistică diverse aspecte ale culturii și vieții literare. Astfel, în *Prefața* la cele două volume alcătuite de el – *G. Călinescu. Scrieri despre artă* apărute la Editura Meridiane, în 1969, el creează un portret al lumii interioare a marelui critic și istoric literar, care, de altfel, i-a fost la început profesor la Universitate, iar mai apoi – șef la Institutul de Istorie Literară și Folclor, unde G. Muntean a lucrat ca cercetător. În general, trebuie să spunem că în decursul vieții cărările lui s-au intersectat cu cele ale unor personalități marcante ale culturii și literaturii noastre naționale: George Călinescu, Tudor Vianu, Vladimir Streinul, Șerban Cioculescu, George Ivașcu, Ovidiu Papadima și alții.

Un volum de o incontestabilă valoare istorică și literară este lucrarea *Eminescu. O sută de documente noi*⁴ alcătuită de George Muntean și apărută în anul 2000. În prefața volumului – un adevărat studiu științific, pe cuprinsul a circa 40 de pagini, alcătuitorilor comentează anumite documente, scrisori inserate în carte, pentru a arunca o lumină nouă asupra unor momente din viața lui Mihai Eminescu, precum și asupra lui Titu Maiorescu, A. Droglî, H. Eminescu (surorile poetului), M. Kremnitz, Emilia Humpel (sora lui Maiorescu). Parcurgând cu atenție acest volum ne putem da seama și mai bine de dragostea lui G. Muntean pentru poetul nepereche, de grija lui pentru destinul literaturii noastre naționale, precum și de sacrificiile sale în numele stabilirii adevărului despre viața geniului poporului român.

O pasiune permanentă a lui George Muntean a fost studierea folclorului nostru. Din discuțiile avute cu dumnealui am înțeles că dragostea pentru acest tezaur al poporului român își are rădăcinile în glia baștinei din zona folclorică a Bucovinei. Nu

întâmplător în casa din satul Bilca unde a copilărit, a inaugurat un muzeu, ușile căruia sunt deschise pentru toți admiratorii artei populare din această provincie. De altfel, cu vreo 40 de ani în urmă, G. Muntean a editat o interesantă și bine documentată monografie intitulată *Bilca – o așezare din Valea Sucevei*, care la puțin timp după apariție a devenit o raritate bibliografică.

După aproape 50 de ani de activitate literară și culturală George Muntean a lăsat în urma sa mai multe cărți și studii științifice, o serie de volume ale altor personalități, alcătuite și prefațate de el. Acest lucru demonstrează că domnia sa a avut o energie vulcanică inepuizabilă generată de un suflet și un cuget curat, cu dragoste pentru frumos și adevăr. Și din acest punct de vedere, o datorie a noastră ar fi de a aduna într-un volum toate aceste studii și articole de publicistică, inclusiv cronicile literare rătăcite prin diverse publicații, pentru a le oferi și celor care l-au cunoscut, dar și generațiilor mai tinere. Or, George Muntean a fost un adevărat generator de idei nobile, de pionierat în studierea artei și culturii bucovinene din a doua jumătate a secolului trecut.

Plecarea lui dintre noi a lăsat un gol pe care-l vom simți încă mult timp. Și chiar dacă în ultimii ani ai vieții nu a vizitat Cernăuțiul, noi, cei din nordul Bucovinei, i-am simțit mereu prezența spirituală, el fiind, cum am spus cândva, unul dintre pilonii pe care se sprijină spiritualitatea noastră la acest început de mileniu. Fiindcă, pe lângă caracterul său de om cu suflet mare, pe lângă cunoștințele sale de enciclopedist și darul său oratoric (chiar să nu fi scris nici un rând, conferințele și luările lui de cuvânt au rămas în memoria ascultătorilor), George Muntean a insuflat încredere în forțele noastre și a generat întotdeauna cele mai frumoase speranțe. A fost un mare cavalier al nestinselor noastre speranțe, un adevărat *genius loci*.

Revenind la afirmațiile lui Schopenhauer, pe care le-am amintit la începutul acestor rânduri, putem spune că în ce-l privește pe George Muntean ceea ce este această persoană coincide cu ceea ce reprezintă ea pentru alții. George Muntean a fost un om blând, modest, calculat la vorbă, cu fața luminată de zâmbetul său sincer care îl dezarma chiar și pe cel mai înverșunat adversar. Un zâmbet care deschidea toate sufletele și cărările spre un dialog sincer cu oamenii. Ceea ce mă impresiona în mod special în timpul întâlnirilor noastre era faptul că, deși locuia în București, vorbea întotdeauna în graiul bucovinean, fără rotunjirea, uneori artificială, a sunetelor, cum o fac, din păcate, unii dintre noi după ce am trecut o singură dată prin centrul Bucureștiului. George Muntean nu se rușina că vine dintr-o provincie a țării. Iar prin faptele sale, prin întreaga sa viață și-a adus contribuția la dezvoltarea limbii literare, a culturii și la păstrarea identității naționale. Lucru deosebit de important, în special acum, în plin proces de globalizare.

NOTE

- 1 Arthur Schopenhauer, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*, Traducere de Titu Maiorescu, Editura Albatros, București, 1992, p. 10.

- 2 George Muntean, *Eminescu și Bucovina*, în volumul colectiv: *Eminescu: sens, timp și devenire istorică*, Editura Universității „A. I. Cuza”, Iași, 1990, p. 309.
- 3 Idem.
- 4 *Eminescu. O sută de documente noi*, Ediție îngrijită de George Muntean, Editura Eminescu, București, 2000.

SUMMARY

De-a lungul istoriei sale, Bucovina a dat culturii naționale și celei universale un șir de personalități marcante, care au contribuit în mod esențial la dezvoltarea limbii, literaturii, istoriei, matematicii, chimiei, religiei, lăsând o urmă neștersă în inimile conașionalilor. Și chiar dacă au activat în domenii diferite, ceea ce i-a unit a fost dragostea pentru baștină, pentru cultura tradițională a românilor din aceste locuri.

Printre aceștia se numără istoricul și criticul literar George Muntean, pe care autorul acestor rânduri l-a cunoscut în anul 1990, când acesta, în timpul unei scurte vizite întreprinse în Cernăuți, l-a uimit chiar de la prima întâlnire prin modul său simplu, modest de a conversa cu cei mai tineri ca el, prin lumina, bunătatea și respectul față de conlocuitorii săi.

Posesor al unor cunoștințe profunde în domeniul literaturii, al istoriei Bucovinei dar și în alte câteva domenii ale culturii și vieții noastre spirituale, George Muntean te impresiona, pur și simplu, chiar din primele clipe, trecând ușor de la o temă a discuției la alta, presărându-și tezele și afirmațiile cu exemple și istorioare concrete, ce scoteau în evidență anumite calități ale personajului despre care vorbea.

Autorul menționează că George Muntean a fost un adevărat generator de idei nobile, de pionierat în studierea artei și culturii bucovinene din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Plecarea lui dintre cei vii a lăsat un gol pe care bucovinenii îl vor simți încă mult timp. Pentru că, pe lângă caracterul său de om cu suflet mare, pe lângă cunoștințele sale de enciclopedist și darul său oratoric (chiar să nu fi scris nici un rând, conferințele și luările lui de cuvânt au rămas în memoria ascultătorilor), George Muntean a insuflat încredere în forțele noastre și a generat întotdeauna cele mai frumoase speranțe. A fost un mare cavalier al nestinselor noastre speranțe, un adevărat *genius loci*.

Doina Cernica

Doina Cernica, ziaristă și scriitoare, distinsă în anul 2011 cu Marele Premiu al orașului Terwilliger – Franța pentru „calitatea scrisului său și talentul său de povestitoare“. Este autoarea câtorva cărți de proză, de publicistică și de traduceri. Doina Cernica se numără printre realizatorii versiunii românești a *Istoriei literaturii creștine vechi grecești și latine* de Claudio Moreschini și Enrico Norelli și a *Istoriei filosofiei patristice* de Claudio Moreschini. Colaborează la reviste literare din România, Republica Moldova, Ucraina și Franța.

GEORGE MUNTEAN, EVOCARE LA ȘAPTE ANI DE LA PLECAREA SA (Răsfoid cotidianul „Crai nou“, Suceava)

Doina Cernica

Suceava

POVESTITORUL

Mâna care cădea spre claviatura mașinii de scris și după aceea spre tastatura computerului încremenea în aer, înainte să bată a-ul. Întoarcerea spre prag rămânea la jumătate. Ardea pământul sub picioare, articolul trebuia scris, manuscrisul predat, ziarul trimis la tipografie, la Botoșani, dar nimic nu se mai clintea, nu mai putea fi clintit: domnul George Muntean povestea. La poarta Redacției, taxiul înregistra kilometri fără să pornească, trenul pentru București înainta inexorabil spre gara Suceava, doamna Adela Popescu începea o privire spre ceas, schița un pas spre ușă, apoi rămânea, la rândul ei, nemișcată: domnul George Muntean povestea. Cineva venit din afară, înainte ca să-l audă, văzându-ne așa, ar fi putut să creadă că asistă la o scenă din basmul cu prințesa adormită. Dar dacă întreaga lume intra acolo într-un somn de o sută de ani, când prințesa se înțepa la deget cu fusul interzis, aici, când domnul George Muntean începea să-și amintească, noi toți intram odată cu el în poveste. Eram în Câmpulung, în 1950, la încăierarea pe care o stârnise pe peronul stației CFR, dar și la prima sa întâlnire cu Labiș, la concursul literar la care participau amândoi. Eram în Japonia, și la întâlnirea cu oameni de prim-plan ai scenei politice, și în sala în care conferința despre cultura română, dar și despre Japonia și România ca țări cu probleme de frontieră. Eram... Pleca totuși până la urmă, iar noi ne dezmeticeam abia mai târziu, dornici să cunoaștem continuarea poveștii, fiindcă avea iscusința Șeherezadei în a o amâna, adâncindu-ne, abia ieșit din Redacție, speranța reînțoarcerii. Și într-adevăr, revenea, adus de termene misterioase și de invitații pentru el

irezistibile, ca tot ce venea din Bucovina. Și ne lua iar în poveste, și povestea, continua labirintic, un nume chema altul, o întâmplare evoca una asemănătoare și tot așa mai departe. Într-un univers în care nimic nu e întâmplător, de 1 iunie 2004, de ziua copilului etern care a fost și a poveștii nemuritoare care rămâne, a plecat pentru prima dată singur. Și neasemuitul povestitor a devenit poveste.

Am încercat să sintetizez în aceste doar câteva rânduri zecile de prezențe ale lui George Muntean, de obicei cu soția sa, poeta Adela Popescu, în redacția ziarului „Crai nou“ din Suceava. Bogata personalitate a cercetătorului și istoricului literar, a omului de cultură, a omului cultural, cum spunea Radu Cârnci, referindu-se la condiția de inițiator și contribuitor de manifestări, de activități culturale, a publicistului, a politicianului, ne-a impus să alegem din multitudinea de unghiuri de abordare un singur reper în evocarea lui George Muntean la șapte ani de la stingerea din viață. Am optat pentru semnătura sa și numele său în „Crai nou“, deoarece era cotidianul, dar și spațiul, și echipa pe care le prefera în dese sale urcări din București spre nordul țării, spre Bilca, spre Bucovina natală. Dar chiar și așa, și numele și semnătura sa fiind extraordinar de numeroase de la înființarea publicației, am fost obligată de timpul acordat acestei evocări să mai operez o restrângere. Așa că m-am limitat, selectiv, totuși, la *George Muntean în paginile săptămânale de Literatură și Artă ale cotidianului „Crai nou“* în ultimii șapte ani înainte de plecare, de când, de fapt, mi-am și asumat realizarea lor.

BUCOVINA

Bucovina reprezintă o constantă în publicistica lui George Muntean. Un sentiment îngemănat, de dragoste și durere, îi intensifică rezonanța, asociat permanent cu o speranță îndârjită: „Într-o pagină pe care mi-au dedicat-o, cu o zi înainte de a împlini 70 de ani, prietenii de la „Crai nou“¹ mi-au publicat acolo un text despre *Tragica Crasnă «roșie»*. Era partea întâi. Așezare vecină cu Bilca în care m-am născut, dar despărțită brutal de apartenențele ei imemorabile și organice, ca atâtea localități românești dintre Durostor și Maramureșul istoric – unde se află o altă străveche Bilca (Bilkii), matcă probabil a celei bucovinene – în 1940 și din 1944 până astăzi, Crasna este, împreună cu Fântâna Albă și cu atâtea alte sate dispărute, pustiite sau modificate de invadatori, o emblemă a tragediilor abătute asupra noastră. De sub această cenușă a durerii vor țâșni florile libertății și ale revenirii în vadul îndreptățirilor istorice. Căci altă cale firească și durabilă în veci nu poate fi gândită de minți normale și de bună credință. Iar acestea încep a se manifesta tot mai promițător, din Japonia, în Grecia, Polonia, Spania, Iugoslavia, Cecenia, Rusia și în alte țări euroasiatice, ori în foruri cu înalte responsabilități, cum este, între altele, Uniunea Europeană, pentru care, în mod ferm, problema frontierei a devenit prioritară. Crasna noastră este o verigă în acest lung și adesea arbitrar lanț ce înconjoară și rănește în multe direcții pământul, inclusiv cel al patriei noastre“. Pentru Bucovina, pentru bucovineni, George Muntean are întotdeauna timp și elan. Să-i întâlnească, să scrie despre ei. Iată-l consemnând prezența unei expoziții „Bucovina 2002“ în București, expoziție ce „însurează lucrări de remarcabilă calitate a numai 17 autori“: „Ar trebui ca într-o viitoare ediție să fie îndemnați să participe și sculptori, graficieni etc., pentru ca imaginea de forță pe care o impun acum pictorii și tapiserii să se diversifice, cuprinzând toate sectoarele artei ce

se practică în Bucovina cu competență și gust, cu profesionalism. Dacă la București e mai greu ca artiștii nord-bucovineni (puțini, din păcate!) să fie invitați la astfel de manifestări (deși ar trebui, cu program), la cele din județul Suceava ar trebui aduși cu insistență. E drept că nici în presa cernăuțeană, nici în cea din alte locuri ocupate n-am prea întâlnit interes pentru arte și nici reproduceri după lucrări actuale. E regretabil, căci artiștii din aceste locuri reprezintă un sector semnificativ al creației naționale. Iar dacă ne gândim la centenarul sculptorului Ion Irimescu, la Ion Grigore, la Marin Gherasim, la Mihai Buculei, Mircea Spătaru, Constantin Flondor, George Cotos, Gavril Covalschi, Nicolae Aurel Alexi, Mihai Țăruș, Mihai Prepelită, Petru Achițenie, Ion Murariu, Octavian Vișan, Geta Vișan, Liviu Suhar, Dumitru Gavrilean, ori la Pim, Pamfil Horodnic, încrederea în ceea ce înseamnă artă, în această parte a sfârtecatei hărți a României, generează o stare de spirit pentru care se cuvine să fim recunoscători tuturor, iar acum cu deosebire celor care expun, cu mari eforturi, la Galeria Apollo din București. Intrați în această expoziție. Veți ieși din ea mai tineri și mai puternici². Iată-l bucurându-se de prezența pictorului bucovinean Mihai Prepelită la Muzeul Național de Istorie a României: „Deși între satul lui rămas tragic dincolo de frontiera dintre români și români, și al meu, scăpat «dincoace», sunt doar câțiva kilometri, brutalitatea sovietică a căscat o prăpastie pe care mai mult de 60 de ani de chinuri n-au izbutit să o diminueze. Era o vreme când a ajunge de la Bahrineștii lui – și ai fraților Mihai și Eugen Patraș, ori ai lui Vasile Andru – la Bilca nașterii mele îți trebuia, în loc de un ceas ori două, cel puțin două zile, ocolind absurd, cu legitimări, percheziții și vămuri, pe la Cernăuți, Chișinău, Iași și Suceava. Cam acestea au fost și, sufletește, au rămas simbolurile apropierei și forțatei «prietenii» dintre sfâșiata Românie și fosta Uniune Sovietică sau actuala Ucraina, cu inimaginabile suferințe și nesfârșite victime, inclusiv din ai lui Mihai Prepelită. De aceea, cele câteva expoziții izbutite în ultimii ani de către românii de «dincolo», precum Mihai Țăruș, Nicolae Guțu sau, acum, de Mihai Prepelită, la peste 55 de ani, participarea la viața spirituală a patriei cu unele lucrări, ca în cazul cineastului Emil Loteanu, al sculptorului Dumitru Gorșcovschi, al lingvistului bucovinean Constantin Bahnean din Moscova și al altora constituie evenimente ce ne pot semnala și consolida continuitățile, legăturile indestructibile și alimenta speranțele că totul va reveni într-o zi la normal, cum a fost posibil de câteva ori și ne-am prefăcut a nu observa. Dar încă nu-i prea târziu...»; „Văzute întâia oară, căci au fost trecute cu mari probleme și vămuri de la Bahrinești la București, lucrările lui Mihai Prepelită vin în consonanță cu scrisul său (...) și îi întregesc personalitatea plurivalentă, bucurându-ne din nou că asupritele noastre meleaguri nasc astfel de ființe ce-și strigă nedreptățile și durerile oriunde cu demnitate și sugerează pe viu dramele prin care încă n-am terminat de trecut. Iar când actorul basarabean Vasile Butnaru a rostit textul dramatic al lui Mihai Prepelită Mucenicul, iar actrița Doina Ghițescu a rostit cu pricepere poemul *Eu sunt născut în Bucovina*, ecurile acestor creații întregitoare s-au multiplicat până la a da sentimentul unor biruințe tragice, pe fondul naționalului ce nu poate fi șters³. Desele trimiteri la numele satului natal și al zonei natale, această iubire mărturisită iar și iar l-au impus în conștiința noastră ca bilcanul, bucovineanul George Muntean, ceea ce nu i se întâmplă oricărui scriitor, oricărui om de cultură. Poetul Ion Cozmei, de pildă, se referă la el ca la „polivalentul bilcan“, poeta Lucia Olaru Nenati îl consideră „un generos boier de Bucovina“, publicistul

Mircea Motrici îi spune „bilcanul”⁴, iar prozatorul Constantin T. Ciubotaru vorbește despre George Muntean ca despre un „brav bucovinean”⁵.

EMINESCU

Este bine cunoscută activitatea de eminescolog a lui George Muntean. Ceea ce vreau să menționez aici este doar, pe de o parte, publicarea unor destăinuirii, în avanpremieră editorială la volumul său *Eminescu – 100 documente noi*⁶, interesante pentru cititorii ziarului „Crai nou” și pentru descoperirea lor prin întâmplări legate de Suceava⁷, iar pe de alta pentru asocierea și a eminescologului George Muntean cu Bucovina, și, reîntărită, a lui Eminescu însuși. Astfel, comentând volumul, istoricul literar Ion Rotaru scria: „Preluând tradiția multor înaintași, cu precădere bucovineni (Lecca Morariu, I.E. Torouțiu și alții, cel mai vechi fiind, se știe, Th. Stefanelli), cel mai recent «documentarist» eminescian ambiționează a epuiza orice știre inedită sau incomplet dată la iveală până acum despre Eminescu, răscolind minuțios Arhivele Statului, presa vremii, apelând la persoane care dețineau asemenea documente, pe o lungă perioadă de timp, de pe când era student și iscodea pe buchiniștii talciocului bucureștean. Spre deosebire de predecesori, George Muntean ține să fie riguros exact. Transcrie și comentează fiecare din cele 100 documente (de fapt 104) absolut complet, nu cum făcuseră alții, Torouțiu, de exemplu, care parafraza și scurta, rezumând-comprimând textele. Și, foarte important, le redă în ortografia vremii, respectând cu strictețe regionalismele destul de des întâlnite, explicându-le succint în note. Nu o dată, umorul care îl caracterizează din plin pe George Muntean își face, ca și în celelalte scrieri ale sale, numeroase, diverse, substanțiale, apariția și în aceste comentarii aplicate asupra unei materii aride, deși, altcum privind lucrurile, extrem de atrăgătoare prin noutatea ei, la mijloc fiind necesitatea de a se consemna absolut tot ce se poate descoperi încă în legătură cu viața și opera celui mai mare poet al românilor, despre care George Munteanu a scris de mai multe ori, ca și despre diferiți eminescologi”⁸. Dar să-l ascultăm și pe poetul Ion Cozmei la plecarea lui George Muntean: „La despărțirea de «un mare prieten» (sintagmă deja utilizată de ziarul «Crai nou»), dorim să subliniem, atât cât ne stă în competență, că literatura română contemporană pierde și un mare eminescolog (din stirpea Dimitrie Vatamaniuc, alt bucovinean legendar), care a readus în discuție latura bucovineană a poetului nostru național, conferind satului Călinești-Cuparencu dimensiunea emblematică a băștinei familiei Eminovici”⁹.

JAPONIA

În două numere din „Crai nou”, George Muntean a semnat „Ciprian Porumbescu – câteva note” (I, II)¹⁰. A scris, ca întotdeauna, interesant, în mai multe numere despre Caragiale,¹¹ a publicat în mai multe episoade amintirile sale despre Labiș¹², dar mă opresc asupra acestor note, care încep așa: „Nu-mi prea amintesc când am auzit întâia oară – prin vremurile tulburi prin care am trecut – de Ciprian Porumbescu. E probabil că înainte sau în timpul celui de al doilea război mondial când, sub tensiunea evenimentelor (concentrările masive, valurile de polonezi

refugiați, ocuparea nordului Bucovinei și a Basarabiei, Cadrilaterul, nordul Transilvaniei), învățătorii ne deprindeau cu diferite cântece patriotice, dintre care nu puteau lipsi cele ale autorului *Patriei române*, *Cântecului tricolorului* ori al *Odei ostașilor români*, curente în epocă),,, pentru ca spre final să ne aducă aproape Japonia, cu evocarea *Baladei* în interpretarea violonistei Atsuko Temma și cu amintirea unei călătorii: „Când am fost în Japonia, în noiembrie 1998, am intrat din când în când în câte un magazin muzical, atrași destul de des de fotografia lui Sergiu Celibidache, cunoscut cu ani în urmă prin intermediul lui Corneliu Dumbrăveanu. Cum spuneam că suntem români, ni se răspundea cu... «a, Ciprian Porumbescu, *Balada*, Atsuko Temma, Celibidache...», uneori rostindu-se numele lui George Enescu, ori al lui Mircea Eliade. În cercuri mai specializate se știa despre marele sculptor Ion Irimescu, care a fost de mai multe ori în Japonia și are lucrări acolo, despre pictorul George Cotos, originar din Straja, cu lucrări în spațiul nipon și laureat cu premiul orașului Kobe, la noi cu o mare colecție la Muzeul din Gura Humorului, ca și despre George Apostu, Marcel Chirnoagă și despre alți câțiva. Dar Ciprian Porumbescu și *Balada* lui mi-au dat impresia a predomina când era vorba de cultura română în Japonia. Astfel, triumphiul în care îl plasam în copilărie și adolescență pe tragicul nostru înaintaș, contemporan cu Eminescu, Caragiale, Slavici, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Grigorescu și Andreescu, pionier în multe zone ale muzicii și patriot pilduitor, s-a tot extins până a devenit un cerc în jurul globului, cu care ne înfrățeste, ne face să-i atragem pe alții să ne recunoască și să se recunoască în noi, ca și noi în ceilalți. 150 de ani de ființare în contemporaneitate a acestui mare fiu al Bucovinei și al României au rodit mereu, făcând să-l auzim constant pe cel ce la 18 ani cânta «Daciei întregi!», iar după aceea tot mai mult umanității“. Am ținut la acest citat mai lung și pentru că el leagă Bucovina de celălalt capăt al lumii, dar și pentru că se alătură unui șir întreg de articole publicate de George Muntean în „Crai nou“, având protagoniști scriitori, oameni de cultură japonezi pe care dragostea sa pentru Bucovina, dar și Bucovina însăși, i-a îndrăgostit de Bucovina. Rând pe rând, ne surâd împreună cu George Muntean istoricul literar și traducătorul Sumya Haruya, pictorița și scriitoarea Fusako Kodama, pictorițele Okamoto Sayako, Keiko Murakami ș.a. Pe lângă ciudatele întâmplări ale vieții care le-a încrucișat drumurile, pe lângă simpatia reciprocă dintre omul de cultură bucovinean și cei japonezi, această prezență bogată a Japoniei în „Crai nou“ are două explicații. Este vorba de ceea ce George Muntean resimte ca o similaritate de probleme și de posibile rezolvări, cum se accentuează și într-o corespondență din Japonia, semnată Georg Berger, din ziarul „Crai nou“¹⁴; „În același timp cu omagierea cărții Adelei Popescu, prima carte personală de poezie românească din Japonia, editată în condiții grafice excepționale, scriitorul George Muntean, soțul poetei, a ținut mai multe conferințe despre coincidențe, relații spirituale și culturale româno-japoneze, stimulări reciproce, asemănări și diferențe între popoarele noastre afectate de probleme de frontieră ce ne stingheresc demnitatea și identitatea. Încă de prin anii 80, doi istorici japonezi au venit în România spre a se interesa despre atitudinea noastră în legătură cu teritoriile ocupate, dar rezultatele au fost strict confidentiale. Sunt acum, spune cel care semnează Georg Berger, condiții ceva mai propice pentru a relua întreg complexul de probleme cu luciditate, bună voință și dorința de a le discuta și rezolva conform sensurilor istoriei“. Și este deopotrivă vorba

de evenimentul menționat în primul rând al relatării, succesul răsunător în Japonia al soției sale, poeta Adela Popescu.

ADELA POPESCU

Este dificil nu de argumentat, ci de ilustrat, deoarece mărturisirile explicite, purtând semnătura lui George Muntean, se circumscriu obișnuit reușitelor scriitoricești ale celeia care i-a fost alături aproape o jumătate de veac. În același timp, ca și Bucovina, Adela, „soția mea“, dă o căldură aparte fiecărui rând, omniprezentă, cu discreție și vital totodată, și pe foaia de hârtie și în viața acestui neîntrecut povestitor. A trebuit să răsfoiesc șapte ani de „Crai nou“ și următorii șapte, să recitesc fiecare articol de și cu George Muntean, fiecare poem al Adelei Popescu, dar și extraordinarul volum pe care Adela Popescu i l-a dedicat, *A fost odată George Muntean. Remember*¹⁴ ca să văd ceea ce era la vedere: nu doar bucovineanul Eusebiu Camilar și Magda Isanos au alcătuit unul din marile cupluri ale iubirii din literatura română, ci și bucovineanul George Muntean și Adela Popescu. Aproape nu este articol al lui George Muntean în care Adela Popescu să nu apară, nume, martor, instanță, când nu este chiar „personaj“ principal. Aproape nu este poem publicat în „Crai nou“ de Adela Popescu, și tot în „Crai nou“ i-au apărut prima dată în ultimii șapte ani versurile, înainte de a fi publicate de „România literară“ și de alte reviste naționale, care să nu te ducă cu gândul la George Muntean. Și aș menționa și două superbe fotografii, una apărută în „Crai nou“ din 15 septembrie 2001, reprezentându-i, tineri și nemuritori, în anii 1957-1958, pe când erau în practică studențească, la ziarul „Zori noi“ Suceava, cotidianul care l-a precedat pe actualul „Crai nou“, și alta publicată în numărul 2856, de sâmbătă, 10 martie 2001, însoțită de această explicație: „Dându-ne sentimentul că se grăbesc spre Capitală, ca să ducă și acolo primăvara pe care au întâlnit-o în Bucovina, scriitorii Adela Popescu și George Muntean au făcut un scurt popas în redacția noastră, prilej cu care am aflat și de frumoasa lor aniversare: de 8 Martie împlinesc 45 de ani de când au spus «da» în fața ofițerului de stare civilă. Reînnoind și acum felicitările adresate miercuri (care au vorbit de sănătate, bucurii, cărți, călătorii și reveniri în Bucovina), nu putem să nu menționăm că, așa cum se cuvine în viața unor oameni pentru care viața este literatura, anul emoționantului eveniment este un an care începe cu o carte, *Eminescu. O sută de documente noi*, (Editura Eminescu, București, ediție îngrijită de George Muntean), și anunță pentru toamnă și o alta: *Între noi – timpul* de Adela Popescu, într-o ediție bilingvă, japonezo-română (...),. Dar să ne oprim aici. Prezența Doamnei Adela Popescu la acest colocviu este o bucurie, dar și un motiv de delicată tăcere. Nu înaintea unei întrebări retorice care se impune de la sine: Puteam oare să-l evoc pe George Muntean așa cum a fost în absența acestei afirmații? În absența Doamnei Adela Popescu?

POVESTEA

Anul acesta, în iunie, Premiul Eminescu „Teiul de Aur“ al Editurii Gee din Botoșani a fost conferit pentru literatură poetei Adela Popescu și scriitorului japonez Sumya Haruya. Într-un *Jurnal în Bilca (1986-1987)*, scriitorul japonez consemna: „A

fost a doua mea vizită în satul Bilca, sat natal al lui George Muntean. N-a mai fost tatăl pe care l-am cunoscut acum câțiva ani. Acest sat din Bucovina e un simbol al tragediei naționale. În vara anului 1940, Stalin și Hitler au spintecat satul în două. Deși casele rămân încoace de granița forțată, pădurea și o mare parte din câmpul agrar au trecut în teritoriul Ucrainei¹⁵. Pentru acest sat, Bilca, și pentru pomenirea în spațiul veșnic al Bucovinei al ilustrului său fiu, Adela Popescu, *Doamna vieții și posterității lui George Muntean*, cum a scris „Crai nou“¹⁶ *Teii eminescieni înfloriți a zecea oară* a coborât de pe scena Teatrului „Mihai Eminescu“ din Botoșani, unde avea loc acordarea Premiilor Eminescu și a plecat imediat acolo, cu „Teiul de Aur“, să lumineze ceremonia, datina străveche, creștină, care ne reîntâlnește după 7 ani cu cei plecați, reamintindu-ne că povestitorul a devenit poveste și că povestea continuă.

NOTE

- 1 George Muntean, *Tragica Crasnă roșie*, vezi ziarul din 16 noiembrie 2002, p. 4.
- 2 George Muntean, *Succes al plasticienilor suceveni-botoșăneni*, „Crai nou“, nr. 3237, sâmbătă, 7 septembrie 2002, p. 5.
- 3 George Muntean, *Un pictor român în zodia cumpenei*, „Crai nou“, nr. 3399, sâmbătă, 3 mai 2003, p. 4.
- 4 „Crai nou“, nr. 3678, sâmbătă, 5 iunie 2004, p. 5.
- 5 „Crai nou“, nr. 3693, sâmbătă, 26 iunie 2004.
- 6 George Muntean, *Eminescu – 100 documente noi*, Editura. Eminescu, 2000.
- 7 George Muntean, *Eminescu – documente inedite*, în „Crai nou“, nr. 2562, sâmbătă, 15 ianuarie 2000.
- 8 Ion Rotaru, *George Muntean – 70*, „Crai nou“, nr. 3287, sâmbătă, 16 noiembrie 2002, p. 4.
- 9 Ion Cozmei, *Pleacă eminescologii...*, „Crai nou“, nr. 3678, sâmbătă, 5 iunie 2004, p. 5).
- 10 George Muntean, *Ciprian Porumbescu – câteva note (I, II)*, în „Crai nou“, nr. 3277, sâmbătă, 2 noiembrie 2002, și nr. 3282, sâmbătă, 2 noiembrie 2002.
- 11 George Muntean, *În lumea lui Caragiale*, „Crai nou“, nr. 3079, 3085, 3090, 3095, 3100, 3105, 3120, 3125, ianuarie-februarie 2002).
- 12 George Muntean, *Amintirile despre Labiș*, „Crai nou“, nr. 3366, 3371, 3376, 3381, 3386, 3391, martie-aprilie 2003.
- 13 „Crai nou“, nr. 3459, din 26 iulie 2003.
- 14 *A fost odată George Muntean. Remember*, Editura Palimpsest, București, 2008.
- 15 *Antologia Laureatilor Premiilor Eminescu pentru literatură, arte vizuale, colecții și colecționari Teiul de Aur și Teiul de Argint ale Editurii Geeea Botoșani (2002-2011)*, Editura Geeea, Botoșani, Antologie aniversară realizată de Elena Condrei, p. 347.
- 16 „Crai nou“, nr. 5674, anul XXII, sâmbătă, 18 iunie 2011, p. 5.

SUMMARY

La șapte ani de la plecarea dintre cei vii a binecunoscutului istoric și critic literar bucovinean George Muntean, autoarea face un gest de frumoasă aducere aminte: răsfoiește cu pioșenie și strângere de inimă colecțiile ziarului „Crai Nou“ din Suceava, redescoperind în ele mai multe articole, corespondențe, microeseuri, semnate de acesta în paginile cotidianului, la rubrica *Literatură și Artă*.

Cu exemple concrete, extrase din diverse numere ale publicației, ea demonstrează că ziarul „Crai nou“ a avut de-a lungul mai multor ani în persoana lui George Muntean un colaborator statornic, un autor de o înaltă ținută intelectuală, un prieten adevărat.

Doina Cernica își axează expozeul pe câteva dintre cele mai frumoase și apreciate calități profesionale și umane ale „polivalentului bilcan“ și generosului „boier de Bucovina“, cum l-au numit pe George Muntean doi dintre colegii săi bucovineni care l-au cunoscut destul de bine – poetul sucevean Ion Cozmei și scriitoarea botoșăneană Lucia Olaru Nenati.

În prima parte a evocării autoarea își amintește cu mult farmec de calitățile de mare povestitor ale lui George Muntean, de sufletul său generos, deschis către lume. Ea menționează că, fiind unul dintre cei mai vrednici fii ai plaiului bucovinean, George Muntean era întotdeauna așteptat la redacție precum și la diverse întâlniri, lansări de carte, conferințe.

Autoarea menționează că Bucovina reprezintă o constantă în publicistica lui George Muntean, fiindcă „pentru Bucovina și bucovineni“ el are întotdeauna „timp și elan“. La fel este menționată activitatea lui de eminescolog și de popularizator al valorilor culturii românești în Țara Soarelui Răsare.

Maria Toacă

Măria Toacă s-a născut la 3 decembrie 1955 în comuna Boian, regiunea Cernăuți. Absolventă a facultății de jurnalism a Universității din Chișinău. Din 1978 și până în prezent lucrează la ziarul regional „Zorile Bucovinei” din Cernăuți. Membră a Uniunii Ziariștilor din Ucraina și Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România. Publică în presa din Ucraina, România și Republica Moldova. A prefătat o serie de cărți de autori români. Publică materiale pe diverse teme: cultură, din trecutul tragic al românilor bucovineni, critică literară etc.

DOI TRANDAFIRI DE LA HORECEA MĂNĂSTIRII PENTRU NOSTALGIILE LUI VLADIMIR TREBICI

Maria Toacă

Cernăuți

În prima jumătate a zilei de ieri, dar și astăzi s-a vorbit mult despre adevăr și oameni, de la care învățăm a lupta și trăi în adevăr, chiar și acum, când ei demult nu mai sunt printre noi. Știu că adevărul nu coincide întotdeauna cu dreptatea și admit că în cele ce voi spune în continuare pot să nu am dreptate, însă acesta este adevărul meu, despre care obișnuiesc mai mult să scriu decât să vorbesc în public. Pentru început, vreau să le mulțumesc organizatorilor, în special d-nei Alexandrina Cernov, pentru că ne-au adunat la masa unor emoționante evocări ale personalităților bucovinene care, de dincolo de morminte, au unit într-o îmbrățișare sentimentală câteva generații.

Marți seară, la inaugurarea colochiului, am văzut și tineri din generația nouăzeciștilor, cum îi numim noi, și colegi din generația de mijloc, și intelectuali care sunt pentru noi deja model de conduită, așa cum au fost pentru ei personalitățile comemorate – Radu Grigorovici, George Muntean, Vladimir Trebici, Radu Economu. Faptul că ne-am adunat oameni de diferite vârste și că fiecare avem o amintire, o întâmplare care ne leagă de ei, dovedește că, într-o măsură mai mare sau mai mică, fiecare dintre înaintașii evocați au avut contacte, influențe asupra a trei generații de intelectuali români din partea dispersată a Bucovinei.

Amintind despre o întâlnire, un dialog cu oamenii de seamă, care ne-au marcat într-un fel drumul de mai departe, deseori cădem în ispita de a ne pune în evidență propria persoană, și, trebuie să recunosc, nici mie nu-mi lipsește această slăbiciune, deși, în situații similare, privesc critic, ba chiar cu ironie, la alții. În acest context, îmi amintesc de sărbătorirea a 75 de ani de la Unirea Bucovinei cu Țara, când, la Suceava, am făcut cunoștință cu George Muntean și am primit în dar de la dna Adela

Popescu superba ediție „Între noi - timpul“, cu 25 de poeme românești, traduse în șapte limbi. Pe George Muntean îl cunoșteam din vedere și am rămas plăcut surprinsă de întrebarea lui: „Maria, mai ești vie, încă nu te-au împușcat la Cernăuți?“. Îmi citea materialele din „Plai românesc“, cel redactat de Vasile Tărățeanu, cu sârma ghimpată pe frontispiciu, răstignit prin judecătorii.

Astăzi n-ar avea nimeni motiv să ne adreseze, dar nici nu merităm asemenea întrebări. Mă apasă o dureroasă nostalgie după anii de atunci, când curajul ne era mult peste măsura tinereții, când dna Alexandrina Cernov, la o adunare, cu multă gâlceavă, de dare de seamă și alegeri a Societății „Mihai Eminescu“, s-a retras din consiliul de conducere, invocând binecunoscuta pilda a lui Solomon despre mama cea adevărată, care a renunțat la propriul copil numai ca pruncul să rămână întreg, să nu fie tăiat în două.

Și dacă tot am ajuns la Societatea „Mihai Eminescu“, prima noastră citadelă a rezistenței și deșteptării naționale, aș vrea să reproduc un moment foarte sugestiv și de învățătură pentru cei care vor să asculte și să învețe de la oamenii înțelepți. La o altă adunare de dare de seamă și alegeri (în acea perioadă adunările se țineau conform statutului), era prezent și Vladimir Trebici. Nu pot uita nedumerirea lui, în timp ce se străduia să tempereze emoțiile provocate de procedura votării candidaturilor la președinție, de asemenea cu scandal și măsluiri. „Nu înțeleg pentru ce vă certați, doar postul de președinte nu oferă nici un privilegiu, nu aduce nici un beneficiu, dimpotrivă trebuie să scoți din buzunare, să faci sacrificii...“, se mira distinsul domn. Era de o croială morală, care nici pe departe nu putea presupune ce interese îi mână pe cei care râvneau cu orice preț să se posteze în fruntea Societății. Venea din alte timpuri, pornea din alte rădăcini sau poate așa era natura sa firească, rămânând același, păstrându-și integritatea în orice condiții. Prima dată m-a fascinat ținuta sa monumentală, în veșminte albe, am impresia că întotdeauna îmbrăca haine de culori calde, deschise, la congresul de reconstituire a Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina, care a avut loc la Gălănești. Într-o pauză de cafea, m-am apropiat de Vladimir Trebici, atrasă de norul de fum din jurul său. Era nedespărțit de pipă. Pasionată de poezia lui Bacovia, mi se părea că e învăluit în mister, că adie ceva din versurile „Prin fumul de țigări, ca-n nouri,/ Gândeam la lumi ce nu există...“. Nu m-a dezamăgit nici când am înțeles că aparențele sunt înșelătoare, că am în față un om foarte cumpătat, cu simțul realității, departe de a pluti în nori.

Din interviul solicitat în acea pauză de cafea, am aflat că, originar din Horecea Mănăstirii, se mândrește cu sorgința sa țărănească și, mai ales, cu faptul că în copilăria, petrecută în apropierea fostei mănăstiri de la Scutelea, înfrunța zilnic, pe jos, un drum de vreo șapte kilometri, până la Liceul „Aron Pumnul“. Răspândind rotocoale de fum, din nelipsita-i lulea, mi-a povestit cu voce lină despre cele două case frumoase, cu o livadă de vreo trei fâlci, așezate la drumul mare care ducea spre podul de pe Prut înspre Mahala, satul de baștină al mamei sale. Știam că puțin mai înainte vizitase Cernăuțiul, la un mare amar de vreme după grele încercări pe drumul războiului și umilințele prizonieratului. L-am întrebat dacă au rezistat în timp și dacă și-a văzut cele două „case frumoase“ de la Horecea Mănăstirii. „Am trecut pe lângă ele, am intrat în curte și, în lipsa stăpânilor, am rupt doi trandafiri“, mi-a mărturisit distinsul bucureștean, cu o notă de vinovăție în voce, de parcă a comis un furt. L-am liniștit că a avut tot dreptul la acei doi trandafiri, ca simbol al înmormântării vechilor

regrete, neîndrăznind să-l întreb cât de dureros l-au înțepat ghimpii florilor, care pentru prima dată în viață l-au ademenit să întindă mână spre un lucru „străin“.

Așa mi-a rămas ca într-un vâl de fum chipul distinsului savant și sincer părtaș al durerilor noastre. Acum l-am descoperit din nou din „Memoriile“, publicate în mai multe numere ale revistei „Glasul Bucovinei“. Le citesc cu creionul în mână, mai ales cele de pe front și din lagărul de prizonieri, fascinată de calitatea autorului de a găsi, a întâlni omenescul, bunătatea în cele mai inumane împrejurări. Impresionează descrierea celor care îi supravegheau, îi „educă“ pe prizonieri de diverse naționalități; în comportamentul lor, în relațiile interumane, Vladimir Trebici pune în evidență și trăsăturile bune. Dacă nu i-aș fi cunoscut corectitudinea, factura morală, n-aș fi dat crezare multor lucruri descrise de el, mai ales dacă le pun față în față cu atrocitățile suportate de românii noștri în timpul deportărilor, în lagărele morții și închisorile regimului totalitar. Citind, cum am mai menționat, cu creionul în mână, am început să subliniez fraze și pasaje deosebite, la care aveam să revin, descoperind până la urmă că tot textul este subliniat.

Aș vrea să închei aceste consemnări sentimentale cu o nuanțare foarte importantă pentru mine. De la 1990 încoace a devenit nu numai actual și oportun, ci și un fel de bună cuviință de a vorbi despre toleranța bucovineană, în sensul frăției, îngăduinței dintre diferite națiuni convieuitoare în provincia noastră. De la personalitățile invocate și evocate la acest colocviu ar trebui să învățăm, dacă mai suntem în stare să acceptăm vreo bună învățătură și împăcare, un alt fel de toleranță – cea dintre noi înșine, care cu trecerea timpului s-a pierdut – aș vrea să cred că nu irevocabil.

SUMMARY

Vladimir Trebici se mândrea cu faptul că era originar din Horecea Mănăstirii, la fel și cu sorgintea sa țărănească și, mai ales, cu faptul că în copilăria petrecută în apropierea fostei mănăstiri de la Scutelea, înfrunța zilnic, pe jos, un drum de vreo șapte kilometri, până la Liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți. El mi-a povestit într-un interviu despre cele două case frumoase, cu o livadă de vreo trei fâlci, așezate la drumul mare care ducea spre podul de pe Prut înspre Mahala, satul de baștină al mamei sale. Știam că puțin mai înainte vizitase Cernăuțiul, după mulți ani de grele încercări pe drumul războiului și umilințele prizonieratului. L-am întrebat dacă au rezistat în timp și dacă și-a văzut cele două „case frumoase“ de la Horecea Mănăstirii. „Am trecut pe lângă ele, am intrat în curte și, în lipsa stăpânilor, am rupt doi trandafiri“, mi-a mărturisit distinsul bucureștean, cu o notă de vinovăție în voce, de parcă a comis un furt. L-am liniștit că a avut tot dreptul la acei doi trandafiri, ca simbol al înmormântării vechilor regrete despre copilăria fericită care a trecut și despre anii petrecuți la Cernăuți.

IN MEMORIAM

CASA COLONELULUI GEORGE GALAN

Vasile Tărățeanu

Cernăuți

I.

George Galan nu mai este printre noi...

Casa lui de pe bulevardul Mihai Bravu era întotdeauna deschisă pentru cernăuțeni. La orice oră de zi sau de noapte târzie.

Aici găseai un pat ca să te poți întinde după un drum lung și obositor.

Aici găseai o pernă ca să-ți culci capul frământat de grijile cotidiene.

Aici găseai o bucată de pâine, dacă erai flămând, un pahar cu apă dacă-ți era sete sau unul de vin dacă doreai să pui țara la cale.

Dar, principalul, aici găseai întotdeauna o inimă bună ce bătea puternic, cu dragoste și compasiune, pentru fiecare dintre noi, bucovinenii înstrăinați.

O inimă de român îndrăgostit de viață.

O inimă de patriot.

Și tot aici, o mână prietenească era gata oricând să-ți ofere sprijinul și ajutorul necesar și o vorbă înțeleaptă și încurajatoare să-ți mângâie sufletul. Poate de aceasta la ajutorul lui apelam nu numai noi, nordbucovinenii mai în vârstă, ci și copiii multora dintre noi, care au avut marea fericire să învețe în capitala patriei noastre istorice.

De fapt noi, cernăuțenii, eram marea lui dragoste. Și marea lui slăbiciune... Dar George Galan nu mai este...

II.

George Galan a fost un om care știa să se dăruie sincer și dezinteresat semenilor săi, mai ales celor din partea detrunchiată a țării, unde și-a petrecut anii adolescenței sale, în timp de război, ca elev al Școlii Normale din Cernăuți.

A fost un om dintr-o bucată. Un spirit combativ. Corect și punctual, un bun organizator, format în timpul celor 40 de ani de carieră militară.

Dar colonelul George Galan n-a fost numai un militar de carieră, deși după absolvirea Școlii Militare de ofițeri de infanterie din Ineu, județul Arad, a avut o frumoasă ascendență anume în acest domeniu, ajungând de la ostaș de rând la ofițer superior cu grad de colonel, șef al Secției Învățământ a Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului.

El a fost și un om de cultură. Or, după absolvirea Facultății de Istorie a Universității din București, o bună parte din activitatea sa cotidiană a fost legată de problemele învățământului, educației și culturii. Timp de 16 ani a lucrat în presa militară, mai întâi ca redactor, apoi ca secretar de redacție la gazeta „De veghe“, organ al Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului.

Cea mai fructuoasă activitate a desfășurat-o regretatul nostru prieten de la '90 încoace, când a fost trecut în rezervă. De atunci încoace el s-a implicat cu toată energia, cu tot spiritul său organizatoric deosebit în diverse manifestări culturale, participând activ la fondarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și a Asociației culturale „Pro Basarabia și Bucovina“. În cadrul primei organizații a deținut mai întâi funcția de secretar, apoi cea de vicepreședinte, iar, în final, de vreo 15 ani încoace, s-a aflat în fruntea filialei bucureștene a acestei prestigioase societăți cu o vechime de 150 de ani și un rol deosebit în istoria dezvoltării culturii și literaturii române în Bucovina. Câțiva ani la rând a îndeplinit și funcția de secretar general al Asociației „Pro Basarabia și Bucovina“.

De-a lungul lor a inițiat și organizat zeci de manifestări culturale deosebit de interesante – conferințe, simpozioane, adunări festive, concerte, spectacole, – menite să readucă în memoria oamenilor diverse momente importante din istoria României și, în special, tragedia teritoriilor noastre strămoșești, evenimente care n-ar trebui să fie trecute cu vederea.

În cadrul lor el a susținut nenumărate comunicări, rapoarte, discursuri înflăcărâte, unele dintre ele chiar memorabile.

Nu e cazul să le enumerăm aici pe toate. Putem spune doar atât că marea lor majoritate n-a avut alt scop decât cel de a menține viu interesul pentru istoria mult încercatei Bucovine, pentru omagierea celor mai destoinici fii ai ei din diverse timpuri.

Ele au fost ținute nu numai la București în cadrul manifestărilor culturale organizate de filiala bucureșteană a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, ci și la Rădăuți, Suceava, Cernăuți, Chișinău și-n alte locuri unde domnia sa era invitat să participe. A scris zeci de articole pe care le-a publicat în revistele „Mesager Bucovinean“ și în „Septentrion literar“. Mai mult, el este autorul unei monografii deosebit de interesante despre satul său de baștină, Gălănești, reprezentând un scurt istoric al acestei mândre localități bucovinene, în care s-a referit și la resursele naturale ale locului, și la îndeletnicirile oamenilor, și la obiceiurile și tradițiile lor. Tot el este și fondatorul unei publicații trimestriale – „Mesager bucovinean“.

III.

De nenumărate ori a fost la Cernăuți pentru a fi alături de românii nordbucovineni la atât de rarele bucurii și prea multele lor necazuri.

Am avut plăcerea și bucuria de a-l avea oaspete în casa mea și să stau cu el ore în șir la un pahar de vorbă, discutând fel de fel de probleme, căutând ieșiri din diverse situații.

Astfel, oricare apartament în care se afla pentru moment, ca și propria lui casă, se transforma adeseori într-un fel de stat major, unde el, ca unic și mare strateg pe câmpul de luptă, pune la cale noi bătălii, noi acțiuni culturale, noi demersuri, menite să mențină viu spiritul românesc nu atât la Cernăuți, cât în Bucureștiul său, pe care-l considera prea indiferent față de problemele adevărate ale țării și ale românilor de pretutindeni, mai ales a celor din draga lui Bucovina „de dincolo“. Dacă ar fi putut și i-ar fi permis mijloacele bănești, ar fi invitat la acțiunile Filialei pe care o încuraja cu energia-i creatoare pe toți istoricii, pe toate personalitățile marcante din teritoriile înstrăinate pentru ca să conferențeze la București.

Plecarea lui din rândurile noastre a lăsat un gol imens. Cine ar putea să-l umple, nu știm. Pentru că oameni ca dânsul nu întâlnești la tot pasul, care să se dăruie cu atâta pasiune unei cauze nobile.

Fără prezența lui remarcabilă sărbătorile românilor din regiunea Cernăuți își vor pierde din farmecul lor.

Iar Bucureștiul, odată cu dispariția sa, devine parcă mai rece și mai străin. Ca și apartamentul colonelului (r) George Galan de pe strada Mihai Bravu, căruia stăpânul a știut să-l umple cu căldura sufletului său mare de bucovinean mândru și vrednic. Odată cu chipul amfitrionului se strămută și el în aceste zile în sufletele noastre.

Ca un loc în care ne-am simțit ca acasă...

Ca o amintire ce ne înseninează sufletele.

Marin Gherman

S-a născut la 1 octombrie 1987, în satul Buda Mare, raionul Herța (fostul județ Dorohoi), astăzi regiunea Cernăuți, Ucraina. Din 1994 până în 2005 urmează școala primară, apoi cea medie generală din satul natal. Licențiat al Universității din Cernăuți, Facultatea de Istorie, Politologie și Relații Internaționale (2010). Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Redactor la revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (Cernăuți – București). Doctorand la Catedra de Politologie și Administrare de Stat din cadrul Universității Naționale „Yu. Fedkovyci” din Cernăuți. Redactor superior la postul de radio „Ucraina Internațional”, redacția emisiunilor în limba română.

EUROPENIZAREA UCRAINEI: MODELE TEORETICE ȘI PRACTICE

MONITORING-ul PRESEI
(1 august 2011 – 1 februarie 2012)

Marin Gherman

Cernăuți

*„Suntem înconjurați de Uniunea Europeană,
dar nu ne predăm!”
Dragutin Mini Karlo*

Politicienii susțin că anul 2011 a fost pentru societatea ucraineană un an al schimbărilor pozitive, cu toate că unele centre sociologice și economice menționau că doar 8 la sută din cetățeni au încredere în Președinte¹ și doar 5 la sută – în Guvern². Mai mult decât atât. Schimbările menționate de politicieni au fost atât de pozitive, încât, în luna octombrie 2011, circa 70 la sută din cetățeni au ajuns la concluzia că evenimentele din stutul lor se dezvoltă într-o direcție incorectă³. Astfel, intrând în noul an, Ucraina va ține în continuare cont de politica veche „de modernizare și de reforme”, elaborată de puterea actuală, și nu poate să renunțe la multitudinea de probleme de ordin social-politic. În acest context, monitoring-ul de față propune analiza evenimentelor cruciale ale anului 2011, care s-au produs în societatea ucraineană și au fost reflectate în detaliu de mijloacele de informare în masă. Se vor supune analizei și acele procese social-politice și economice, care au avut loc la începutul anului 2012, luând în considerare și prognozele experților din diferite domenii științifice.

Prisma cognitivă prin care vom scruta procesele politice care s-au produs în Ucraina constă în direcția europenizării statului, despre care de atâtea ori își amintește elita politică ucraineană! Modul în care este

realizată această europeanizare, ce cuprinde apropierea Ucrainei de comunitatea statelor europene, poate fi analizat prin intermediul cercetării unor aspecte aparte ale proceselor de integrare, cum ar fi cel economic, juridic, social sau informațional. În cadrul acestor aspecte se profilează unele modele de modernizare, de care, în mare parte, nu se ține cont, dar despre care se vorbește adeseori în spațiul informațional ucrainean. Deci, să vedem cum se corelează cuvintele cu acțiunile politice.

CADRUL GENERAL

În sfera macroeconomică, anul 2011 a fost pentru Ucraina unul reușit, susțin experții, care au participat la masa rotundă din Kiev, sub genericul „Rezultatele economice ale anului 2011“. De exemplu, directorul general al Centrului analitic „Biroul tehnologiilor economice și sociale“, Valerii Gladkyi, este de părere că în Ucraina a fost înregistrată o anumită creștere economică. Cu această opinie este de acord și politologul ucrainean Volodymyr Fesenko, subliniind că indicii macroeconomici au fost pozitivi pentru Ucraina. Dar, creșterea economică din anul 2011 a fost înregistrată în comparație cu anul 2010. Deci, putem constata că este o creștere în comparație cu un an nu prea reușit din punct de vedere economic. Însă, creșterea oricum rămâne creștere. Pe un alt palier al opiniilor se află expertul economic Oleg Ustenko, care consideră că motivul esențial al creșterii economice a fost consumul privat, caracteristic statelor dezvoltate, și exportul, acesta din urmă fiind o demonstrare a faptului că apar unele perspective economice generale.

În cadrul unei conferințe de presă, expertul politic Taras Berezoveț a comunicat că asupra situației politice din Ucraina a influențat în anul 2011 „primăvara arabă“. Cel de al doilea eveniment global, care a influențat economia Ucrainei, a fost noul val al crizei economice mondiale. În anul 2011 s-au produs unele procese de modernizare, care sunt legate de adoptarea unor acte normative aparte. Un alt expert politic, Serghii Taran, susține că principala tendință a anului 2011 a fost strămutarea centrului de influență politică în Administrația Prezidențială.

Dar ce va fi în anul 2012, în plan politic și economic? Economistul James Nixon consideră că Europa se va confrunța cu încă un an tumultuos, din cauza diferenței mari dintre capacitățile de concurență ale statelor din zona euro. „Încă există un risc mare în Europa din punct de vedere politic. După doi sau trei ani de austeritate, există în continuare o posibilitate ca unele națiuni să se întoarcă împotriva guvernelor proprii și să le spună «Gata! Ne-a ajuns»,⁴, a menționat Nixon, citat de CNBC. El a precizat că statele europene se confruntă cu mari dificultăți. „Sunt trei probleme majore, care sunt conectate între ele: datoria externă foarte ridicată, lipsa de competitivitate și un sistem bancar extrem de expus crizei suverane. Nici una dintre ele nu a fost rezolvată complet“, a spus Nixon. Criza din zona euro a reprezentat un subiect destul de discutat în anul 2011 și la începutul lui 2012, din cauza problemelor care au afectat statele mai mici, precum Grecia și Irlanda. Această criză amenință să se extindă peste economiile mai mari. „Anul 2012 va fi unul încet și dureros, însă nu va exista o recesiune acută“, a conchis James Nixon.

O altă opinie constă în faptul că Europa se va afla în recesiune în 2012, în timp ce SUA vor începe să-și revină. Agenția de rating americană „Standard and Poor’s“ estimează o ușoară revenire economică în Statele Unite ale Americii și o ușoară

recesiune în zona euro în 2012, an, în care economiile ar urma să rămână frânate de preocupările legate de datoriile publice, notează portalul „evz.ro“. „O ușoară revenire economică probabil că va continua în Statele Unite, în timp ce o ușoară recesiune se va desfășura în Europa“, scrie agenția într-o notă privind perspectivele de credit în lume pentru anul 2012. „Incapacitatea de a reglementa problemele datoriei publice în Europa și în Statele Unite ar putea provoca o criză mult mai pronunțată. Domeniile imobiliar, al ocupării forței de muncă și încrederea consumatorilor rămân cele mai importante pentru economiile dezvoltate“, a explicat agenția americană.

Proгноzele agenției de rating au fost completate de estimările Fondului Monetar Internațional. FMI prognozează că în statele dezvoltate ale lumii poate să se consolideze o nouă recesiune economică, care constă în scăderea producției, reducerea investițiilor și într-o stagnare temporară a mediului de afaceri, notează agenția ucraineană UNIAN. FMI informează că economia globală trece printr-o „nouă etapă dificilă“, care constă în posibilitatea apariției recesiunii. În raportul „Perspectivele dezvoltării economiei mondiale“, care este publicat o dată la doi ani, FMI prognozează „un ritm lent și eterogen al dezvoltării economice“ în lume. Raportul prevede că dezvoltarea economiei globale în anul 2012 va constitui 4 la sută, în comparație cu 5 la sută, cum a fost în anul 2010. Conform aprecierilor făcute de experții Fondului Monetar Internațional, economia globală are de a face cu doi factori defavorabili, și anume, tulburările financiare din zona euro și situația economică fragilă din SUA.

Christine Lagarde

Economia mondială se află într-o situație periculoasă, a avertizat și Christine Lagarde, șeful FMI, într-un interviu acordat publicației franceze „Journal du Dimanche“. Cu ocazia unei vizite în Nigeria și Niger, ea afirmase încă o dată că economia mondială se află „la o răscruce periculoasă“. Șeful FMI consideră că zona euro atrage restul țărilor de pe glob într-o criză economică și financiară, iar tulburările sociale pot să se producă și în viitor. „Bătrânul Continent se scufundă în recesiune, frânează comerțul mondial și producția, iar criza sa financiară se

extinde, devenind o criză de încredere în datoriile publice și în soliditatea sistemului financiar“, a menționat Christine Lagarde. Creșterea economică de 4 la sută la nivel global, prevăzută pentru 2012, ar putea fi revizuită, spune Lagarde. Ea constată că discuțiile dintre Nicolas Sarkozy, Angela Merkel și omologii lor nu au stopat criza. „Summit-ul din 9 decembrie 2011 nu a fost destul de detaliat în legătură cu aspectele financiare și a fost prea complicat din punct de vedere al principiilor fundamentale“⁵, a subliniat Christine Lagarde.

„Revista 22“ ne demonstrează în articolul *Șocul european pe celălalt mal al Atlanticului* de Octavian Manea, că de criza în Europa depinde al doilea mandat al lui Barack Obama. Cele două mari economii depind una de alta. Potrivit generalului american Martin Dempsey, citat de „Washington D.C.“ de la 9 decembrie 2011, „eu-

roazona este expusă unui mare risc. Știu că cele 17 state membre au încercat să-și alinieze politicile monetare și fiscale, dar este incert, cel puțin pentru mine, dacă acesta este adezivul care va reuși să mențină laolaltă întregul. Suntem extrem de preocupați față de sănătatea și viabilitatea euro, pentru că, într-un fel, suntem literalmente expuși potențialului tulburărilor civile și dezintegrării uniunii, care a fost fabricată, având euro drept unul dintre fundamentele sale“. Analizând declarația demnitarului american, Octavian Manea subliniază că pentru a-și consolida atât de firava creștere economică, America are o nevoie vitală de piața UE, o piață cu o cerere de trei ori mai mare decât cea chineză și, deci, imposibil de înlocuit. Pe de altă parte, un eșec european ar genera ramificații masive pentru piețele americane. În acest context, pârghiile americane de a influența criza datoriilor suverane sunt minime. Totul depinde de europeni, precizează autorul.

ASPECTE ECONOMICE NAȚIONALE

Cum a reacționat elita politică ucraineană la schimbările economice și politice de pe glob? Unul din cele mai importante evenimente ale anului 2011 a fost semnarea de către președintele Viktor Ianukovyci a legii privind reforma pensiilor. Această lege a fost adoptată de Rada Supremă a Ucrainei pe data de 8 iulie 2011, înainte ca politicianii să plece în vacanța de vară. Pentru implementarea reformei în viața societății au votat 248 de deputați ai poporului, legea fiind înaintată de Cabinetul de Miniștri al Ucrainei. Conform logicii politice, reforma a fost o inițiativă a executivului. Multă vreme, speaker-ul parlamentului ucrainean, Volodymyr Lytvyn, nu vroia să semneze proiectul de lege, fiindcă în textul documentului au fost găsite unele inexactități. Proiectul reformei introducea amendamente legislative în 22 de acte normative. În fazele de start ale noului sezon politic, la 6 septembrie 2011, Rada Supremă a votat amendamentele necesare la textul reformei pensiilor, apoi, acesta a fost înaintat șefului statului ucrainean.

În cele din urmă, reforma pensiilor a devenit o realitate pentru Ucraina și încetul cu încetul va fi aplicată în societatea ucraineană. Reforma pensiilor prevede majorarea vârstei de pensionare pentru bărbați la 63 de ani, iar pentru femei la 60 de ani. Durata vechimii de muncă a fost și ea modificată, constituind 30 de ani pentru femei, iar pentru bărbați – de 35 de ani. Dimensiunea pensiei maxime se limitează la nivelul de 10 salarii minimale, adică la 7640 de grivne.

Până la adoptarea reformei pensiilor a avut loc o campanie de explicare a necesității de a o realiza în rândul populației. Astfel, dacă deschidem ziarul „Tyjdeni“ din cea de a doua jumătate a anului 2011, găsim o informație interesantă: liderul ucrainean Viktor Ianukovyci consideră că este imposibil de a legaliza salariile din economia subterană fără realizarea reformei pensiilor. Afară de aceasta, reforma pensiilor va aduce fiecărui om o stabilitate în privința asigurării cu o pensie demnă. Reforma pensiilor nu se va limita doar la o schimbare cosmetică a vârstei de pensionare, dar va modifica chiar sistemul de acordare a pensiilor și de alocare a sumei de bani respective. Necesitatea realizării reformei pensiilor este explicată și cu ajutorul faptului că fără de ea este posibilă apariția unei crize sociale.

Reforma pensiilor nu reprezintă o cale politică parcursă numai de către statul ucrainean. Aici este vorba de o tendință general-europeană, care ia în considerare

aspectele economice și demografice ale dezvoltării sociale. România este încă un exemplu, în care, de asemenea, a fost aplicată reforma amintită. Studiile internaționale arată că cea mai mare parte a lumii moderne se confruntă cu probleme demografice deosebit de grave: natalitatea este în cădere liberă, iar media de vârstă a populației crește rapid. Cu alte cuvinte, populația tot mai multor state se reduce și, în același timp, asistăm la un fenomen de îmbătrânire a populației la nivel global. Creșterea nivelului de trai din ultimul secol, dezvoltarea profesională a indivizilor, ca și dezvoltarea și progresele medicinei, sunt cauzele îmbătrânirii populației⁶. Această tendință a început să se manifeste cu câteva decenii în urmă, iar efectele îmbătrânirii populației la nivel mondial încep să fie accentuate și mai pregnant. România și Ucraina se află în aceeași situație, ba chiar și mai gravă decât media globală sau cea regională. Din acest punct de vedere, inițiativa de a reforma sfera pensiilor pare a fi una logică și bazată pe exemple științifice concrete, reprezentând un model de europenizare legislativă.

În acest context, Volodymyr Lanoyvi, președintele Centrului de Reforme de Piață, ex-ministrul Economiei al Ucrainei, este de părere că reforma pensiilor a fost determinată de tendința puterii de stat de a minimaliza cheltuielile bugetare și de a majora posibilitățile sistemului de alocare a resurselor financiare, ca mecanism de atragere a investițiilor în economie. Adică, există și o dorință a elitei politice de a aloca resurse bănești pentru proiecte ce vizează sfera construcțiilor. Expertul consideră că depășirea deficitului Fondului de Pensii nu este o problemă. Mai mult chiar, măsurile adoptate nu au nimic comun cu acest deficit.

Oleg Soskin, directorul Institutului de Transformare a Societății, susține că semnarea acestui proiect de lege nu este cea mai bună decizie. El este de părere că hotărârea respectivă a fost adoptată pentru a colabora în continuare cu FMI, care cere realizarea reformei pensiilor. Atitudinea acestui om de știință față de reforma amintită este mai mult negativă, decât pozitivă. O altă părere este exprimată de Maksim Boroda, conducătorul programului „Economia socială“ al Centrului Internațional de Cercetări de perspectivă. El susține că Președintele a semnat documentul reformei, fiindcă modificările în sistemul pensiilor sunt necesare. O parte din lege corespunde totalmente programului de reforme al Președintelui. Dacă el și-a asumat astfel de obligații, n-are nici un sens să renunțe la ele. Întrebarea de bază constă în faptul dacă reforma se va opri în acest moment, sau poate e doar un prim pas politic. Maksim Boroda nu vorbește despre o reformă a structurii, care de fapt nu va avea loc, ci despre o corecție a parametrilor sistemului existent. Problema principală a reformei pensiilor este aplicarea sistemului de acumulare a resurselor. Această componentă este un fragment din reforma generală, care poate fi una radicală, schimbând sistemul pensiilor în genere.

Astfel, din majoritatea opiniilor, selectăm pentru noi doar informații ce ne pot sluji la formularea unor concluzii, și anume, că rezultatele reformei vor fi cunoscute în viitor, iar societatea ucraineană trebuie în continuare să-și exprime cerințele și necesitățile. De altfel, nu va fi auzită.

Reforma pensiilor este strâns legată de dezvoltarea economiei naționale. Ucraina trebuie să conteze pe propriile sale forțe în ceea ce privește susținerea economiei autohtone și să nu recurgă la împrumuturi externe. Această poziție a guvernului ucrainean este susținută de către analiștii financiari independenți. Conform

spuselor directorului executiv al Fundației Internaționale „Blazer“, Oleg Ustenko, în viitorii 2-3 ani situația economică din lume va fi una instabilă. Acest lucru este legat de sporirea limitei datoriei de stat a Statelor Unite ale Americii și de acutizarea crizei financiare în unele state ale Uniunii Europene. „Din aceste motive, imaginea investițională a Ucrainei poate să se înrăutățească, iar nivelul exportului poate să se reducă“, presupune Oleg Ustenko.

Presupunerea expertului ucrainean au fost completate de declarațiile unor guvernanți. Astfel, Guvernul planifică în anul 2012 să majoreze investițiile de stat până la nivelul de 5 la sută, a declarat premierul ucrainean Mykola Azarov. Acest indice, potrivit opiniei premierului, va atinge nivelul de 75 de miliarde de dolari americani. Sferile prioritare ale investițiilor sunt următoarele: tehnologiile de păstrare și acumulare a purtătorilor energetici, programul de minimalizare a importului în favoarea exportului și crearea locurilor noi de muncă. Afară de aceasta, Mykola Azarov a remarcat că guvernul intenționează să compenseze procentele de credit pentru întreprinderile din domeniul agriculturii, care se vor ocupa de utilizarea tehnologiilor moderne de păstrare a energiei.

Anul 2012 va deveni un an al creșterii economice în Ucraina, a declarat deputatul poporului, primul adjunct al liderului fracțiunii parlamentare „Partidul Regiunilor“, Myhailo Cecetov. „Pentru realizarea programelor de reforme și de modernizare avem nevoie de un nivel înalt de concordanță socială și de o stabilitate politică. De aceste principii vom ține cont în anul 2012, iar stabilitatea politică va fi în continuare una consolidată, în pofida încercărilor unor politicieni de a o dezechilibra“, a subliniat Myhailo Cecetov. Deputatul poporului este convins că în anul 2012 succesele economice vor continua. „În anul 2011 Produsul Intern Brut a crescut cu 4 la sută, inflația nu a fost una mare, iar deficitul Bugetului de stat corespundea standardelor Uniunii Europene“, a specificat parlamentarul. El a mai adăugat că pentru anul 2012 în Bugetul de stat este prevăzută creșterea Produsului Intern Brut și un deficit bugetar la nivelul de 2,5 la sută, indice, care însuflă mai mult optimism, în comparație cu cel din statele Uniunii Europene.

În toamna anului 2011 presa din Ucraina semnală faptul că organele puterii centrale poartă, totuși, tratative cu Fondul Monetar Internațional, privind acordarea noii tranșe a creditului și posibilitatea de a renunța la creșterea prețului la gaz pentru populație. La 12 septembrie 2011 conducătorul reprezentanței Fondului Monetar Internațional în Ucraina, Max Allier, a declarat că dezvoltarea colaborării cu această instituție financiară nu se limitează doar la creșterea prețului la gaz pentru populație. El a subliniat că toate condițiile legate de programul FMI au fost făcute publice de mai multă vreme. A fost îndeplinită doar condiția de anulare a normei de drept, conform căreia Banca Națională a Ucrainei poate să cumpere obligațiile împrumutului intern de stat, care sunt eliberate pentru decapitalizarea băncilor. În ceea ce privește reforma pensiilor, Max Allier a comunicat că legea respectivă este în proces de examinare la Fondul Monetar Internațional.

O altă problemă importantă de care erau preocupate mijloacele de informare în masă din Ucraina erau negocierile ucraineano-ruse privind prețul la gazul natural. În acest context, deputatul poporului, care reprezintă fracțiunea parlamentară „BIuT“, Serghii Vlasenko, a declarat că Ucraina poate să anuleze acordurile privind gazul natural importat din Federația Rusă până să se adreseze Tribunalului Internațional de

Arbitraj de la Stockholm. El a reamintit puterii actuale din Ucraina că acordurile respective prevăd o astfel de posibilitate, fără a face apel la arbitrajul de la Stockholm.

Astfel, fiind nemulțumită de prețul la gazul natural importat din Rusia, elita politică ucraineană încerca prin orice metode să obțină ieftinirea acestei resurse energetice. În schimb, partea rusă declara că ar fi interesată de această propunere doar în cazul fuzionării companiei ucrainene „Naftogaz“, care ține sub control extragerea, cumpărarea și utilizarea petrolului și gazului pe teritoriul Ucrainei, cu „Gazprom-ul“ rus. Drept răspuns, ministrul Energeticii și Industriei Carbonifere al Ucrainei, Iuri Boiko, a declarat că exclude posibilitatea de fuzionare a companiei ucrainene „Naftogaz“ cu „Gazprom-ul“ rus. Demnitarul este de părere că toate acordurile cu partea rusă vor fi încheiate pe baza principiului parității, iar propunerile „rușinoase“ privind fuzionarea celor două companii nu vor fi acceptate de partea ucraineană. Afară de aceasta, Iuri Boiko a relevat că ministerul pe care-l conduce planifică să finalizeze procesul de reformare a companiei „Naftogaz“ până la sfârșitul acestui an, pentru ca în viitor să fie atrase investiții în această structură energetică. El a adăugat că reformarea companiei „Naftogaz“ va permite alocarea a circa 10-12 miliarde de dolari americani, destinate perfecționării sistemului energetic actual și majorării volumului de gaz extras. Compania „Naftogaz“ este o corporație de stat, întreprinderile căreia extrag circa 97 la sută din gazul natural și petrol de pe teritoriul statului ucrainean.

Declarația lui Iuri Boiko nu era în permanență susținută de Administrația Prezidențială. În orice caz, în spațiul informațional nu era prezentă o anumită claritate privind soarta companiei „Naftogaz“. Primul locșitor al șefului Administrației Prezidențiale, Irina Akimova, a declarat că Ucraina nu renunță la proiectele de reforme a companiei „Naftogaz“. „Desigur, va fi reformată compania, dar nu știm când anume“, a subliniat reprezentantul Administrației Președintelui Ucrainei. Pe data de 2 septembrie 2011, Viktor Ianukovyci a dat dispoziție premierului Mykola Azarov să pregătească proiectul de reforme a companiei ucrainene „Naftogaz“. Guvernul, la rândul său, și-a asumat angajamentul să elaboreze un proiect de lege respectiv, care trebuie să fie examinat de Rada Supremă.

Fără să obțină mari succese în cadrul negocierilor cu partea rusă privind reducerea prețului la gazul natural, elita politică din Ucraina încerca să ridice tarifele pentru transportarea acestui agent energetic prin teritoriul ei. Federația Rusă a

Mykola Azarov

reacționat prompt la aceste încercări. Potrivit agențiilor informaționale ucrainene, președintele Federației Ruse, Dmitri Medvedev și-a exprimat părerea că Ucraina și Rusia dispun de o bază solidă pentru colaborare în sfera gazului natural, dar partea ucraineană trebuie să înțeleagă că sunt mai multe posibilități pentru transportarea gazului în statele europene. Avertizând elita politică ucraineană că Rusia ar putea ocoli teritoriul ei cu ajutorul conductelor din nord și din sud, Dmitri Medvedev a specificat că partenerii din

Ucraina trebuie să înțeleagă că „Gazpom-ul“ dispune de cele mai diverse posibilități de a transporta gazul în Europa.

În cadrul discuțiilor privind prețul la gazul natural importat din Rusia, apăreau informații despre „răcirea relațiilor“ dintre cele două state și despre reluarea războiului energetic din anul 2009. Primul secretar al Ambasadei Republicii Federale Germania în Ucraina, Tanea Bauer, a declarat că „războiul gazelor“ dintre Ucraina și Federația Rusă, de data aceasta, nu se va repeta. „În momentul de față avem de a face cu contracte, care fac să fie imposibilă reluarea conflictului“, a precizat Tanea Bauer. În opinia reprezentantului Ambasadei Republicii Federale Germania, chiar și dacă Ucraina se va adresa Tribunalului Internațional de Arbitraj de la Stockholm, ea nu poate să conteze pe o decizie judiciară pozitivă. Tanea Bauer este convinsă că reforma companiei „Naftogaz“ nu este o soluție, de aceea trebuie consultată poziția 4.4 a acordului ucraineano-rus, care prevede revizuirea prețului la gazul importat din Rusia, dacă acesta diferă radical față de prețul de pe piață.

Aspectul energetic este unul decisiv pentru economia ucraineană, susțin experții. Într-un comentariu pentru portalul informațional „GolosUA“, expertul Andrii Zolotariov a comunicat că dacă până la sfârșitul primului trimestru al anului 2012 Ucraina nu va reuși să se înțeleagă cu Federația Rusă în ce privește reducerea prețului la gazul natural, nu vor fi realizate pozițiile bugetului de stat. Economistul este de părere că principalul document financiar al Ucrainei depinde de prețul la gazul importat din Rusia și dacă o componentă a acestuia nu va fi realizată, bugetul nu va mai ține cont de realitățile sociale.

Conștientizând această legitate economică, premierul ucrainean Mykola Azarov a subliniat că anul 2012 este decisiv pentru soluționarea problemei gazului natural. „Partenerii ruși nu doresc să schimbe condițiile acordului gazelor, fiindcă acesta le este convenabil. Desigur, partea rusă va insista să păstreze situația actuală. Dacă ne numim parteneri strategici, considerăm că trebuie să colaborăm în stilul unui parteneriat de lungă durată“, a precizat șeful executivului. Premierul ucrainean a mai adăugat că în anul curent Ucraina intenționează să schimbe structura utilizării resurselor energetice, să micșoreze consumul gazului natural importat și să sporească nivelul de utilizare a combustibilului autohton. În acest context, Mykola Azarov a subliniat că în viitorul apropiat va fi finalizată construcția primului bloc al Centralei Hidroelectrice de pe Nistru.

În legătură cu aceasta, colaborarea dintre Ucraina și FMI poate fi renovată după ce vor fi finalizate negocierile cu Federația Rusă privind prețul la gazul natural, a declarat vice-prim-ministrul, ministrul Politicii Sociale al Ucrainei, Serghii Tyhipko. „Purtăm tratative cu Rusia și am dori să schimbăm prețurile. Dacă vom realiza acest lucru, nimic nu ne va încurca să avem un program comun cu Fondul Monetar Internațional“, a spus Serghii Tyhipko. El a mai adăugat că la finele anului 2011 a fost modificată legislația ucraineană în sfera falimentului. În momentul de față sunt examinate alte două legi, recomandate de FMI.

IDENTITATE SOCIALĂ

În anul 2011 Ucraina și-a sărbătorit 20 de ani de la obținerea independenței statale. În 1991 mai mult de 90 la sută din cetățeni au susținut în cadrul unui

referendum independența Ucrainei. Dacă referendumul privind independența Ucrainei ar fi avut loc în aprilie 2011, majoritatea relativă a populației țării, și anume, 47 la sută, ar fi susținut această inițiativă. Contra independenței ar fi votat doar 28 la sută din cetățeni. Acestea sunt rezultatele proiectului inițiat de Institutul de Sociologie al Academiei de Științe a Ucrainei, intitulat „Monitorizarea schimbărilor sociale“. În cadrul unei conferințe de presă, rezultatele sondajului au fost prezentate de către directorul Fundației „Inițiative democratice“, Iryna Bekeșkina.

Iryna Bekeșkina

Ea a relevat că dacă e cazul să comparăm rezultatele din anul 2011 cu cele din 2001, numărul persoanelor care sunt dispuse să susțină independența statului s-a micșorat cu 10 la sută. Iryna Bekeșkina a comunicat că cetățenii statului au o atitudine ambiguă față de schimbările din viața lor în anii de independență. În 1994, 43 la sută din populația țării considera că schimbările sunt necesare cu orice preț. În momentul de față, cu această idee sunt de acord doar 25 la sută din cetățenii Ucrainei.

O treime din populația Ucrainei ar dori, de asemenea, să vadă realizarea unei uniuni statale cu Rusia, Belarus și Kazahstan, iar altă treime consideră că statul lor trebuie să funcționeze în afara uniunilor politice. Acestea sunt rezultatele cercetării sociologice organizate de compania „Research&Branding Group“ în perioada 12-22 august 2011. Conform sondajului sociologic, 22 la sută din cetățeni și-au exprimat dorința de a locui într-o Europă unită, în cadrul Uniunii Europene, 5 la sută susțin formatul actual al Comunității Statelor Independente, iar 7 la sută ar dori din nou să se producă unirea tuturor republicilor din fosta Uniune Sovietică. Rezultatele sondajului demonstrează că 37 la sută din cetățeni apreciază relațiile ucraineano-ruse ca fiind bune, iar 38 la sută le consideră pe cât de bune, pe atât de rele. Alte 21 la sută din respondenți sunt de părere că relațiile dintre Rusia și Ucraina sunt tensionate. În comparație cu anul 2010, numărul persoanelor care apreciau pozitiv relațiile ucraineano-ruse s-a redus, subliniază organizatorii cercetării sociologice.

La începutul anului 2012 s-au împlinit 20 de ani de la stabilirea relațiilor diplomatice dintre Ucraina și majoritatea statelor lumii. În ianuarie 1992 astfel de relații au fost stabilite cu Brazilia, Chile, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, Republica Polonia, Estonia, China, Argentina și alte state ale lumii. Declararea de către Rada Supremă a independenței Ucrainei și confirmarea indiscutabilă a acestei decizii de către cetățeni în cadrul referendumului general ucrainean se pare că nu a lăsat nici o incertitudine politică: ucrainenii au propriul lor stat. Dar, la acel moment, nu se putea de vorbit despre independență ca despre un fapt împlinit, fiindcă Ucraina trebuia să fie recunoscută de către comunitatea internațională și să stabilească relații diplomatice respective. Potrivit expertului politic Oleksandr Palii, incapacitatea de a realiza în deplină măsură șansele sale pe arena internațională a fost prezentă în timpul tuturor celor patru președinți ucraineni. Concesiile făcute de Leonid Kravciuk,

ambitiile declarative ale președintelui Leonid Kucima privind integrarea euroatlantică, euforia după „revoluția portocalie“, care așa și nu s-a putut transforma într-o apropiere a Ucrainei de alianța NATO și UE în timpul președinției lui Viktor Iușcenko și, în cele din urmă, integrarea europeană care părea una reală la începutul președinției lui Viktor Ianukovyci – toate acestea n-au fost realizate până la capăt. Dar, potrivit opiniei directorului științific principal al Institutului de Colaborare Euroatlantică, Oleksandr Suško, politica externă a Ucrainei nu s-a putut nici o dată dezvolta în afara politicii interne, de aceea succesele și insuccesele diplomației depind în primul rând de modalitatea de dezvoltare a statului, de imaginea Ucrainei în ochii comunității internaționale.

PROCESE JUDICIARE

Analiza modelelor de europenizare ar fi incompletă, fără studierea procesului judiciar intentat în anul 2011 împotriva ex-premierului Iulia Tymoșenko, bazat pe acuzația că aceasta a demonstrat abuz de putere în timpul semnării în anul 2009 a contractelor privind prețul la gazul natural importat din Federația Rusă. În acest context informațional, Viktor Ianukovyci contestă acuzațiile în privința motivării politice a procesului judiciar intentat împotriva ex-premierului Iulia Tymoșenko. În cadrul unui interviu acordat agenției „Associated Press“, Președintele Ucrainei a declarat că nu este de acord cu acuzațiile de acest gen. Conform informațiilor agenției amintite, Viktor Ianukovyci a renunțat să concretizeze care va fi soarta fostului premier după finalizarea procesului judiciar. În schimb, șeful statului a precizat că înțelege ce responsabilitate și-a asumat sistemul ucrainean de justiție prin arestarea Iuliei Tymoșenko. Mai mult decât atât, Viktor Ianukovyci a subliniat necesitatea revizuirii Codului penal al Ucrainei, care a fost adoptat în anul 1962, în timpul Uniunii Sovietice. Liderul ucrainean nu a prognozat când vor fi adoptate noile amendamente la legislația în vigoare și dacă vor influența acestea asupra procesului judiciar intentat contra Iuliei Tymoșenko.

Provocând un adevărat val al protestelor, arestarea Iuliei Tymoșenko a devenit un eveniment crucial al anului 2011. Mijloacele de informare în masă reflectau declarații diverse, uneori contradictorii, privind arestarea ex-premierului ucrainean. Astfel, președintele Radei Supreme, Volodymyr Lytvyn, a declarat că majoritatea politicianilor de opoziție din Ucraina luptă nu pentru eliberarea ex-premierului Iulia Tymoșenko, dar pentru poziții mai bune în listele electorale. „Sunt de părere că acei care se numesc opoziție nu au nevoie de decizie, ci au nevoie de proces. Trebuie să fim sinceri și să constatăm că afară de susținătorii cei mai fideli, liderii de opoziție luptă nu pentru Iulia Tymoșenko, ci pentru poziții mai bune în listele electorale“, a menționat speaker-ul Parlamentului. Președintele legislativului este convins că mulți reprezentanți ai opoziției se pronunță pentru eliberarea Iuliei Tymoșenko, „apoi, ridică paharele pentru că au scăpat de concurentul lor principal“.

Exprimând îngrijorarea Europei față de evenimentele din Ucraina, comisarul Uniunii Europene pentru Extindere și Politică Europeană de Vecinătate, Stefan Füle, i-a încredințat ex-premierului ucrainean Iulia Tymoșenko că Europa va urmări cu o deosebită atenție procesul ei în apel. Comisarul european a menționat că partea europeană cere ca instituțiile judiciare din Ucraina să-i garanteze Iuliei Tymoșenko

toate drepturile necesare. Potrivit comisarului, la întâlnirea cu Iulia Tymoșenko din penitenciarul Lukianivka au fost discutate perspectivele asocierii politice a Ucrainei cu Uniunea Europeană, pentru aceasta fiind necesar consensul general al ucrainenilor, cât și semnarea Acordului de asociere. În timpul întâlnirii cu Iulia Tymoșenko, comisarul s-a interesat de starea sănătății ex-premierului ucrainean și de procesul penal intentat împotriva ei.

Demonstrând societății, și mai ales Europei unite, că justiția, chipurile, nu este nici într-un mod influențată de conducerea politică, Viktor Ianukovyci a comunicat în cadrul unei conferințe de presă, dedicate Zilei lucrătorului justiției, că sistemul de drept din Ucraina trebuie să fie cinstit și echitabil. Șeful statului a menționat că deseori cetățenii dau aprecieri critice și negative justiției ucrainene. „Din aceste considerente, reforma justiției a devenit una din primele mele inițiative de când am devenit președinte. Cerința principală constă în faptul că justiția în Ucraina trebuie să fie cinstită și echitabilă, una care respectă legile și protejează drepturile fiecărui cetățean“, a specificat Viktor Ianukovyci. Liderul ucrainean a remarcat că reforma justiției va deveni un pas practic pe calea modernizării statului, care va apropia Ucraina de comunitatea europeană.

În cadrul discuțiilor permanente între susținătorii și opozanții ex-premierului Iulia Tymoșenko, politologii ucraineni și-au exprimat insatisfacția față de posibilitățile opoziției de a influența procesul de adoptare a deciziilor de către organele puterii de stat. Ucraina necesită un nou mecanism al dialogului dintre putere și forțele de opoziție, susține directorul Centrului de Cercetări ale Problemelor Societății Civile, Vitali Kulyk. „Trebuie să creăm mecanisme noi de colaborare dintre putere și opoziție. Un element aparte al acestui dialog poate fi votarea în parlament a noii legi electorale. Majoritatea forțelor de opoziție susțin acest proiect de lege, mai ales în ceea ce privește procedurile de organizare a campaniei electorale“, a subliniat politologul. Vitali Kulyk este de părere că organele puterii de stat au nevoie de un nou spațiu al comunicării cu societatea civilă. De aceea, trebuie adoptată Strategia de susținere a societății civile, elaborată de Administrația Prezidențială. De asemenea, politologul ucrainean subliniază necesitatea adoptării legilor respective privind organizațiile publice, societățile de caritate și adunările libere.

APROPIEREA / ÎNDEPĂRTAREA UCRAINEI DE UE

Luând în considerare aspectele social-politice, economice, juridice și cele ce țin de identitatea socială, ajungem la concluzia că trebuie analizat în detalii și procesul general de apropiere a Ucrainei de Uniunea Europeană. Din păcate, acest proces, după cum ne-am obișnuit, se cam tot zbate între două niveluri politice: cel al declarațiilor și cel al realității sociale. Apreciind într-un mod realist lucrurile, partea ucraineană trebuie să acorde mai multă atenție îndeplinirii angajamentelor asumate față de Europa și să-și concentreze eforturile asupra semnării în cel mai scurt timp a Acordului de asociere cu Uniunea Europeană, consideră Jacques Faure, Ambasadorul Republicii Franceze în Ucraina. „La summit-ul de la Paris, care a avut loc în anul 2008 a fost adoptată decizia privind negocierile despre asociere și zona de liber schimb, cât și despre liberalizarea regimului de vize“, a relevat Ambasadorul francez. Este foarte important că „rămâne deschisă ușa pentru orice posibilități în viitor. Astăzi nu ar fi

logic să ne întoarcem la revizuirea compromisului de la Paris“, este convins Jacques Faure. Afară de aceasta, Ambasadorul francez a precizat că Kievul trebuie să-și îndeplinească angajamentele asumate, fără să-și pună în față „anumite scopuri ambițioase“.

Jacques Faure

Continuând discuțiile referitoare la vectorii politicii externe a Ucrainei, ministrul Afacerilor Externe al Ucrainei, Kostyantyn Gryșcenko, și-a exprimat părerea că statul ucrainean trebuie să se orienteze spre Europa,

consolidând în paralel relațiile cu Federația Rusă. „Nu vedem o altă alternativă, decât să ne îndreptăm pașii spre standardele europene, pentru a semna și a ratifica Acordul de asociere și Acordul privind zona de liber schimb, consolidând, în același timp, relațiile cu Rusia și cu alte state postsovietice“, a subliniat demnitarul. Ministrul de Externe este de părere că Ucraina poate să obțină o zonă de liber schimb cu vecinii săi, cu partenerii din est și vest. Acest succes posibil va dinamiza procesul de depășire a consecințelor crizei financiare, în cazul că noul ei val va avea totuși loc. „Ucraina are posibilitatea sa edifice propria sa strategie privind integrarea în UE“, a adăugat ministrul ucrainean de Externe.

În contextul negocierilor care vizează apropierea Ucrainei de UE în sferile economică și comercială, Federația Rusă intervine de mai multe ori cu propunerea de a atrage statul ucrainean în Comunitatea Economică Eurasiatică. Analizând propunerea Rusiei, președintele Viktor Ianukovyci a menționat că înainte de a se alătura la această uniune economică, Ucraina dorește să studieze funcționarea acestei organizații internaționale. Liderul ucrainean a precizat că această poziție politică nu poate fi modificată. „Vrem să vedem cum funcționează Comunitatea Economică Eurasiatică, să analizăm rezultatele ei“, a subliniat Președintele. Liderul ucrainean a mai adăugat că rezultatele funcționării comunității economice vor fi analizate în contextul proceselor de aderare a Rusiei la Organizația Mondială a Comerțului, când vor fi preluate standardele acestei organizații internaționale. „Vom studia rezultatele economice și dacă acestea vor fi convenabile Ucrainei și vor coincide cu interesele naționale, această perspectivă va fi discutată de societatea ucraineană“, a specificat Viktor Ianukovyci.

Incertitudinea informațională care s-a consolidat în spațiul opțiunilor politice externe ale Ucrainei, ca subiect al dreptului internațional, a fost aprofundată și mai mult de comentariile critice ale presei europene, făcute pe marginea relațiilor dintre Ucraina și Uniunea Europeană. Dar, de data aceasta, au fost criticate instituțiile europene. Presa dădea exemple de standarde duble în cadrul politicii Uniunii Europene față de Ucraina și față de alte state, în special, în ceea ce privește dependența dialogului politic de nivelul de dezvoltare a democrației și de respectarea drepturilor omului, notează publicația „EUobserver“, care este editată la Bruxelles. „Pe fondalul declarațiilor despre anularea summit-ului Uniunea Europeană – Ucraina, care trebuia

să aibă loc în luna decembrie 2011, Kathrin Ashton a avut o întâlnire cu miniștrii de externe ai Armeniei, Azerbaidjanului și Rusiei, dar a vorbit foarte puțin despre drepturile omului, care sunt încălcate de aceste regimuri“, scrie publicația europeană. „EUobserver“ constată, de asemenea, că la Bruxelles, loțiitorii doamnei Kathrin Ashton s-au întâlnit cu ministrul de Externe al Uzbekistanului, țară, care, potrivit diplomaților europeni „se consideră una cu cele mai mari perspective în lume, împreună cu Coreea de Nord și Zimbabwe“. Autoritățile de la Kiev sunt de părere că UE utilizează problema drepturilor omului ca motiv de a bloca integrarea europeană a Ucrainei, iar reprezentantul Ucrainei în UE, Kostyantyn Eliseev, comentând decizia privind amânarea vizitei președintelui Viktor Ianukovyci la Bruxelles, a menționat că Europa ține cont de standarde duble, adăugând că sub acest pretext pot fi anulate peste 80 la sută din negocierile Uniunii Europene.

Astfel, dispunând de o mare șansă pentru a se apropia de Uniunea Europeană prin intermediul Acordului de asociere și zonei de liber schimb, partea ucraineană a decis să nu schimbe principiile politicii interne (de exemplu, cele referitoare la arestarea Iuliei Tymošenko) pe anumite perspective internaționale. În preajma alegerilor parlamentare din anul 2012 ne putem aștepta la o camuflare a informațiilor emise de organele puterii de stat privind apropierea Ucrainei de UE: informațiile negative vor deveni pozitive, iar cele pozitive vor deveni feerice. Observăm o legitate politică mai veche, despre care omul politic francez Georges Clemenceau spunea următoarele: „Niciodată nu se minte atât de mult ca înaintea unor alegeri, în timpul unui război sau după o vânătoare“.

NOTE

- 1 *Încrederea în Președintele Viktor Ianukovyci*, Centrul „Razumkov“, http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=75.
- 2 *Încrederea în Guvern*, Centrul „Razumkov“, http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=90.
- 3 *Direcția dezvoltării evenimentelor din țară (2004-2011)*, Centrul „Razumkov“, http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=66.
- 4 *Economistul-șef SocGen: După doi-trei ani de austeritate, există posibilitatea ca unele națiuni să se întoarcă împotriva guvernelor proprii*, <http://www.b1.ro/stiri/economic/economistul-ef-socgen-dupa-doi-trei-ani-de-austeritate-exista-posibilitatea-ca-unele-națiuni-sa-se-intoarca-impotriva-guvernelor-proprii-17644.html>.
- 5 *Șefa FMI: „Economia mondială este în pericol“*, <http://www.jurnalul.ro/economia/sefa-fmi-economia-mondiala-este-in-pericol-599926.htm>.
- 6 Alexandrescu P., *„Bomba demografică“: De ce avem nevoie de reforma pensiilor?*, <http://www.wall-street.ro/slideshow/Money/70442/Bomba-demografica-de-ce-avem-nevoie-de-reforma-pensiilor.html>.

SITE-URI UTILIZATE

<http://focus.ua> – Revista „Fokus“
<http://www.ut.net.ua> – Revista „Tyjdeni“ (Săptămâna)
<http://www.nrcu.gov.ua> – Postul de radio „Ucraina Internațional“
<http://dt.ua> – Publicația „Dzerkalo tyjne“ (Oglinda săptămânii)
<http://www.unian.net> – Agenția informațională UNIAN
<http://www.interfax.com.ua> – Agenția „Interfax“
<http://gazeta.ua> – Portalul „Gazeta.ua“
<http://www.lejdd.fr> – Publicația „Journal du Dimanche“
<http://www.mediafax.ro> – Agenția „Mediafax“
<http://www.rb.com.ua/rus> – Centrul de studii „Research&Branding Group“
<http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php> – Centrul analitic „Razumkov“
<http://newzz.in.ua> – Portalul informațional „newzz.in.ua“
<http://www.ukrinform.ua/ukr> – Agenția informațională „Ukrinform“
<http://obozrevatel.com> – Portalul „Obozrevatel“
<http://kapitalist.com.ua> – Revista economică „Kapitalist“
<http://www.golosua.com> – Agenția informațională „GolosUA“
<http://www.ap.org/> – Agenția informațională „The Associated Press“
<http://www.standardandpoors.com> – Agenția de rating „Standard and Poor’s“
<http://euobserver.com> – Publicația electronică „EUobserver“

PUBLICAȚII

„Kyiv post“	„Doba“	„Deny“
„Golos Ukrainy“	„Libertatea Cuvântului“	„Ureadovyi kurier“
„Cadran politic“	„Korrespondent“	„Tyjdeni“
„Komersant Ukraina“	„Vlast deneg“	„Revista 22“
„Kontrakty“		

SUMMARY

În monitoring-ul de față ne propunem să analizăm evenimentele cruciale care s-au produs în societatea ucraineană în perioada 1 august 2011 – 1 februarie 2012 și care au fost reflectate în detaliu de mijloacele de informare în masă.

În linii generale, politicienii susțin că anul 2011 a fost pentru societatea ucraineană un an al schimbărilor pozitive, cu toate că unele centre sociologice și economice menționau că doar 8 la sută din cetățeni au încredere în Președinte și doar 5

la sută – în Guvern. Pesimismul social a fost determinat și de noul val al crizei economice mondiale. Despre faptul că economia mondială se află într-o situație periculoasă a avertizat Christine Lagarde, șeful FMI, într-un interviu acordat publicației franceze „Journal du Dimanche“. Reacționând la aceste prognoze, liderul ucrainean Viktor Ianukovyci a declarat că este imposibil de a legaliza salariile din economia subterană fără realizarea reformei pensiilor, aceasta reprezentând un eveniment important al anului 2011.

Analiza modelelor de europenizare ar fi incompletă, fără studierea procesului judiciar intentat în anul 2011 împotriva ex-premierului Iulia Tymoșenko, bazat pe acuzația că aceasta a demonstrat abuz de putere în timpul semnării în anul 2009 a contractelor privind prețul la gazul natural importat din Federația Rusă. În acest context informațional, Viktor Ianukovyci contestă acuzațiile în privința motivării politice a procesului judiciar intentat împotriva ex-premierului Iulia Tymoșenko. În cadrul unui interviu acordat agenției „Associated Press“, Președintele Ucrainei a declarat că nu este de acord cu acuzațiile de acest gen. Exprimând îngrijorarea Europei față de evenimentele din Ucraina, comisarul Uniunii Europene pentru Extindere și Politică Europeană de Vecinătate, Stefan Füle, i-a încredințat ex-premierului ucrainean Iulia Tymoșenko că Europa va urmări cu o deosebită atenție procesul ei în apel.

În contextul negocierilor care vizează apropierea Ucrainei de UE în sferile economică și comercială, Federația Rusă intervine de mai multe ori cu propunerea de a atrage statul ucrainean în Comunitatea Economică Eurasiatică. Analizând propunerea Rusiei, politicienii ucraineni menționau că înainte de a se alătura la această uniune economică, Ucraina dorește să studieze funcționarea organizației internaționale amintite.

Astfel, dispunând de o mare șansă pentru a se apropia de Uniunea Europeană prin intermediul Acordului de asociere și zonei de liber schimb, partea ucraineană a decis să nu schimbe principiile din politica internă (de exemplu, cele referitoare la arestarea Iuliei Tymoșenko) pe anumite perspective internaționale. În preajma alegerilor parlamentare din anul 2012 ne putem aștepta la o camuflare a informațiilor emise de organele puterii de stat privind apropierea Ucrainei de UE, informațiile negative fiind eliminate din spațiul comunicării cu societatea.

CONCERTELE LUI FERENC LISZT LA CERNĂUȚI. BIOGRAFIA UNUI DOCUMENT UITAT

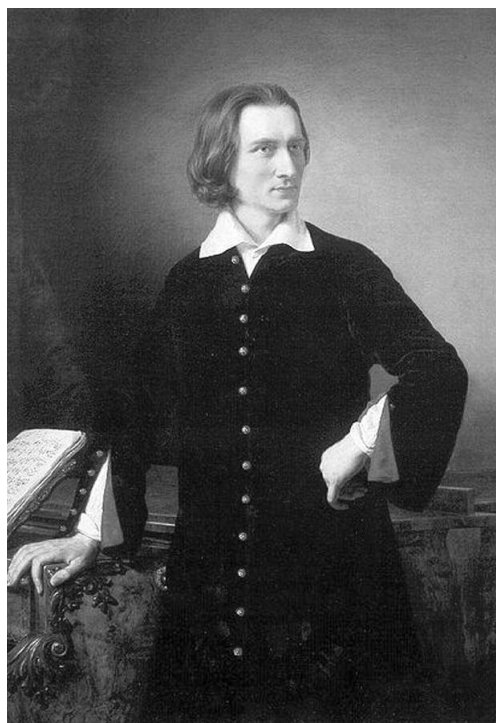
Ilie Luceac

Cernăuți

Anul 2011 a înregistrat o dată importantă din calendarul muzical internațional. În centrele culturale ale Europei a fost sărbătorit compozitorul și pianistul maghiar Ferenc Liszt, marcându-i-se jubileul de 200 de ani de la naștere. Iar în 2010 s-au împlinit 200 de ani de când a văzut lumina zilei compozitorul german Robert Schumann, un „romantic în cel mai deplin sens al cuvântului“, cât și polonezul Frédéric Chopin, unul dintre marii poeți ai pianului, contemporan și prieten cu Ferenc Liszt. Noi, românii, prin Carol Miculi, suntem aproape de sufletul lui Chopin, iar grație înțelepciunii lui Eudoxiu Hurmuzaki-istoricul, bucovinenii l-au cunoscut pe Liszt, acel „profet ideal al pianului“, care a introdus recitalul unui singur interpret în programele de concert. În diverse pagini din critica muzicală a timpului se menționează faptul că odată cu moartea sa, Ferenc Liszt deschidea ușa secolului al XX-lea pentru arta componistică și interpretativă. Cât privește cariera sa pianistică, despre ea vom vorbi mai târziu. Să vedem mai întâi care au fost începuturile.

Din izvoarele scrise care au ajuns până la noi, cât și din presa contemporană, iubitoare de senzații, aflăm că evenimentele din luna octombrie a anului 1811 nu anunțau nimic îmbucurător, știrile schimbându-se de la zi la zi, care de care mai năstrușnice. Europa, cuprinsă de spaimă la fiecare mișcare a „leului corsican“, urmărea cu înfrigurare evenimentele care anticipau catastrofa ce avea să se declanșeze în toamna anului 1812 la Borodino. Bătălia devastatoare a concentrat atunci o energie psihologică atât de tensionată, încât deasupra câmpului de luptă au fost văzute un număr mare de corpuri extraterestre neidentificate, așa-numitele „farfurii zburătoare“, care, cică, ar fi fost observate și în timpul altor bătălii mari, așa cum au fost cea de la Termopile sau Trafalgar. Însă, până să mai treacă un an, în care Napoleon I Bonaparte să ajungă chiar în inima Moscovei, toată Europa s-a cutremurat în octombrie 1811 la apariția pe firmamentul cerului a unei uriașe comete cu coadă, denumită convențional C/1811F1 și care, potrivit prezicerilor, nu anunța nimic bun pentru omenire. Se vorbea că și copiii care s-au născut în această zodie nu vor avea parte de noroc¹. Presupunerile însă nu s-au adevărat. La 22 octombrie 1811, în localitatea Doborjan (Reiding), din comitatul Sopron-Ungaria (astăzi Burgenland-pământ austriac) a văzut lumina zilei un copil care avea să uimească mai târziu lumea cu arta sa de interpret virtuoz². Părinții săi au fost Adam Liszt, intendent angajat în administrația contelui Miklos Esterhazy, protectorul de cândva al lui Joseph Haydn. Adam Liszt a fost funcționar în localitatea Eisenstadt (Kiszmarton), unde se găsea reședința conților Esterhazy. Apoi a fost numit

contabil și intendent al domeniului Doborjan, unde s-a și născut unicul său fiu. Iar mama copilului, Anna Lager, era originară din Krems, de prin împrejurimile Vienei. Copilul care a venit pe lume a fost numit Francisc, Ferenc (sau pur și simplu Puszcz, cum i se spunea acasă). Din fragedă copilărie Franz Liszt a surprins prin aptitudinile sale muzicale ieșite din comun. Adam Liszt a jucat un rol important în educația muzicală a fiului său, iar școala lui Karl Czerny, cu care a studiat la Viena, a imprimat universalitate artei pianistice de mai târziu a lui Franz Liszt. Momentele cele mai importante din viața lui conturează personalitatea multilaterală a acestui mare compozitor, care în același timp a fost și un pianist genial³, un pedagog remarcabil, un dirijor strălucit, scriitor și critic muzical talentat, cât și un energic militant pe tărâm social.

Franz Liszt în anii de pelerinaj

anume: „Învățându-i pe alții, am învățat și singur“. Punctul de atracție în această perioadă a fost orașul Paris, orașul luminilor, cu societatea celor mai elevați artiști din întreaga Europă. A doua perioadă din viața compozitorului (1847–1861), când artistul este numit în funcția de director de muzică al Curții din Weimar, a corespuns cu cea mai fructuoasă epocă sub aspectul creației muzicale. În această perioadă Liszt compune cele douăsprezece poeme simfonice, simfoniile *Dante* și *Faust*, sonata pentru pian și alte lucrări importante. Vasile Cristian, traducătorul în românește și prefațatorul cărții *Chopin* de Franz Liszt, scrie că „prezența lui Liszt la Weimar a transformat capitala micului ducat într-un centru muzical de prim ordin al Europei. La Weimar,

Dacă ar fi cazul să vorbim despre viața lui Liszt, ea nu poate forma obiectul unui studiu științific serios fără a nu se face mereu apel la fundamentala lucrare biografică a scriitoarei Lina Ramann, intitulată *Franz Liszt als Künstler und als Mensch (Franz Liszt în calitate de artist și de om)*⁴. Despre viața și opera compozitorului s-au scris foarte multe lucrări, la fel și despre arta sa de pianist virtuoz. Menționăm aici monografia lui Gaal despre Liszt, în cunoscuta și remarcabila colecție rusească „Oameni celebri“⁵, cartea lui Demko Miroslav, *Franz Liszt compositeur Slovaque*⁶, cât și cartea cercetătorului român Theodor Bălan, intitulată *Franz Liszt*⁷. În general, viața lui Liszt marchează trei perioade distincte, cărora le corespund trei aspecte esențiale din arta sa. Prima perioadă, cea a călătoriilor și peregrinărilor, corespunde carierei de virtuoz și cuprinde anii 1820-1847. Ea s-a desfășurat cu precădere conform formulei instituite de muzician, și

Liszt era vizitat de cele mai remarcabile personalități muzicale ale epocii. Printre cei ce au întreprins călătoria la Weimar, spre a cere sfaturi și îndrumări de la Liszt, istoriografia muzicală consemnează numele unor exponenți ai tinerei școli naționale ruse, criticul de artă Stasov și genialul clasic rus Borodin. Pe scena micului teatru din Weimar s-au reprezentat în 1849 și în anul următor, dramele wagneriene *Tannhäuser* și *Lohengrin*. Punându-și talentul de interpret în slujba «muzicii viitorului», Liszt nu și socotea însă misiunea încheiată. El a servit cauza pentru care milita cu pana scriitorului în mână. Astfel au luat naștere, în perioada de la Weimar, studiile sale despre cele două opere wagneriene amintite și tot în orașul învăluit de prestigiul lui Goethe i-a apărut ca o datorie imperioasă gândul de a omagia memoria lui Chopin, decedat în 1849⁸. Și ultima perioadă a vieții lui Liszt, în care prestigiul său de muzician ajunge la apogeu, este cea care cuprinde anii 1861–1886. Din creațiile care prevalează în această perioadă sunt în primul rând compozițiile sale religioase. Compozitorul este atras în acest răstimp al vieții sale de orașul etern – Roma. Tot în această perioadă, revenind des și la Weimar, Liszt este preocupat de așezarea bazelor Școlii Superioare de Muzică, care l-a ales președinte. Această școală va deveni ulterior Academia Muzicală din Budapesta.

În general, fenomenul Liszt este unul cu totul aparte. Născut în Ungaria în 1811, Liszt își face apariția ca virtuoz precoce în Franța, înainte de Revoluția din 1830 și se stinge din viață în Germania, la Bayreuth, unde își doarme somnul de veci. Într-o scrisoare către o prietenă a sa, scrisă cu vreo 17 ani înainte de a muri, Liszt menționa: „Nu voiesc ca rămășițele mele pământești să odihnească în alt loc, decât în cimitirul din localitatea unde voi muri și nici altă ceremonie religioasă, decât o slujbă simplă în acea parohie⁹. Dorința i-a fost respectată.

Alături de alți geniali compozitori romantici – Berlioz, Schumann, Paganini – Liszt a fost fără îndoială unul dintre cei mai importanți. Ca și Chopin, el „a ajuns să revoluționeze nu numai limbajul armonic, dar și formele arhitectonice ale artei, orientând muzica europeană spre izvoarele vii ale melodicii populare¹⁰. Muzicologul Theodor Bălan este de părerea că „nici unul din marii romantici ai timpului nu a scris opere muzicale atât de intim legate, atât de adânc pătrunse de seva romantismului. Nu

**Liszt într-un anturaj inspirat,
alături de Berlioz și Paganini**

numai sensibilitatea și fantezia sunt acelea care marchează creația marelui compozitor romantic, dar chiar conținutul și pretextele literare împrumutate de la scriitorii contemporani și folosite în creație¹¹. Să nu uităm că în postura de scriitor și critic muzical, Liszt a scris nenumărate articole și cronici muzicale în „Gazette musicale de Paris“, o carte despre muzica țiganilor unguri și, în primul rând, cartea dedicată vieții și

operei lui Chopin¹². Prima ediție a acestei cărți apare în 1852, la Paris, după ce în publicația pariziană „La France Musicale“ apar, între 6 februarie și 17 august 1851, 17 foiletoane care au alcătuit de fapt baza cărții amintite. Perioada petrecută la Weimar este, după cum am mai menționat, cea mai fructuoasă pentru opera compozitorului. „Liszt reuși să-l convingă pe marele duce Karl Alexander să fie un Mecena al muzicii, așa cum marele duce Karl August fusese, pentru Weimar și pentru Germania, un Mecena al literaturii, scrie Theodor Bălan. Programele muzicale, pe care le-a inițiat și le-a realizat Liszt, lasă cu mult în urmă realizările unui Mendelssohn la Leipzig. Nici un oraș nu mai cunoscuse o înflorire muzicală ca aceea a Weimarului din epoca în care Liszt a activat acolo. Scrierile lui critice despre *Tannhäuser*, *Lohengrin*, *Egmont* și *Harold în Italia* datează din acea epocă. Publicistica sa nu dă la iveală, este drept, studii metodice, dar, prin căldura care le pătrunde și prin generozitatea care le luminează, generează în opinia publică o adevărată admirație pentru compozițiile prezentate.(...) Clocotul neobositei activități multilaterale a lui Liszt din acea epocă are, în fapt, o influență artistică covârșitoare asupra tuturor compozitorilor și asupra întregii vieți muzicale a Europei din acea vreme“¹³. Să nu uităm că Liszt a fost și un propagator fervent al sintezei artelor, ca și Wagner. În 1850 el scria și propaga teza potrivit căreia timpul „artelor pure“ s-a încheiat. Dacă Wagner concepea această sinteză în legătura indisolubilă a muzicii cu cea a cuvântului, atunci pentru Liszt această sinteză trebuia să se realizeze prin legătura muzicii cu arta plastică și arhitectura, fără a nega, bineînțeles, literatura. De aici și compozițiile muzicale programatice ale lui Liszt, ca *Logodna* (după tabloul cu același nume, *Logodna Fecioarei*, de Rafael), *Gânditorul* (după sculptura lui Michelangelo de pe mormântul lui Lorenzo de Medici) și altele.

Înainte de a vorbi despre vizita lui Ferenc Liszt la Cernăuți, trebuie să amintim despre călătoriile și concertele muzicianului în Rusia și, respectiv, în Țările Române. În prima parte a vieții sale, Liszt a vizitat Rusia în trei rânduri: în 1842, 1843 și 1847. El a concertat la Königsberg, în unele orașe din Țările Baltice de astăzi, la Petersburg, Moscova, Kiev, Odesa, Elisavetgrad (Kirovogradul de astăzi)¹⁴. Despre întâlnirile sale cu muzicienii ruși s-a scris mult, se amintește și în monografiile citate.

Referitor la turneul susținut de Franz Liszt în Țările Române, el a început în Banat, la Timișoara. Primul său concert a avut loc la 2 noiembrie 1846, în Palatul Municipal. În general, concertele lui Franz Liszt în Țările Române s-au desfășurat în perioada 2 noiembrie 1846 – 24 ianuarie 1847. Liszt, în plină efervescență creatoare, a susținut în decursul acestei călătorii circa 19 concerte în sălile de festivități și palatele din Timișoara, Lugoj, Arad, Sibiu, Cluj, Aiud, București și Iași. La Timișoara el a dat două concerte (2 și 4 noiembrie 1846), la Lugoj (5 și 7 noiembrie), la Arad (8 și 10 noiembrie). În 17 noiembrie din nou a concertat la Timișoara. Apoi a urmat Sibiul (20 noiembrie). Pe data de 26 și 29 noiembrie, cât și pe 3 și 6 decembrie 1846 au avut loc concertele de la Cluj, unde Liszt a fost primit foarte bine, având un succes răsunător. După Cluj a urmat orașul Aiud (8 decembrie). Iar la București Liszt a concertat în 22 și 30 decembrie, cât și al treilea concert, cel de la 1 ianuarie 1847, a avut loc în palatul domnitorului Gheorghe Bibescu. Cercetătorii care s-au ocupat de itinerarul lui Liszt în Țările Române¹⁵ susțin că pe durata șederii sale la București, Franz Liszt a locuit în palatul prințului Mihail Ghica, tatăl scriitoarei Dora D'Istria. La București, Liszt cunoaște pe câțiva reprezentanți de frunte ai boierimii și intelectualității liberale,

precum au fost C. A. Rosetti, Cezar Bolliac, poetul Catina, cât și pictorul Carol Popp de Szathmary, pe care îl cunoscuse mai demult, în Italia. Cezar Bolliac a publicat un articol în „Curierul Românesc“ despre primul concert al lui Liszt la București¹⁶.

În cea de a doua etapă a turneului lui Franz Liszt pe meleagurile românești, și anume, în orașul Sibiu, Liszt a avut răgazul să lucreze la *Rapsodia română*. Theodor Bălan scrie: „Trecerea lui Liszt prin Sibiu are o importanță deosebită, prin faptul că aici a început să-și facă cea dintâi schiță pentru *Rapsodia română*, în care tema de horă poartă denumirea de *Hermannstädter* – adică «de la Sibiu»,¹⁷. Această rapsodie are o istorie interesantă. În 1930 diplomatul și muzicologul ardelean Octavian Beu descoperă în *Arhiva Liszt* de la Weimar mai întâi o copie întocmită de compozitorul Raffi și apoi originalul acestei rapsodii, care nu a fost intitulată de către Liszt. În lucrare se evidențiază două bucăți, *Bătuta* și *Corobeasca*. Prezența acestei rapsodii i-a fost semnalată lui Octavian Beu de către compozitorul maghiar Béla Bartók. Într-o scrisoare din 5 noiembrie 1930, Bartók îi scrie lui Octavian Beu despre existența acestei lucrări, care se afla într-un volum colectiv, împreună cu alte vreo 15 rapsodii, la muzeul *Franz Liszt* de la Weimar¹⁸. Cât privește succesul compozitorului și pianistului maghiar din perioada turneelor sale în Țările Române, cităm impresiile unui clujean, Pakei Lajos, așa cum le-am preluat din scrisoarea acestuia din 28 noiembrie 1846, referitor la primul concert al lui Liszt de la Cluj, din 26 noiembrie: „Am fost alaltăieri... la concertul «Regelui pianului»; nu știu ce să scriu despre dânsul, cum să pot exprima acea perfecțiune artistică la care Liszt a înălțat instrumentul... Reduta era ticsită... și toți au fost amețiți de sunetele fermecate; mie îmi răsună și acum în urechi și, dacă aș avea posibilitatea, nici mâine nu aș lipsi și l-aș asculta de sute de ori, l-aș asculta numai pe dânsul...“¹⁹.

Theodor Bălan scrie că „de la București, Liszt pleacă la Iași, întovărașit de Guido de Karácsny, trecând prin Focșani la 11 ianuarie 1847. La Iași a fost găzduit în casa vistiernicului Alecu Balș, în ale cărui saloane s-au citit întâia oară în public doinele lui Vasile Alecsandri și unde tinerețea începuse a se aduna în fiecare lună «ca să petreacă seara în convorbiri și citiri literare». Aici a cunoscut Liszt pe Vasile Alecsandri, pe Gheorghe Asachi și pe Costache Negri și în cadrul acestei societăți luminate a găsit multă înțelegere pentru noile sale idei în muzică și despre arta populară“²⁰. Despre concertele de la Iași din 18, 21 și 24 ianuarie 1847 a scris

Gheorghe Asachi în „Albina românească“, unde l-a comparat pe Liszt cu „un meteor din cele mai brilante ce se înfățișează pe orizontul artistic și țintește în ist moment toată a noastră luare aminte și admirație...“²¹. Pe lângă aceste aprecieri, Asachi i-a dedicat artistului și un sonet, intitulat *Lui Liszt*, care a fost publicat în aceeași „Albina românească“²², fapt semnalat de către cercetătorul Mircea Coloșenco într-un număr al ziarului „Vitalii“ din Bacău²³.

În cea de a treia călătorie în Rusia, în februarie 1847, cu ocazia unui concert susținut la Kiev, Liszt face cunoștință cu principesa Carolina Sayn-Wittgenstein, născută Ivanovska, fiica unui nobil polonez, „un aristocrat care îmbina privilegiile dominației sociale cu ideile liberaliste ce stăteau la baza mișcării polone de eliberare națională. Spirit avid de cunoștințe, Carolina Sayn-Wittgenstein se interesa de tot ce e nou, la fel ca și Liszt. O pasionau problemele de artă și știință, de univers, de lumea supranaturală, de rațiune și credință, de politică, de religie, de literatură În toate aceste domenii, avea o imaginație neobosită. În toamna și iarna anului 1847, Liszt este oaspetele Carolinei de Wittgenstein la moșia ei de la Woronince“²⁴. Am amintit acest moment din viața lui Franz Liszt pentru a reține că anume „la 2 februarie 1847, Liszt a cântat la Kiev. Aici s-a întâlnit pentru prima dată cu Carolina Sayn-Wittgenstein. După aceea el pleacă prin Lviv, Iași și Galați spre Constantinopol. La 8 iunie el cântă în fața sultanului Abdul-Medjid în Serai“²⁵.

Așadar, în drum de la Lviv spre Iași și Galați, cu scopul de a se îmbarca pentru Constantinopol, Franz Liszt trece prin Cernăuți, unde va da două concerte. Îndemnul de a se opri în capitala Bucovinei istorice putea să fi venit nu numai din partea istoricului Eudoxiu Hurmuzaki, ci și din partea lui Constantin Hurmuzaki, fratele lui Eudoxiu, care cunoștea arta lui Liszt din prima vizită a pianistului la Iași, cea din ianuarie a aceluiași an 1847, despre care am amintit mai înainte.

Cât privește concertele lui Liszt de la Cernăuți, în acest sens prezintă interes manuscrisul unui articol semnat de genealogistul Sever Zotta în 1936, articol scris de către istoric în perioada revenirii sale în Bucovina. În paginile lui se abordează un moment important din viața culturală a Cernăuțiului de la mijlocul secolului al XIX-lea. Este vorba despre vizita și cele două concerte prezentate la Cernăuți în 1847 de către Franz Liszt – eveniment important pentru bucovineni și care demonstrează totodată implicarea directă a fraților Hurmuzaki în derularea lui.

Cronicarul evenimentului – cel ce scria la timpul său, referindu-se la valoarea documentelor, următoarele: „*Am făcut un serviciu civilizației umane și poate națiunii. Viața e trecătoare, documentele rămân*“ – făcea de data aceasta un serviciu istoriei culturii românești și universale, evocând vizita lui Franz Liszt la Cernăuți, în timpul turneului său artistic Rusia – Constantinopol.

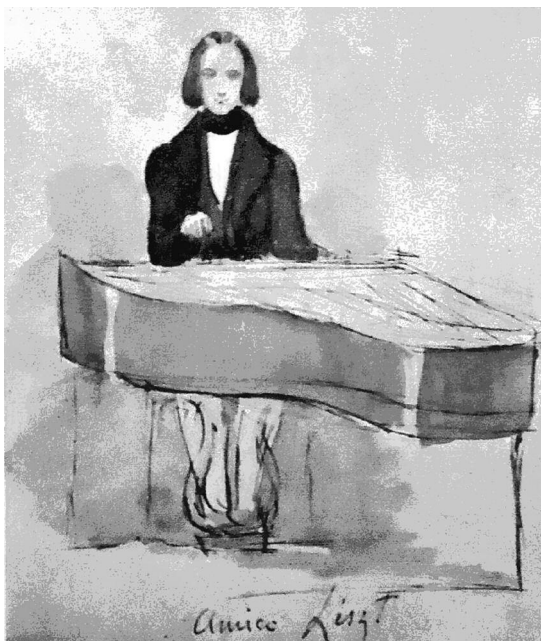
Ceea ce se cunoștea despre această vizită și concertele lui Liszt în capitala Bucovinei erau doar câteva relatări care se refereau la trecerea maestrului prin Muntenia (București), Moldova (Iași) și Bucovina (Cernăuți), fie în drum spre Constantinopol, fie spre Kiev, Lemberg (Lviv) sau Petersburg, orașe în care a concertat Franz Liszt.

Aceste informații le găsim în volumul jubiliar semnat de Dr. Anton Norst²⁶, cât și în broșura prof. Adalbert Mikulicz²⁷, apărută în 1904 la Cernăuți.

Pentru articolul său *Franz Liszt la Cernăuți. Reminiscențe de la o vizită a unui mare muzician*²⁸, apărut în cernăuțeanul „Allgemeine Zeitung“ la 2 august 1936 și

consacrat omagierii celei de a 50-a aniversări de la moartea celebrului muzician ungar, Sever Zotta își va spicui informația din lucrarea lui Octavian Beu, *Franz Liszt în Țara Românească*²⁹. Descoperitorul așa-numitei *Rapsodii române* din *Arhiva Liszt* de la Weimar – Octavian Beu, făcând și el referiri la lucrările lui Norst și Mikulicz, ne relatează amănunțit despre vizita lui Liszt la Cernăuți.

În sursele citate găsim referiri nu numai la cele două concerte date de Liszt în capitala Bucovinei, ci și informații cu privire la proverbiala ospitalitate a casei din Cernăuți* a lui Doxaki Hurmuzaki, casă, în care a fost găzduit și compozitorul Carol Miculi. Din lucrările amintite aflăm date interesante și despre concertul dat de Liszt în același an

Pianistul văzut de prietenul său, pictorul Carol Popp de Szathmary (Iași, ianuarie 1847).

– ianuarie 1847 – la Iași, în casele boierului Alecu Balș (moment evocat și în articolul nostru), unde pianistul ar fi fost pictat de prietenul său – pictorul Carol Popp de Szathmary, cu care se reîntâlnește „în 1847, cu ocazia călătoriei compozitorului pe meleagurile noastre, popas în lungul turneu pe care îl efectua în Europa, îndreptându-se spre Kiev”³⁰. Mai mult decât atât. Anca Florea, în studiile sale de iconografie muzicală, intitulate *Muzică și imagine*, susține că pictorul Szathmary a avut ocazia să-l cunoască pe Barbu Lăutarul în perioada în care acesta îl însoțea pe Franz Liszt prin Moldova și, cu siguranță, atunci i-a schițat portretul³¹. Octavian Beu susține că s-au

* După cum scrie Alexandru Bocănețu în *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, Cernăuți, 1933, p. 73 – 76, cât și Teodor Balan în *Moșia Cernaucă și familia Hurmuzachi*, Cernăuți, 1925, p. 24, – casa din Cernăuți a lui Doxaki Hurmuzaki se afla în imediata apropiere (vis-a-vis) de Biserica Sf. Paraschiva, cu câteva case mai jos de locul unde se înălța clădirea „Hôtel de Moldavie”, în care știm deja cu siguranță că a concertat Franz Liszt. Casa a fost identificată și se află la colțul străzilor Holovna, nr. 15 și Gluhivska, nr. 1. Ca mărturie că această casă a fost a Hurmuzăkeștilor ne slujesc nu numai informațiile care le găsim în lucrările istoricilor Al. Bocănețu și T. Balan, dar și monograma din fier forjat, care este plasată în centrul grilajului de pe balcon. Literale –LX– nu înseamnă decât inițialele Logotheti-Hurmuzaki. Amintim că în 1812 boierul Doxaki Hurmuzaki cumpără o casă în Cernăuți de la contele Leon Logotheti, împreună cu un complex teritorial, care a slujit drept curte pentru casă. [Mai detaliat vezi: *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei–Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București, 2007, p. 111, 125, 205; Ilie Luceac, *Încă o dată despre casa Hurmuzaki din Cernăuți*, în „Glasul Bucovinei”, An. XVI, nr. 3(63), 2009, p. 39-47.]

întâlnit la conacul de la Mircești al lui Vasile Alecsandri, idee preluată și de G. Bora în articolul său din „Revista Fundațiilor“: „În casele boierului Balș, Liszt ar fi cunoscut și pe Vasile Alecsandri, care, ghicind interesul pianistului pentru muzica folclorului românesc, după însemnările ce-și făcea ori de câte ori auzea un motiv caracteristic, l-a poftit pe artist și la conacul lui din Mircești. Aici a făcut Liszt cunoștință cu vestitul taraf al lui Barbu Lăutarul și aici trebuie să fi fost și Szathmary, ca să poată picta acest taraf”³². Beu reproduce în „Convorbiri literare”³³, cât și în „Magazinul”³⁴, dialogul care, după cum susține diplomatul ardelean, ar fi fost purtat de Liszt și Barbu Lăutarul și pe care autorul articolelor îl reia din lucrarea *Franz Liszt* de Dr. Iulius Kapp, apărută la Berlin în 1922. Iar la Cernăuți, la una din seratele date de aga Doxaki Hurmuzaki și baronul Ioan Mustață, după concertele susținute de Franz Liszt în incinta „Hôtel de Moldavie“, pianistul l-a cunoscut pe lăutarul Niculae Pecu de la Suceava. Se pare că anume de la Niculae Pecu, starostele lăutarilor suceveni și de la alți lăutari de marcă din partea locului, au cules surorile Hurmuzaki – Eufrosina și Eliza (Săftica), cât și fratele lor, Constantin – cele mai frumoase melodii, care au alcătuit baza albumului în patru fascicule a celor *48 Aires nationaux roumains*, publicat în 1855 la Lemberg. Cântecul și melodiile albumului au fost selectate și pregătite pentru tipar de compozitorul și pianistul Carol Miculi³⁵.

Scrisorile Hurmuzăkeștilor citate de către Sever Zotta pun în valoare și portretul fizic al lui Franz Liszt, evidențiind caracterul său civic și moral. De exemplu, aflăm că celebrul pianist era un om amabil, vesel, antrenant și deosebit de iubit și stimat în societate. El știa să aprecieze oamenii talentați. E destul să ne aducem aminte despre descrierea convorbirilor sale purtate cu lăutarii Barbu Lăutarul și Niculae Pecu. Nu mai vorbim de faptul că în societatea cernăuțeană sau în cea ieșeană, Liszt a apreciat cunoștința sa cu intelectualii din familia Hurmuzaki, Umlauff von Frankwell, sau la Iași, cea a lui Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri sau Costache Negri. La București Liszt s-a întreținut cu prințul Mihail Ghica, cu C. A. Rosetti și Cezar Bolliac.

Nu întâmplător am stăruit asupra acestor lucruri, ci pentru a demonstra exactitatea și corectitudinea istoricului și genealogistului în probleme de documentare. E o obișnuință pe care Sever Zotta a respectat-o în tot ce a scris.

Pe lângă materialul apărut în „Allgemeine Zeitung“, Zotta mai scrie o variantă referitor la vizita și concertele lui Liszt date la Cernăuți, de data aceasta însă, în limba română. Manuscrisul inedit se păstrează la Arhivele Naționale din București.

După lectura ambelor variante – cea germană și cea română – la prima vedere ele par a fi un dublaj, ceea ce nu este chiar așa. Credem că varianta românească a fost scrisă înaintea celei germane, ea fiind baza conceptului întregului material despre muzicianul ungar, abordat în articolul care a văzut lumina tiparului în 1936, la Cernăuți.

Proba care convinge că prima variantă a articolului integral a fost scrisă în limba română conține un detaliu semnificativ, și anume: autorul încearcă să atribuie porecla (pseudonimul) „Moritz“, care știm că îi aparținea lui Alexandru Hurmuzaki – lui N. de Vasilco, prietenul Hurmuzăkeștilor. Acesta se afla la Viena în 1847, ca și Eudoxiu-istoricul, de altfel, căruia i-a fost adresată scrisoarea lui Gheorghe Hurmuzaki din 27 iunie 1847. În manuscris sunt eliminate cuvintele „prietenul N. de Vasilco“, fără a se face aluzia la numele lui Alecu Hurmuzaki. Deci, Zotta nu s-a pronunțat încă prompt asupra apartenenței poreclei „Moritz“, decât în varianta germană, scrisă,

așadar, mai târziu. Ceea ce l-a determinat pe Zotta să publice integral articolul în limba germană este, probabil, intenția lui de a face cunoscut acest act de cultură unei arii mai largi de cititori.

Fiind unanim cunoscute capacitățile lui de cercetător – le consemna la timpul său Nicolae Iorga, scriind în acest sens că istoricul și genealogistul bucovinean „avea precizarea neimitabilă și informația uimitor de bogată a studiilor”³⁶, cât și mai târziu istoricul bucovinean Teodor Balan, semnalând una dintre virtuțile istoricului de a aplica „corijarea greșelilor și îndepărtarea confuziilor”³⁷ – Zotta pune cap la cap informațiile, dându-ne o imagine clară a evenimentului prin faptul că stabilește data și ziua exactă a sosirii și plecării lui Liszt din Cernăuți.

Păcat că ne lipsesc filele 14 – 31 ale manuscrisului românesc, din care am fi putut afla, probabil, informații adăugătoare referitor la amănuntele desfășurării evenimentului.

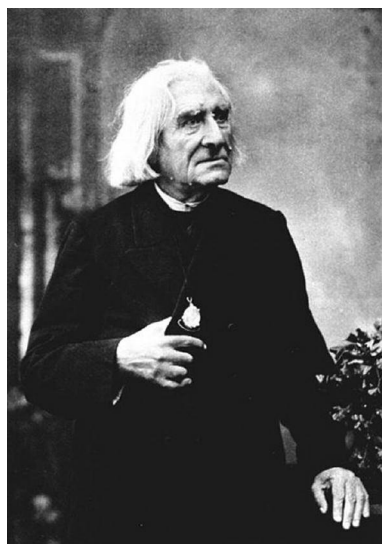
Franz Liszt în perioada turneului Petersburg – Kiev – Cernăuți – Constantinopol

În tot cazul, Sever Zotta este primul dintre oamenii de cultură care a semnalat importanța ce au avut-o Hurmuzăkeștii în încurajarea și susținerea acestei vizite³⁸. Intenția lui Liszt de a concerta în Țările Române, cât și în Cernăuți, se datorează insistențelor lui Eudoxiu Hurmuzaki-istoricul, care l-a întâlnit pe compozitor la Viena, unde, probabil, l-a sfătuit să se oprească și în capitala Bucovinei. În Cernăuți, Liszt a fost primit de către Doxachi-tatăl, Gheorghe și Nicu Hurmuzaki. Aici s-a împrietenit și cu alți intelectuali români și germani, printre care a fost Victor Ritter Umlauff von Frankwell, de exemplu, care mai târziu a publicat în ziarul „Bucovina“ al Hurmuzăkeștilor și o poezie dedicată lui Doxaki Hurmuzaki. Iar în Moldova, la Iași, după cum mărturisesc scrisorile Hurmuzăkeștilor, compozitorul s-a aflat în compania lui Constantin Hurmuzaki (pentru a doua oară). Cel mai mare dintre frații Hurmuzăkești se stabilise cu traiul în Moldova, fiind angajat în 1846 la boierul Costache Balș, cu care se cunoscuse mai înainte. Faptul că el a fost unul din însoțitorii lui Liszt prin Iași celor șapte coline nu se mai pune la îndoială.

Ca dovadă la afirmațiile de mai sus ne slujesc cele două cărți de vizită ale compozitorului, oferite lui Eudoxiu Hurmuzaki, ambele însoțite de cuvinte „*Amicalement F. Liszt*“. Ele au fost descoperite de Sever Zotta într-un portret de ramă

al istoricului Eudoxiu Hurmuzaki din 1847. Cât privește fotografia compozitorului, care se află în dosarul manuscrisului lui Zotta de la Arhivele Naționale, nu știm dacă ea a fost dăruită de către Liszt lui Eudoxiu Hurmuzaki. Știm însă că și ea a fost descoperită de Zotta între documentele de arhivă ale Hurmuzăkeștilor, moștenite de la Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzaki. Poza îl reprezintă pe compozitor la vârsta de aproximativ 26-30 de ani. Din motive tehnice, nu s-a putut prezenta o copie a ei (în acest material am alăturat o altă poză a lui Liszt), dar e cert că cea găsită între documentele de arhivă este o fotografie de epocă, executată de un fotograf vienez. Ea are inscripțiile următoare: față – *Meister Fritz Luckhardt*; verso – *Msié Liszt: Fritz Luckhardt, k. k. Hofphotograph, Wien, Leopoldstrasse Taborstr. 18. National Hôtel // Vervielfältigung vorbehalten //*Multiplicare toate drepturile rezervate//.

Într-un *Cuvânt de răspuns către d. Zotta la masa fraților bucovineni din 18 noiembrie 1918*, Nicolae Iorga, referindu-se la contribuția operei genealogistului bucovinean la dezvoltarea științei istorice românești, rostea următoarele cuvinte: „...nu l-a adus aici (în câmpul științei – n. n. I. L.) nici pofta de leafă, nici dorința de a face carieră, ci iubirea pentru cartea românească. D-ta, d-le Zotta, ai îndrăgit vechea boierime, și mai bine decât oricine i-ai descurcat spița și i-ai arătat rostul (...) Și astfel ai făcut istoria neamului”³⁹.

Compozitorul la vârsta senectuții

Varianta românească a articolului *Franz Liszt la Cernăuți* este nu numai o filă de istorie a neamului nostru, care demonstrează preocupările de cronicar cultural ale autorului, dar în același timp și o mărturie a contribuției pe care au adus-o frații Hurmuzaki la dezvoltarea culturii naționale în Bucovina. Ei s-au orientat după situația care exista la Cernăuți încă de prin anii 1830-1840, când intelectualitatea de aici arăta un interes deosebit pentru muzică (Kaindl, *Geschichte von Bukowina*, S. 209). Astfel, Eudoxiu Hurmuzaki a ținut să prezinte societății cernăuțene o valoare a muzicii europene și universale. Aceasta era o strategie de gândire modernă a generației de la 1848. Cultura națională, câtă exista, trebuia integrată în circuitul european. În toate sferele vieții culturale, activitatea de pionierat a Hurmuzăkeștilor, ca, de altfel, și cea a altor intelectuali, a dat rezultate abia în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, când

în domeniul muzicii naționale, de exemplu, au apărut lucrările unui Mandicevski, Porumbescu, Tudor cavalier de Flondor și alții.

Revenind la Sever de Zotta, putem spune cu certitudine: ca om de știință a continuat linia înaintașilor săi; a dezvăluit și a demonstrat în lucrările sale rădăcinile tradiției românești în cultura din Bucovina, cunoscând foarte bine originile acesteia și promovând rosturile ei pentru viitor. El ne-a lăsat cele mai documentate și argumentate informații referitoare la spița neamului Hurmuzaki⁴⁰ din Bucovina, familie care s-a perpetuat în decursul a două generații de cărturari bucovineni.

Reproducem mai jos varianta românească a articolului lui Sever Zotta, *Franz Liszt la Cernăuți*, care nu a fost publicat până acum, cu certitudinea că el va avea menirea să contribuie la o mai bună cunoaștere a personalității autorului, cât și la îmbogățirea repertoriului de informații referitor la trecerea lui Liszt prin capitala Bucovinei istorice.

NOTE

- 1 Konstantin Kudreașov, *Cometa lui Liszt*, în „Argumente și fapte în Ucraina“, nr. 43, 2011, p. 28.
- 2 I. Hohlov, *Concertele de pian ale lui Liszt*, Editura de Stat pentru muzică, Moscova, 1953.
- 3 Idem.
- 4 Lina Ramann, *Franz Liszt als Künstler und als Mensch*, 3 vol., Wien, 1880-1894.
- 5 D. Ș. Gaal, *Liszt*, Moscova, „Molodaia Gvardia“, 1977.
- 6 Demko Miroslav, *Franz Liszt compositeur Slovaque*, L'Age d'Homme, Suisse, 2003.
- 7 Theodor Bălan, *Franz Liszt*, Editura Muzicală, București, 1957.
- 8 V. Cristian, *Prefață* la cartea: Franz Liszt, *Chopin*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.P.R., 1958, p. 19-20.
- 9 Apud Theodor Bălan, *op. cit.*, p. 32.
- 10 V. Cristian, *op. cit.*, p. 18.
- 11 Theodor Bălan, *op. cit.*, p. 16.
- 12 Franz Liszt, *Chopin*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.P.R., 1958.
- 13 Theodor Bălan, *op. cit.*, p. 28.
- 14 Vezi Ianos Hankis, *Esli bi Liszt veol dnevnik... [Dacă Liszt ar fi scris un jurnal...]*. Traducere din germană de Maria Pogany, Ediția a II-a, Editura Corvina, Budapesta, 1963.
- 15 Despre turneul lui Franz Liszt în Țările Române din perioada 2 noiembrie 1846 - 24 ianuarie 1847, au mai scris: Octavian Beu, *Franz Liszt în Țara Românească*, Sibiu, Kraft & Dretleff, 1932; N. Missir, *Concertele lui Franz Liszt la Iași*, în „Studii și cercetări de istoria artei“, nr. 1-2, 1954; Idem, *Turneul de concerte întreprins de Franz Liszt în 1846-1847*, în „Studii și cercetări...“, nr. 2, 1961; Stefan Lakatos, *Noi rezultate ale cercetărilor de la Cluj, referitoare la Liszt*, în revista „Muzica“, nr. 9, 1956; Andrei Căpușan, *Turneul românesc al lui Franz Liszt: „Nici în vis nu mă așteptam la un asemenea succes“*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/turneul-romanesc-al-lui-franz-liszt-vis-nu-ma-asteptam-un-succes și alții.
- 16 Cezar Bolliac, articol în „Curierul Românesc“, apud Octavian Beu, *Turneul de concerte întreprins de Franz Liszt în 1846-1847*, în „Studii și cercetări...“, nr. 2, 1961.
- 17 Theodor Bălan, *op. cit.*, p. 153.
- 18 Nina Cionca, *Aurelia Cionca*, Editura Muzicală, București, 1986, p.109-110. Mai vezi: Andrei Căpușan, *Turneul românesc al lui Franz Liszt: „Nici în vis nu mă așteptam la un asemenea succes“*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/turneul-romanesc-al-lui-franz-liszt-vis-nu-ma-asteptam-un-succes.
- 19 Stefan Lakatos, *Noi rezultate ale cercetărilor de la Cluj, referitoare la Liszt*, în revista „Muzica“, nr. 9, 1956, p. 32.
- 20 Theodor Bălan, *op. cit.*, p. 155.
- 21 Gheorghe Asachi, dintr-o cronică în „Albina românească“, Iași, 9 ianuarie 1847. Vezi și N. Missir, *op. cit.*, p. 239; Idem, *Turneul de concerte întreprins de Franz Liszt în 1846-1847*, în „Studii și cercetări...“, nr. 2, 1961.

- 22 *Lui Liszt*, sonet de Gheorghe Asachi, în „Albina românească“, Iași, XIX, ianuarie 1847, p. 18.
- 23 Mircea Coloșenco, *Primele sonete românești tipărite în presă*, în „Vitalii“, Anul XVIII, nr. 1-2(34), Bacău, aprilie 2010, p. 14.
- 24 Theodor Bălan, *op. cit.*, p. 27.
- 25 Ianos Hankis, *op. cit.*, p. 68.
- 26 Anton Norst, *Der Verein zur Förderung der Tonkunst in der Bukowina. 1862-1902, (Societatea pentru încurajarea artei muzicale în Bucovina. 1862-1902)*, f.a.
- 27 Adalbert Mikulicz, *Die Musik in der Bukowina v. J. 1775 zur gründung des Vereitnes für Förderung der Tonkunst i. J. 1862 (Muzica în Bucovina de la 1775 până la fondarea Societății pentru încurajarea artei muzicale în anul 1862)*, Czernowitz, 1904. Mai vezi adăugător: Adalbert Hrimaly, *Dreissing Jahre Musik in der Bukowina. Erinnerungen vom Jahre 1874 bis 1904 (Treizeci de ani de muzică în Bucovina. O trecere în revista de la 1874 până la 1904)*, Czernowitz, 1904.
- 28 Sever de Zotta, *Franz Liszt in Cernăuți, Reminiszenzen an den Besuch des grossen Musikers (Franz Liszt la Cernăuți. Reminiscențe de la o vizită a unui mare muzician)*, în „Allgemeine Zeitung“, nr. 9396, 2 august 1936, p. 9.
- 29 Octavian Beu, *Franz Liszt în Țara Românească*, Sibiu, Kraft & Dretleff, 1932.
- 30 Anca Florea, *Muzică și imagine (studii de iconografie muzicală)*, București, Editura Fundației Culturale, 1997, p. 61.
- 31 *Ibidem*, p. 67.
- 32 G. Bora, *Însemnări cu privire la pictorul Carol Popp de Szathmary*, în „Revista Fundațiilor“, An VIII, nr. 7, 1941, p. 43.
- 33 Octavian Beu, *Franz Liszt în România – Călătorii și concerte*, în „Convorbiri literare“, București, An 63, nr. 11-12, 1930, p. 1073-1082; 1236-1241.
- 34 Octavian Beu, *Franz Liszt în România*, în „Magazinul“, București, februarie 1931, p. 83-84.
- 35 Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun–Cernăuți, Editura Augusta–Timișoara, 2000, p. 146, 215; Idem, *Cele două concerte ale lui Franz Liszt la Cernăuți. Revelația unui document inedit*, în „Zorile Bucovinei“, nr. 75 (14.082), miercuri, 21 decembrie 2011, p. 4.
- 36 Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, Vol. II, București, EPL, p. 74.
- 37 Teodor Balan, *Sever Zotta*, în „Făt-Frumos“, An XVII, nr. 5-6 (septembrie-decembrie), 1942, p. 152.
- 38 Ilie Luceac, *Câteva notițe despre istoricul Sever Zotta și articolul său «Franz Liszt la Cernăuți»*, în „Academica“, serie nouă, Anul XVI, Nr. 185-186 (48-49), 2006, p. 97-103.
- 39 Nicolae Iorga, Cuvânt de răspuns către d. Zotta la masa fraților bucovineni din 18 noiembrie st. v. 1918, în Ion I. Nistor, *Amintiri răzlețe din timpul Unirii 1918*, Cernăuți, Tipografia Glasul Bucovinei, 1938, p. 29.
- 40 Sever Zotta, *Documente hurmuzăchene*, în „Ion Neculce“, fasc. IV, 1924, p. 166; Idem, *Genealogia familiei Hurmuzaki*, în „AG“, I, nr. 9-10, septembrie-octombrie, 1912, p. 140.

ANEXĂ

FRANZ LISZT LA CERNĂUȚI

de Sever Zotta*)

M.[embru] c.[orespondent] al Academiei Române.

De curând, în 31 Iulie, s-au împlinit 50 de ani de la moartea renumitului artist [virtuos – în manuscris apare și această variantă – n.n. I. L.] și compozitor, și ea a fost în Apus comemorată precum se cuvine. Această pioasă amintire ne dă prilejul să ne ocupăm de timpul (1846-1847), în care maestrul a vizitat și țările locuite de Români și în special de petrecerea lui la Cernăuți, despre care nu avem decât știri laconice.

În interesanta și nu de mult apărută broșură *Franz Liszt în Țara noastră* a d-lui Octavian Beu, descoperitorul așa numitei *Rapsodii Românești* din Arhiva Liszt din Weimar, găsim, cu referire la o altă broșură, a lui A. Norst din Cernăuți, unele date despre această petrecere. Le reproducem: „După o scurtă ședere la Lwov, însoțit de o aleasă suită de aristocrați poloni (contele Tornowski, etc.) [*Liszt*] își continuă călătoria prin Bucovina. În ziua de 22 mai sosește la Cernăuți. Cu cele două concerte date în sala cea mare a „Hotelului Moldovei“ cucerește inimile tuturor. În marea lor admirație pentru arta lui Liszt, baronii Doxaki Hurmuzaki și Ion Mustață dau mai multe serate. La una din aceste petreceri Hurmuzaki a invitat și taraful lui Moș Niculae**) de la Suceava. Cântecul acestui bătrân lăutar l-a încântat pe Liszt așa de mult, încât i-a dăruit o cupă de șampanie plină cu galbeni, îmbrățișându-l ca altădată pe Barbu Lăutarul***).

În nopțile petrecute la Cernăuți, Liszt și-a notat mai multe cântece și jocuri românești, completându-și astfel colecția de folclor muzical românesc și cu melodiile noastre din Bucovina. În ziua de 29 mai părăsește Cernăuții, oprindu-se trei zile la Iași. De aici pleacă la Galați, unde se îmbarcă pentru Constantinopol“.

Fără a da prea mare importanță constatărilor care vor urma, trebuie totuși în interesul adevărului istoric să stabilim, că ambele date, privitoare la sosirea și plecarea lui Liszt [*din Cernăuți*] sunt greșite. Într-o scrisoare a lui Nicu Hurmuzaki, către frate-

*) Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond *Sever Zotta*, dosar 100, f. 5-13; 29 rv; 32 rv.

Notele care apar în asterisc ne aparțin. Menționăm de asemenea că la transcrierea materialului scris de mâna lui Sever Zotta am păstrat ortografia aplicată de autor, operând doar câteva completări pe care le-am luat între paranteze pătrate. Ele sunt scrise cu caractere italice.

**) Este vorba de moș Niculae Pecu, vestit lăutar bucovinean, starosteles unui taraf de lăutari suceveni.

***)) Înainte de a face cunoștință cu moș Niculae Pecu, Liszt l-a cunoscut pe Barbu Lăutarul tot în același an – 1847 – fie la Iași, în casele boierului Balș, fie la moșia de la Mircești a lui Vasile Alecsandri, unde Liszt a fost invitat de către poet. Conform unui document transcris de Gheorghe Ungureanu (fost director al Arhivelor Statului Iași) și Traian Ichim (registrator la Arhivele Iași), Barbu Lăutarul moare la 1858, la o vârstă de aproape 100 ani. [Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale (D.J.I.A.N.), fond *Colecția Documente*, registrul 15, pachet 552, f. 8].

său Eudoxiu la Viena (Tiefergraben, nr. 169, I-er Stock) citim (traducerea din limba germană): „*Vă (fratele mai mic nu tutoia pe cel mai mare) mulțămim mult că ne-ați trimis pe Liszt; el a sosit Miercuri și dă Luni un Concert*“. Scrisoarea, din 1847, are ștampila poștală „*Czernowitz 23 Mai*“. Ziua de Miercuri cădea atunci în 19 Mai. Deci în această zi a sosit Liszt, iar primul concert l-a dat în 24 Mai.

Când a plecat? Aici ne ajută „*Albina Românească*“ a lui Gh. Asachi din Iași (Anul 1847, p. 153), care notează că Liszt a sosit la Iași în 15 Mai (c.[*alendar*] v.[*echi*] = în secolul al XIX-lea 27 Mai c.[*alendar*] n.[*ou*]). Drumul de la Cernăuți la Iași se făcea în cel puțin două zile, precum reiese și din ștampilele poștale pe scrisorile din acel timp. Deci Liszt a plecat cel târziu în 26 dimineața.

Ce a făcut maestrul prin 7 zile la Cernăuți, atunci un oraș mic cu cca 16.000 de locuitori? În lipsa de ziare, căci primul „*Bucovina*“ al fraților Hurmuzaki apărură abia în 1848, informațiile noastre sunt cât se poate de insuficiente. Cu atât mai prețioasă este o broșură, apărută la Viena în 1861, de Victor Ritter Umlauff von Frankwell, *Leben und Wirken eines oesterreichischen Insti = mannes*, Wien, F. Maur & Comp. [*Viața și activitatea unui magistrat austriac*] cuprinzând biografia tatălui autorului, fost pe vremuri președinte al Tribunalului din Cernăuți, om de altfel cu merite față de națiunea română, întrucât în 1842 a cerut prin un raport înființarea unei catedre pentru limba și literatura „*moldovenească*“ (p. 54). Președintele era un meloman și poet, iar sosirea lui Liszt îi răpise aproape echilibrul sufletesc, făcându-l să dea o atenție numai secundară serviciului. „*Liszt*“, scrie fiul, „*a dat în Cernăuți, de care se atașase, două concerte și a rămas acolo peste o săptămână. Ultima seară a petrecut-o în casa lui Umlauff într-o societate veselă, de care nu se putea despărți și abia în zorii zilei s-a urcat în careta poștei. Umlauff a dat expresie entuziasmului său față de acest rar om prin două poezii, pe care le-a tipărit anonim și le-a împărțit în public*“. (p. 57). Urmează textul unui sonet. Mai târziu a publicat Umlauff în „*Bucovina*“ o poezie dedicată lui Doxaki Hurmuzaki (p. 61). Această petrecere trebuie să fi avut loc Marți, în 25 Mai, noaptea, după al doilea concert. Informația aceasta se împacă foarte bine cu relația din „*Albina Românească*“. Liszt a plecat deci Joi, în 26 Mai dimineața. Reiese că Liszt era și un om de chef, n-avea atunci de altfel decât 26 de ani, și în privința aceasta nu este fără interes o scrisoare hazlie a lui Gheorghe Hurmuzaki din Cernaucă către frate-său Eudoxiu, la Viena, din 27 Iunie 1847. Dăm în traducere partea care ne interesează: „*În fine l-am avut pe mult așteptat[ul] Liszt în Cernăuți, în trecerea lui din Leov spre Iași. El a dat două concerte la Cernăuți. Că a încântat, entuziasmat, electrizat, magnetizat și marinat, se înțelege de la sine. El este de altfel nu numai un mare artist, dar și un mare cheflui; el poate să se măsoare cu noi și chiar s-a măsurat; norocul era schimbător: ambele părți rechemau victoria. El este amabil și deosebit de antrenant. Cum am petrecut și am sburdat o zi și o noapte veți afla din scrisoarea mea de azi către Moritz*“.

Regretăm că [nu ni s-a păstrat scrisoarea – *cuvinte eliminate din text de către Sever Zotta – n.n. I. L.*] n-avem cunoștință de scrisoarea aceasta către, probabil, [prietenul N. de Vasilco care – *cuvinte eliminate din text de către Sever Zotta – n.n. I. L.*] unul din prietenii bucovineni din Viena cu porecla aceasta, [în scrisorile Hurmuzăkeștilor am dat des de ea – *cuvinte eliminate din text de către Sever Zotta – n.n. I. L.*] precum de altfel fiecare dintre frații Hurmuzăkești avea porecla sa. Istoricul era poreclit „*Liborius*“. Am văzut că în cele 7 zile petrecute la Cernăuți, Liszt s-a

împrietenit cu Hurmuzăkeștii, [la care se pare că a descins – *cuvinte eliminate din text de către Sever Zotta – n.n. I. L.*] în a căror atât de ospitalieră casă poate că a descins. Dar din scrisoarea lui N.[icolae] Hurmuzaki din 23 Mai ar mai rezulta că legăturile cu Liszt erau mai vechi și că din îndemnul lui Eudoxiu el a vizitat Cernăuții. Acest îndemn însă nu putea să fi venit decât în Viena, înaintea călătoriei lui Liszt spre estul Europei, sau prin scrisoare, deoarece Eudoxiu nu s-a mișcat din Viena patru ani de zile și nici nu s-a putut întâlni cu Liszt în cursul călătoriei. În schimb s-a întâlnit C.[onstantin] Hurmuzaki cu el la Iași, în ianuarie 1847, [și acesta – *cuvinte eliminate din text de către Sever Zotta – n.n. I. L.*] unde locuia în casele... [*Aici se termină manuscrisul românesc, urmează cel german. După manuscrisul german mai avem o filă, nr. 29, în care găsim informația ce urmează – nota și sublinierile noastre I. L.*].

Prin moartea unchiului meu Eudoxiu [*Doxuță – n.n. I. L.*] Hurmuzaki (junie – a.[nul] c.[urent]) am intrat în calitate de moștenitor universal, în posesiunea corespondenței Hurmuzăkeștilor din generația de la 1848, în care am găsit și o carte de vizită a lui Franz Liszt cu cuvintele „*Amicalement F. Liszt*“. Ea era în portretul de ramă din 1847 al istoricului Eud.[oxiu] Hurmuzaki. Dintr-o scrisoare a fratelui acestuia Nicu către el, reiese că Eud.[oxiu] H.[urmuzaki] l-a sfătuit pe Liszt să plece la Cernăuți, [deși probabil și în Moldova, unde știm că a fost în 1847 – *cuvinte eliminate din text de către Sever Zotta – n.n. I. L.*]. Iată textul din scrisoarea din Cernauca, 1847, Mai, 9: „*Wir danken recht sehr, das Sie uns Liszt geschickt haben, er ist Mittwoch angekommen und gibt Montag ein Konzert*“. Scrisoarea este adresată la Viena, Tiefgrabengasse, 169, I-ter Stock. Deci de acolo trebuie să fie și cartea de vizită a lui Liszt. La aceeași vizită în Cernăuți se referă și următoarele extrase din scrisorile lui C.[onstantin] Hurmuzaki, din Iași, către C.[ostache] Balș, din 1847: „Liszt soll jetzt in Cernăuți erwartert werden und von dort erst herkommen, was, wie man sagt, bald geschehen soll“. (1847, Februarie, 10: „Liszt ist nach Konstantinopel abgereist, ohne hier gespielt zu haben“). (1847, Mai 30). Știm că în 1847 a fost la București (vezi și Dr. Oct.[avian] Beu „*Venische Zeitung*“ din 29 Iulie a. c.), deci [probabil pe drum – *cuvinte eliminate din text de către Sever Zotta – n.n. I. L.*] evident pe drum la Constantinopol.

SUMMARY

În perioada 19-26 mai 1847 celebrul compozitor și pianist ungar Franz Liszt a descins în capitala Bucovinei istorice, orașul Cernăuți, unde a dat două concerte. Evenimentul a fost consemnat în unele lucrări din epoca interbelică, însă nu s-au cunoscut mai aprofundat documentele care certifică acest gest.

Articolul de față redă mai pe larg derularea evenimentului, argumentând documentar vizita marelui pianist ca fiind un act de cultură extrem de important pentru Bucovina istorică. Așadar, în drum de la Lviv spre Iași și Galați, cu scopul de a se îmbarca pentru Constantinopol, Franz Liszt trece în primăvara anului 1847 prin Cernăuți, unde va da două concerte. Îndemnul de a se opri în capitala Bucovinei istorice putea să fi venit nu numai din partea istoricului Eudoxiu Hurmuzaki, ci și din

partea lui Constantin Hurmuzaki, fratele lui Eudoxiu, care cunoștea arta lui Liszt din prima vizită a pianistului la Iași, cea din ianuarie a aceluiași an 1847.

Cât privește concertele lui Liszt de la Cernăuți, în acest sens prezintă interes un articol semnat de genealogistul Sever Zotta în 1936, articol scris de către istoric în perioada revenirii sale cu traiul în Bucovina. El s-a intitulat: *Franz Liszt la Cernăuți. Reminiscențe de la o vizită a unui mare muzician* și a fost publicat în cernăuțeanul „Allgemeine Zeitung“ la 2 august 1936. Articolul era consacrat omagierii celei de a 50-a aniversări de la moartea celebrului muzician ungar. În paginile lui se abordează un moment important din viața culturală a Cernăuțiului de la mijlocul secolului al XIX-lea, cât și implicarea directă a fraților Hurmuzaki în derularea lui.

Pe lângă materialul apărut în „Allgemeine Zeitung“, Zotta mai scrie o variantă referitor la vizita și concertele lui Liszt date la Cernăuți, de data aceasta însă, în limba română. Manuscrisul inedit se păstrează la Arhivele Naționale din București.

După lectura ambelor variante – cea germană și cea română – la prima vedere ele par a fi un dublaj, ceea ce nu este chiar așa. Credem că varianta românească a fost scrisă înaintea celei germane, ea fiind baza conceptului întregului material despre muzicianul ungar, abordat în articolul care a văzut lumina tiparului în 1936, la Cernăuți. Ceea ce l-a determinat pe Zotta să publice integral articolul în limba germană este, probabil, intenția lui de a face cunoscut acest act de cultură unei arii mai largi de cititori.

În tot cazul, Sever Zotta este primul dintre oamenii de cultură care a semnalat importanța ce au avut-o Hurmuzăkeștii în încurajarea și susținerea acestei vizite, cât și informațiile cu privire la proverbiala ospitalitate a casei din Cernăuți a lui Doxaki Hurmuzaki, în care și-a avut redacția ziarul „Bucovina“ (1848-1850) al Hurmuzăkeștilor și unde au fost găzduite multe personalități ale culturii românești.

REGALUL LUI MIRCEA LUTIC

Vasile Tărățeanu

Cernăuți

[Mircea Lutic, *Arminden cu heruvimi*, Cernăuți, Editura Misto, 2011, 208 pagini]

În adnotarea editorială la această splendidă carte de versuri, apărută în prima jumătate a anului trecut, se menționează pe bună dreptate că remarcabilul poet român bucovinean Mircea Lutic încearcă în noua sa plachetă de versuri „o transgresare prin cuvânt către spațiile generoase ale sacralității”¹, ceea-i ce oferă atât lui, cât și consumatorilor de poezie „disponibilități pertinente de descoperire a unor orizonturi estetice inefabile, favorizează comuniunea lirică cu absolutul conotat pe linie tradițional-religioasă”².

Cugetând asupra celor citite în rândurile de mai sus, e cazul să recunoaștem că lucrurile anume așa și sunt. În puține cuvinte este exprimat un adevăr incontestabil: cartea *Arminden cu heruvimi* reprezintă o „transgresare prin cuvânt către spațiile generoase ale sacralității”³.

Faptul ca atare a fost remarcat și de colegii poetului, scriitorii bucovineni, în timpul frumoaselor lansări de carte desfășurate la Casa de Cultură din Iordănești, raionul Hliboca, satul de baștină al poetului, la Casa de Cultură din centrul raional Herța, precum și la Biblioteca Științifică Regională „Myhailo Ivasiuk”.

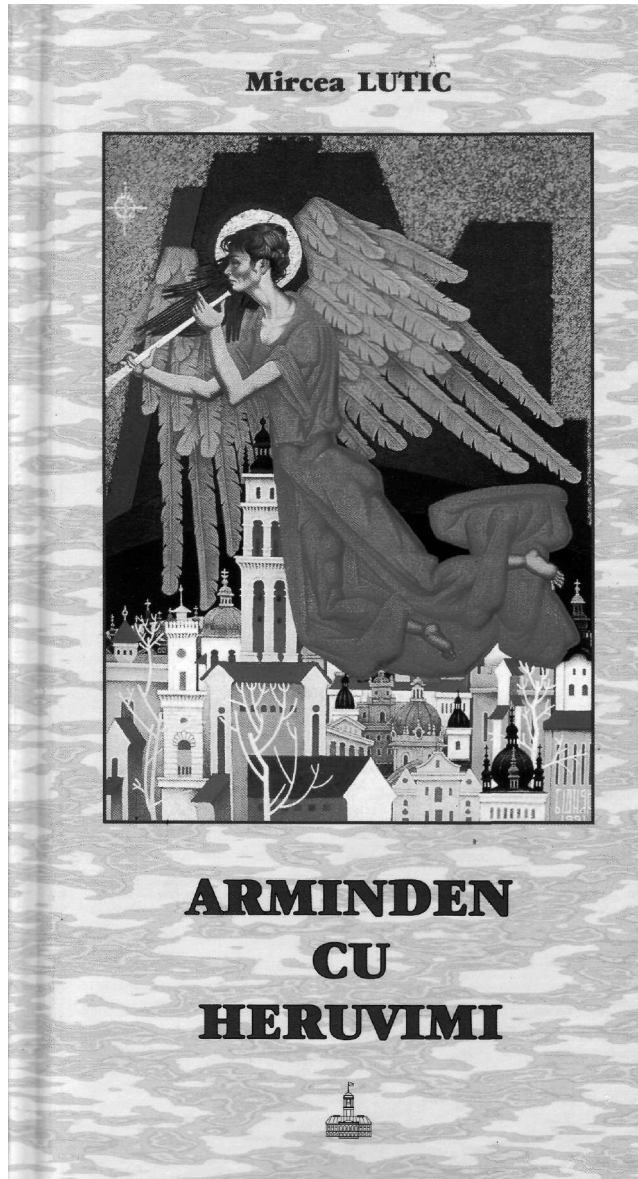
La fel de elogioase au fost și prezentările făcute cărții în presa periodică locală și în emisiunile culturale de la posturile locale de radio și televiziune, fiecare dintre cronicari menționând că apariția acestei cărți reprezentative este un eveniment editorial, demn de luat în seamă. În primul rând datorită valorii ca atare a cărții, dar și aspectului ei grafic. De exemplu, în numărul din 20 mai 2011 al ziarului „Zorile Bucovinei”, cel mai vechi ziar din regiune, harnica publicistă Maria Toacă scria cu puternicu-i spirit de pătrundere în esența lucrurilor care-i caracterizează scrisul că „toate marile teme ale literaturii

Vasile Tărățeanu

Vasile Tărățeanu, scriitor, ziarist. Membru al Consiliului de conducere al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Redactor-șef al publicației românești independente „Arcașul” și al Buletinului „Români din Ucraina”. Redactor la revista „Glasul Bucovinei”. Din 2011 este membru de onoare al Academiei Române. A fost membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” și redactor-șef al publicației acesteia „Plai românesc”, este președinte al Fundației de Binefacere „Casa Limbii Române”. S-a născut la 27 septembrie 1945 în satul Sinăuți de Jos, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți. A debutat în 1962, editorial în 1981. În cei peste 50 de ani de activitate literară a semnat 23 de cărți de poezie, de publicistică și antologii, apărute la diverse edituri din Ucraina, Republica Moldova și România. Unele dintre ele au fost traduse în alte limbi – franceză, albaneză, ucraineană, engleză, suedeză, sârbă, macedoneană.

religioase se întâlnesc și se «nutesc» în versurile din noua dimensiune spirituală a lui Mircea Lutic, scrise parcă cu penița înmuiată în potirul înflorit al imaginației și al unor înalte cugetări. Taina Învierii, descifrarea sensurilor teologice, semnele prorociilor apostolice sunt vectorii în jurul cărora se rotește universul liric al poetului, prin plenitudinea lor reînnoindu-se. Poetul este pătruns de adevărul că nu există artă fără de Duhul Sfânt, că Dumnezeu sălășluiește în creația omului cu har, săvârșind și desăvârșind sacra lucrare. O înduhovnicire sinceră pulsează în fiecare cuvânt.....

În același ziar, numărul din 7 ianuarie anul curent, mai tânăra ei colegă, doamna Felicia Nichita-Toma, după lansarea cărților lui Mircea Lutic la Biblioteca Științifică Regională „Myhailo Ivasiuk” din Cernăuți, menționa că poezia lui Mircea Lutic este „ca un dar dumnezeiesc, ce ne povățuiește să fim mai buni, mai cinstiți, mai apropiați sufletește de idealurile noastre sacre”, că poetul este „obsedat de sentimente sacrale, cu profunzimea cugetului și sensibilitatea ființei sale, prin tematica-i filosofico-meditativă, intuind dorința de apropiere și cuminecare....”, încearcă să-L caute pe Dumnezeu în sine.

Înainte lor însă, la 6 mai 2011, alt ziarist, Vasile Carlașciuc, afirma în săptămânalul „Libertatea Cuvântului”, că *Arminden cu heruvimi* este primul volum de poezie de acest gen al unui om de litere bucovinean, reprezentând prin sine „o carte de zile mari și de unicitate”.

Dar nu numai ziaristii au sesizat frumoasa împlinire creativă a poetului în noua sa carte, ci și colegii săi de breaslă, scriitorii bucovineni. Iată, bunăoară, ce scrie tânărul poet Dumitru Mintencu în săptămânalul cernăuțean „Concordia”: „În cazul lui Mircea Lutic, Credința și Poezia izvorăsc din aceeași rădăcină a sufletului. Împletite armonios, ele devin adevărate mesaje lirice de evlavie, de simțire, de gândire, de idealuri, de sinceritate, de căutare a Divinității prin «nestematele de stea», «petalele de crin», «viersul privighetorii», «fulguirea zilelor de vară», «sârğul ploii binecuvântat»⁴.

În același timp, binecunoscutul scriitor sucevean Ion Beldeanu crede că Mircea Lutic „își subordonează demersul pentru care s-a implicat credinței sale asumate, aceea de a înțelege necuprinsele sensuri ale sacralității, ceea ce explică relația sa cu lumina și cu taina acesteia”⁵ și că *Arminden cu heruvimi* reprezintă „un succes al scriitorului Mircea Lutic și deopotrivă o victorie a limbii române”⁶.

De fapt, Mircea Lutic nu e unicul poet care apelează în creația sa la diverse motive religioase. Or, în literatura clasică și contemporană română, precum și în literatura ucraineană și rusă, aproape că nu există poet important care să nu fi dat viață măcar câtorva versuri ce se înscriu cu precădere în aria tematică a poeziei așa-zise meditativ religioase. Cele mai convingătoare dovezi în acest sens pot fi multe versuri din creația lui Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, fără să mai amintim aici de creația unor poeți predominant religioși cum au fost, de exemplu, Nichifor Crainic, Radu Gir, Vasile Militaru, Traian Dorz, Ioan Alexandru și mulți alții.

Mai mult, prin noua sa carte, Mircea Lutic vrea să ne demonstreze și reușește în mare măsură să se apropie, dar și să se îndepărteze de marii săi înaintași, prin caracterul și modalitatea nouă a discursului său poetic de natură lirico-filosofică. În momentele de grație ale căutării Divinității, știindu-L pe Cel de Sus „în toate nelipsit, ca aerul de-a pururi, ca lumina”⁷, mărturisește în fața puterii divine cu o sinceritate dezarmantă: „Te-adulmec cum adulmecă albina nectarul din potirul înflorit”⁸.

Tot el, în altă poezie recunoaște în fața Tatălui Ceresc „cu Tine-n vis urc stâncă vieții, orb, / Cerșindu-Ți din tării oblăduința / Și-n zori de zi, încețoșat. Îți sorb / Licoarea ce-mi cheazăuie ființa”⁹.

Și totuși, căutarea divinității nu-i pentru Mircea Lutic un scop în sine. El a încercat să facă acest lucru încă din anii copilăriei când regretații săi părinți l-au luat de mână și l-au dus la biserica din sat, unde el a avut posibilitatea să se familiarizeze cu rânduielele bisericești, să cânte în corul sfântului lăcaș, să rostească *Crezul* în fața consătenilor săi, adică să se înduhovnicească, adică să se pătrundă de tainele Sfântului

Duh. Mai apoi, pentru a înțelege mai bine valorile creștinismului s-a apucat serios de studierea aprofundată a Sfintei Scripturi, a literaturii patristice. Astfel, poezia, acest har dumnezeiesc, nu mai este pentru el o căutare, ci mai degrabă o liturghie a sufletului, o necesitate interioară de a se purifica în permanență și de a merge pe căile Adevărului și Luminii, după cum ne-a îndemnat Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

În acest sens, lectura poemelor lui Mircea Lutic, incluse în *Arminden cu heruvimi*, nu e de loc ușoară. Pentru a le înțelege cititorul are nevoie de o anumită pregătire duhovnicească, de cunoașterea istoriei creștinismului. Pe de-asupra el trebuie să cunoască bine terminologia religioasă și subtilitățile limbii române. La o adică nu i-ar strica să aibă la îndemână și *Dicționarul explicativ al limbii române*. Pentru că în demersul său lirico-filosofic, poetul apelează la un limbaj adecvat scopului său determinat de fizionomia sa spirituală. Latura meditativă, filosofică a poemelor sale, rezultantă a inspirației de natură creștină și a aspirației spiritului uman către zonele absolutului, poate să devină până la urmă cu adevărat revelatorii și să realizeze vagi similitudini dintre procesul plămuirii lor și actul creației divine.

[Mircea Lutic, *În lumina cuminecării (U sviti spovidani)*, poeme. Traducere în limba ucraineană de Vitali Kolodii, Cernăuți, Casa Editorială „Bukrek“, 2011, 88 pagini]

Ca și volumul prezentat mai sus, cel mai proaspăt volum al lui Mircea Lutic, *În lumina cuminecării*, a apărut în aceleași condiții poligrafice de lux. Dar de astă dată, la altă editură. Mai precis, la Casa Editorială „Bukrek“ din Cernăuți.

Nu poate fi trecută cu vederea nici colecția de *Poezie europeană*, în care această carte a văzut lumina tiparului. Până acum au apărut doar două culegeri asemănătoare: *Luceafărul* de Eminescu și *13 poeme de dragoste* de Carolina Ilica, care s-au învrednicit de o asemenea prezentare poligrafică de zile mari pentru o carte de poezie. Ambele cărți, ca și cea a lui Mircea Lutic, s-au bucurat de o variantă ucraineană pe măsură, asigurată de același remarcabil traducător, Vitali Kolodii.

Ca și precedenta carte a poetului, la care m-am referit mai pe larg în prezentarea de mai sus, *În lumina cuminecării* s-a bucurat de aceeași călduroasă primire, fiind remarcată atât în mass-media locală, cât și în plan național, la Postul Național de Radio al Ucrainei, cu lecturi artistice susținute de artiști și aprecieri elogioase făcute la adresa ambilor poeți de către realizatorul emisiunii, cunoscutul scriitor ucrainean Petro Osadciuk.

În prefața cărții, istoricul literar Oleg Gainiceru din Kiev, remarcă pe bună dreptate, faptul că Mircea Lutic este un poet liric prin vocație „captivat nu atât de însemnele exterioare ale fenomenelor și manifestărilor, nici chiar de cele cu o explicită tentație, cât de procesele de adâncime, din sfera conștiinței, din potențialul evoluției spirituale a personalității. Evitând inflexiunile imperative, tonul categoric, el, aidoma, marilor săi înaintași, încearcă o incursiune în tainele sacramentale ale zidirii universului, tinde să pătrundă magnificența Creatorului și sensurile de căpetenie ale existenței noastre pământești, rosturile ființei trecătoare”¹⁰.

Întru susținerea acestor opinii despre noua culegere de versuri a lui Mircea Lutic pot fi găsite zeci de exemple în paginile ei. Iată doar unul dintre ele, cuprins în poemul *Numai inima*: „Crez, dar și văz. Îndumnezeitoare lumină: / Tabor. Rug Aprins.

Înviere. Înălțare – / Într-un miracol de inefabilă vigoare, / Străfulgerări în care Porunca se-mpplină¹¹.

Cam același lucru îl susține și tânăra poetă Doina Bojescu, prezentând în ziarul „Concordia” volumul bilingv al poetului. Ea menționează că noua carte a lui Mircea Lutic „ne oferă și descrierea unui drum spiritual fascinant cu relatarea în analiză a unor experiențe și trăiri lăuntrice, care te conduc la întemeierea gândului corect despre esența noastră, a vieții și a divinității¹².

Fie ca acest drum pe care pășește cu dreptul distinsul nostru coleg să-l mențină în permanență într-o „în de-a pururea liturghie a sufletului” și a cugetului său în permanenta căutare a sinelui îndumnezeit. Pentru că are de transmis cititorilor săi un mesaj înălțător. Or, după cum spunea marele poet imnograf Ioan Alexandru, un poet adevărat trebuie să fie un Mărturisitor al Logosului, un mărturisitor al Iubirii și al Luminii. Adică purtătorul unui mesaj înalt în istorie.

Și Mircea Lutic se străduie anume așa să fie. Iluminat în prour el se întreabă „Ce-i nexul frumuseții?” și tot el răspunde: „Poezie / Cu rimele întoarse către sine – / Una în adevăr, alta în bine – / pe-un stih întraurit care le ține¹³. Închei aici cu o strofă din *Logosul zilei* care se înscrie de minune în fibra intimă a afirmațiilor mult regretatului poet Ioan Alexandru cu privire la misiunea poezilor ca Mărturisitori ai Logosului: „Și, îmbrăcurați, vestescu-i mereu / Pe geana zării plinul de aur – Suprem logos al zilei, tezaur / în lumea vegheată de Dumnezeu¹⁴.

NOTE

- 1 Mircea Lutic, *Arminden cu heruvimi*, Editura „Misto“, Cernăuți, 2011, p. 2.
- 2 Idem.
- 3 Idem.
- 4 Dumitru Mintencu, *Cu văzul minții și al sufletului*, săptămânalul „Concordia“, nr. 17 (796) din 20 mai 2011.
- 5 Ion Beldeanu, *O carte de la Cernăuți*, cotidianul „Crai Nou“, Suceava, nr. 5727, 20 august 2011.
- 6 Idem.
- 7 Mircea Lutic, *op. cit.*, p. 6.
- 8 Idem.
- 9 *Ibidem*, p. 9.
- 10 Oleg Gainiceru, *Un poet liric prin vocație*, prefață la cartea Mircea Lutic, *În lumina cuminecării*, Poeme, Editura „Bukrek“, Cernăuți, 2012, p. 10.
- 11 Mircea Lutic, *În lumina cuminecării*, Poeme, Editura „Bukrek“, Cernăuți, 2012, p. 46.
- 12 Doina Bojescu, „*Albă coala emană ninsori...*“, săptămânalul „Concordia“, nr. 1 (828), 2012.
- 13 Mircea Lutic, *În lumina cuminecării*, p. 18.
- 14 *Ibidem*, p. 22.

Cronica vieții cernăuțene

(1 septembrie – 24 decembrie 2011)

1 SEPTEMBRIE 2011

S-au împlinit 20 de ani de la înființarea școlii cu predarea în limba română nr. 29 din centrul Cernăuțiului, actualmente Gimnaziul nr.6, deschisă cu eforturile intelectualității românești care la sfârșitul anilor 80 au pus bazele mișcării de renaștere națională a românilor din regiunea Cernăuți. Cu acest prilej în presa locală de limba română au apărut diverse materiale, informații, interviuri, reportaje despre activitatea acestei instituții de învățământ, despre foștii ei absolvenți.

4 SEPTEMBRIE 2011

La sediul Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“ din Cernăuți a avut loc o manifestare de excepție: Respirări – Preludiu la Sărbătoarea „Limba noastră cea română“. Inițiate de binecunoscuta publicistă și scriitoare suceveană, doamna Doina Cernica, vicepreședinte a Societății Scriitorilor Bucovineni din Suceava, „Respirările“ au ajuns la cea de a treia ediție. De astă dată, doamna Doina Cernica a venit la Cernăuți însoțită de un grup de scriitori din România din care au făcut parte doamna Micaela Ghițulescu, redactor-șef al revistei gândirii arestate „Memoria“ din București, prozatorul Radu Mareș de la Cluj, conferențiarul universitar doctor Carmen Cornelia Balan din Suceava, care a prezentat cartea *Ofrande*, o culegere de articole despre maica Elena Simionovici de la Mănăstirea Voroneț, precum și maica Gabriela Prodan.

La manifestare au participat scriitorii Gheorghe Chiper din Republica Moldova și Robert Șerban din România, prezenți la Festivalul Internațional de Poezie „Meridiane cernăuțene“, care se desfășura în aceste zile la Cernăuți.

11 SEPTEMBRIE 2011

La Sărbătoarea tradițională „Limba noastră cea română“, ediția a XXII-a, au venit, ca de obicei, mulți oaspeți de onoare. Printre aceștia s-au numărat parlamentarii Ion Popescu, deputat în Rada Supremă a Ucrainei, senatorii și deputații români Titus Corlățean, Cătălin Nechifor, Mircea Irimescu și Gavril Mârza, reprezentanții Administrației Regionale de Stat, ai Consiliului Regional, membrii delegațiilor din partea diverselor instituții și asociații culturale din București, Suceava, Rădăuți, Botoșani, Târgu Mureș, Târgu Neamț, Vatra Dornei.

27-30 SEPTEMBRIE 2011

Cu prilejul Centenarului Radu Grigorovici, Editura *Alexandru cel Bun* din Cernăuți, director doamna Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, a organizat, cu sprijinul Departamentului Pentru Românii de Pretutindeni, și al Consulatului General al României la Cernăuți Colocviul: *Personalități bucovinene. Academician Radu Grigorovici – o sută de ani de la naștere.*

Manifestarea a fost deschisă, conform tradiției neamului nostru, cu o slujbă de pomenire la Catedrala Pogorârea Sfântului Duh din Cernăuți, oficiată de un sobor de preoți, printre care s-au numărat și părinții Dosoftei și Elefterie de la Mănăstirea Putna.

Lucrările Colocviului s-au desfășurat în Sala Roșie a Universității Naționale „Iuri Fredkovyci“ din Cernăuți și au întrunit un important număr de participanți, oameni de știință din Cernăuți, precum și de la diverse instituții de învățământ superior și de cercetare din România și Republica Moldova, de la Academia Română.

În cadrul Colocviului au fost susținute comunicări și despre alte personalități bucovinene de marcă, cum au fost academicianul Vladimir Trebici, istoricul și criticul literar George Muntean și juristul Radu Economu.

8 OCTOMBRIE 2011

Cu ocazia Zilei orașului Cernăuți, 20 de artiști plastici din județul Suceava și din regiunea Cernăuți au vernisat în aer liber o expoziție de pictură, pe strada Mihai Eminescu din orașul Cernăuți. Expoziția de pictură „Artiștii – pentru Cernăuți“ a făcut parte dintr-un proiect transfrontalier intitulat „Dezvoltarea unei rețele de turism festiv în Bucovina“, inițiat de Primăria Cernăuți și finanțat prin Programul Operațional Comun România – Ucraina – Republica Moldova.

Proiectul a fost inițiat și implementat de Primăria Cernăuți, în parteneriat cu Centrul Cultural Bucovina, Primăria Suceava și Primăria Câmpulung Moldovenesc. Lucrările prezentate în expoziție sunt rezultatul a două tabere internaționale de creație pentru artiști plastici, la Berehomet – în Ucraina și la Sucevița – în România.

În același timp mai mulți meșteri populari din județul Suceava au expus diverse obiecte, alături de meșteri din regiunea Cernăuți, iar formații folclorice din județul Suceava au participat, alături de ansambluri din Polonia, Ungaria și Ucraina, la Festivalul internațional „Întâlniri bucovinene“.

9 OCTOMBRIE 2011

În incinta fostei Case Naționale a Românilor din Piața Centrală nr. 9 din Cernăuți a avut loc vernisajul expoziției de fotografii „Culorile Veneției“, realizate de maeștrii artei fotografice Adrian Dancoglu și Gheorghe Vasile Petrița din orașul Oradea, România, cunoscuți publicului cernăuțean din alte expoziții de fotografii care au fost organizate aici cu participarea lor.

Expoziția este rezultatul colaborării ce s-a stabilit între cluburile de fotografi profesioniști din Cernăuți și Oradea.

10-12 OCTOMBRIE 2011

În Sala Roșie a Universității Naționale „Iuri Fedkovyci“ din Cernăuți s-au desfășurat lucrările Simpozionului Internațional „Grigore Bostan. Probleme actuale de filologie română“.

Manifestarea a fost organizată de către Catedra de Filologie Română și Clasică, Centrul de Filologie Română Comparată „Grigore Bostan“ și Societatea pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu“ din Cernăuți cu sprijinul Departamentului pentru Relații cu Românii de Pretutindeni.

Au participat savanți filologi și oameni de litere din Ucraina, România, Republica Moldova, Polonia, Lituania, Serbia ș. a.

13 OCTOMBRIE 2011

Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți împreună cu Societatea Scriitorilor Bucovineni din Suceava au sărbătorit în comun 70 de ani de la apariția primului număr al revistei „Bucovina Literară“.

Prima zi a acestei manifestări comune s-a desfășurat în sala Bibliotecii Județene „I. G. Sbiera“ din Suceava. Cea de a doua – în sala cu oglinzi a Casei Orașenești de Cultură și Estetică din Cernăuți.

Printre scriitorii români care au onorat cu prezența lor manifestarea de la Cernăuți, pe lângă literații suceveni, s-au numărat profesorul universitar Marian Drumur de la Timișoara, fiul lui George Drumur, primul redactor al revistei, poetul bucureștean Liviu Ioan Stoiciu, scriitorul și ziaristul ieșean Liviu Antonesei, profesorii universitari ieșeni Magda și Petru Ursachi, scriitoarea Lucia Olaru-Nenati de la Botoșani, istoricii și criticii literari Teodor Codreanu de la Huși, Vasile Spiridon de la Bacău, prozatorul Radu Mareș și poetul Marcel Mureșeanu de la Cluj, Dumitru Brăneanu și Ioan Prăjișteanu de la Bacău, Leo Butnaru de la Chișinău și mulți alții.

20-23 OCTOMBRIE 2011

La Cernăuți a avut loc cel de al treilea Congres Internațional al Jurnaliștilor Români sub genericul „Identitate – Cultură – Mass-Media“, care a reunit peste o sută de reprezentanți ai principalelor publicații de limba română din Ucraina, Republica Moldova, Serbia și România.

Principalele probleme abordate au fost legate de situația presei de limba română din afara României, de colaborarea dintre jurnaliștii din România cu cei din afara țării, precum și de reflectarea identității culturale a românilor în mass-media și posibilitățile de finanțare a presei românești din afara țării.

Congresul a fost organizat de Forumul Internațional al Jurnaliștilor Români cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni din cadrul Guvernului României. Lucrările în plen, desfășurate în Sala Roșie a Senatului Universității Naționale „Iuri Fedkovyci“ din Cernăuți au fost moderate de domnul Romeo Couți, Președintele Forumului și de Vasile Tărățeanu, redactor-șef al publicației românești independente cernăuțene „Arcașul“.

Participanții la Congres au fost salutați de viceprimarul orașului Cernăuți Petru Rotar, de secretarul de Stat Eugen Tomac, șeful Departamentului pentru Românii de Pretutindeni din Guvernul României și de doamna Tatiana Popa, Consul General al României la Cernăuți.

5 NOIEMBRIE 2011

În satul Iordănești, raionul Hliboca a avut loc o manifestare culturală deosebită, care a umplut până la refuz încăpătoarea sală de spectatori a Căminului Cultural. Tineri și bătrâni, țărani și intelectuali au venit la întâlnirea cu unul dintre cei mai destoinici fii ai satului: scriitorul Mircea Lutic, însoțit la această întâlnire de colegii săi, poeții Ilie T. Zegrea, Simion Gociu, Vasile Tărățeanu, prozatorul Grigore Crigan, istoricul literar Ilie Luceac, care au vorbit despre creația scriitorului, despre locul lui important în istoria literaturii bucovinene contemporane și despre cele două cărți noi ale domniei sale – *Arminden cu heruvimi* și *În căutarea cuminecării*, prezentate în cadrul întâlnirii.

Lansarea de carte a fost urmată de un extraordinar concert, ca o dare de seamă a artiștilor amatori din sat care a demonstrat o dată în plus că locuitorii acestei mândre localități bucovinene păstrează cu sfințenie tradițiile și obiceiurile strămoșești, arta și cultura, dispun de nenumărate talente care le fac cinste.

9-10 NOIEMBRIE 2011

Ministrul Afacerilor Externe al României Teodor Baconschi a întreprins o vizită oficială la Kiev, la invitația omologului său ucrainean, Konstantiy Gryșcenko. În timpul acestei vizite șeful diplomației române a avut convorbiri cu Președintele Viktor Ianukovici, premierul Mykola Azarov și cu Volodymyr Litvin, președintele Radei Supreme a Ucrainei.

În ziua de 10 noiembrie el a avut o întrevedere și cu reprezentanții comunităților românești din regiunile Cernăuți, Transcarpatia, Odesa, orașul Kiev și Republica Autonomă Crimeea.

Din partea românilor din regiunea Cernăuți la întâlnire au participat Ion Popescu, deputat în Rada Supremă a Ucrainei, doamnele profesoare Alexandrina Cernov, doctor în filologie, membru de onoare al Academiei Române, Aurica Bojescu, deputat în Consiliul regional Cernăuți, directoarea Centrului Independent Bucovinean de Studii Actuale și Eugenia Cimborovici-Teodoreanu, președinta Fundației civice raionale din Herța „Gheorghe Asachi“, scriitorii Ilie T. Zegrea, președinta al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți și Vasile Tărățeanu, președinta al Fundației Culturale „Casa Limbii Române“ din Cernăuți, Președinta al Senatului Uniunii Interregionale „Comunitatea românească din Ucraina“, ziaristii Nicolae Toma, redactor-șef al ziarului „Zorile Bucovinei“ și Vasile Bâcu, redactor-șef al „Gazetei de Herța“, președinta al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu“ din Cernăuți. La întâlnire au fost abordate diverse probleme legate de viața comunităților românești din Ucraina.

15 NOIEMBRIE 2011

În această zi, cu 90 de ani în urmă, în satul Carapciu pe Siret s-a născut remarcabilul poet bucovinean, Vasile Levițchi. Cu prilejul acestei aniversări la Liceul „Mihai Eminescu“ din Carapciu s-a desfășurat o manifestare culturală de zile mari, la care ar fi putut participa și sărbătoritul, dacă la 21 octombrie 1997 inima lui n-ar fi încetat să bată. În fața elevilor au vorbit cu multă dragoste despre fostul lor coleg scriitorii bucovineni Mircea Lutic, Ilie T. Zegrea, Grigore Crigan, Simion Gociu și Ilie Luceac.

18 NOIEMBRIE 2011

La sediul celui mai vechi și mai important ziar de limbă română „Zorile Bucovinei“ din Cernăuți, prim redactor-șef fondator al căruia a fost scriitorul Vasile Levițchi, s-au adunat membrii actualului colectiv al redacției, foștii colaboratori ai acestuia, scriitorii bucovineni, foști elevi și colegi ai regretatului poet, pentru a-i aduce omagiul cuvenit pentru meritele deosebite pe care le-a avut în fondarea publicației și în dezvoltarea literaturii române din Bucovina în perioada de după cel de al doilea război mondial.

Întâlnirea a fost moderată de redactorul-șef al publicației, domnul Nicolae Toma și de poetul Ilie T. Zegrea, președintele Societății Scriitorilor Români din Cernăuți, care au oferit cuvântul tuturor doritorilor de a-și împărtăși amintirile și opiniile despre rolul lui Vasile Levițchi în viața culturală și spirituală a Bucovinei. Printre aceștia s-au numărat poezii Mircea Lutic, Vasile Tărățeanu, Simion Gociu, prozatorul Grigore Crigan, profesorii Nicolae Mintencu, Eugenia Cimborovici-Teodoreanu și alții.

20 NOIEMBRIE 2011

Fundația Civică Raională „Gheorghe Asachi“ din Herța, președinte doamna Eugenia Cimborovici-Teodoreanu a organizat în această zi în Herța o suită de manifestări dedicate marelui cărturar Gheorghe Asachi, trecut la cele veșnice cu 142 de ani în urmă, precum și a marilor pictori, Paul și Artur Verona, născuți în această străveche așezare românească.

Programul manifestărilor a inclus un parastas oficiat în Biserica Sf. Spiridon din oraș întru pomenirea marilor înaintași, depuneri de flori la bustul lui Gheorghe Asachi din parcul orașului și conferința „Prin ei dăinuiește conștiința de neam“, desfășurată în incinta Casei de cultură, unde a avut loc și vernisajul expoziției „Frumusețile ținutului Herța“ înveșnicite în tablourile pictorilor Verona.

La manifestare au participat reprezentanții administrației locale, deputatul poporului din Ucraina Ion Popescu, scriitorii bucovineni Mircea Lutic, Simion Gociu, Vasile Tărățeanu și alții.

23 NOIEMBRIE 2011

În cadrul Facultății de Filologie a Universității Naționale „Iuri Fedkovyci“ din Cernăuți, Catedra de Filologie Română și Clasică, împreună cu Societatea pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu“ au organizat un moment comemorativ consacrat fostului profesor și scriitor Vasile Levițchi, care a lucrat aici în calitate de lector mai mulți ani la rând.

În fața studenților și-au amintit de marele dispărut decanul Facultății de Filologie, prof. univ. dr. Boris Bunciuc, șeful Catedrei de Filologie Română și Clasică, conf. univ. dr. Gheorghe Jernovei, conf. univ. dr. Ilie Popescu, foștii lui studenți Arcadie Opaïț, Dumitru Covalciuc, Ilie Ioneț, ziaristii Vasile Bâcu, Nicolae Șapcă și alții.

27 NOIEMBRIE 2011

La sediul Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“ din Cernăuți a fost organizată o conferință internațională, consacrată comemorării jertfelor Foametei din anii 1932-1933 din Ucraina și ale represiunilor politice.

La invitația organizatorilor, a membrilor organizației orașenești a Societății Victimelor Represaliilor Staliniste „Golgota“, la Cernăuți au sosit și reprezentanții Societății „Pro Rădăuți“, condusă de domnul Ștefan Rotaru din municipiul Rădăuți, județul Suceava.

În fața celor prezenți despre Foamea organizată în Bucovina în anii 1946-1947 au vorbit veteranul învățământului public Octavian Voronca, publicistul Dumitru Covalciuc, directorul Centrului de Cercetări Istorice din Cernăuți, Petru Grior, ziaristii Maria Toacă și Vasile Carlașciuc, domnul Arcadie Opaïț, poeta populară Elena Fedoreac din Budineț ș. a.

În cadrul conferinței a fost lansată cartea lui Octavian Bivolaru, cuprinzând unele documente oficiale și publicații din presa periodică despre Complexul comemorativ al ostașilor români, înhumați în vecinătatea cimitirului evreiesc din Cernăuți.

27 NOIEMBRIE 2011

La Muzeul Literar-Memorial „Olga Kobyleanska“ din Cernăuți a avut loc o întâlnire deosebit de emoționantă a scriitorului și traducătorului român Mircea Lutic cu cititorii săi ucraineni.

Despre cele mai recente cărți ale domniei sale au vorbit poetul și traducătorul Vitali Kolodii, doctorul în istorie Oleksandr Masan, cercetătoarea științifică Iulia Mykosiancik și alți admiratori ai creației sale.

29 NOIEMBRIE 2011

În capitala Marii Uniri, orașul Alba Iulia, s-au deschis lucrările celui de al XV-lea Congres al Spiritualității Românești, la care au participat reprezentanți de marcă

ai comunităților românești din Republica Moldova, Ucraina, Serbia, Germania, Bulgaria, Italia, Spania, Austria, SUA, Canada, Rusia, precum și reprezentanți ai autorităților centrale și locale din România.

La manifestările de la Alba Iulia au participat și membrii Corului popular „Dragoș Vodă” al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, care au susținut un program artistic în fața participanților la Congres.

30 NOIEMBRIE 2011

În sala Filarmonicii Regionale de Stat din Cernăuți a susținut un concert, bine primit de publicul spectator, renumitul interpret de muzică ușoară din Chișinău, Ion Suruceanu, Artist al Poporului din Republica Moldova, binecunoscut și îndrăgit cunoscut prin nenumăratele lui concerte anterioare pe această scenă de-a lungul a câtorva decenii.

1 DECEMBRIE 2011

Cu prilejul Zilei Naționale a României, la monumentul lui Mihai Eminescu din Cernăuți s-au depus jerbe și buchete de flori din partea Consulatului General al României la Cernăuți, a reprezentanților intelectualității românești din centrul regional și a autorităților locale invitate la recepția oferită la sediul misiunii diplomatice a Patriei noastre istorice la Cernăuți, unde invitații doamnei Consul General, Tatiana Popa, au avut posibilitatea să ridice câte o cupă de șampanie întru prosperarea și viitorul European al României.

2 DECEMBRIE 2011

Cu prilejul Zilei Naționale a României la Cernăuți s-a desfășoară o suită de manifestări culturale. Printre ele se numără vernisajul expoziției de fotografii „Clip-A”, la organizarea căreia și-au dat concursul Centrul Cultural Instructiv Metodic al Bucovinei, clubul popular de artiști fotografi „Pozitiv”, Fundația Umanitară „Clopot”, Clubul Artelor Vizuale Suceava, având sprijinul Consulatului General al României de la Cernăuți. Vernisajul a avut loc în sala Muzeului de Artă din Cernăuți.

2 DECEMBRIE 2011

Editura *Alexandru cel Bun* a organizat la Sediul Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” cursuri de perfecționare foarte necesare și utile pentru jurnaliștii români din regiunea Cernăuți.

La invitația doamnei Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, la Cernăuți au sosit pentru două zile doamna prof. univ. dr. Adina Berciu-Drăghicescu, doamna lector univ. dr. Helga Bogdan Oprea, autoarea cărții *Relatinizarea limbii române* și doamna lector drd. Minodora Bucur, de la Facultatea de Litere a Universității din București, care au vorbit despre problemele actuale de

morfologie și ortografie română, au făcut o succintă prezentare a *Dicționarului ortoepic, ortografic și morfologic al limbii române*. S-a mai discutat despre literatura română contemporană, precum și despre „Portalul de consultanță națională: întrebă și noi răspundem“.

16 DECEMBRIE 2011

De pe scena Filarmonicii regionale de stat din Cernăuți a avut loc un concert de zile mari, grație unui proiect cultural internațional inițiat de către Societatea Filarmonică „LYRA“ din Brăila și susținut de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național al României.

Orchestra simfonică a Filarmonicii cernăuțene, dirijată de maestrul român Liviu Buiuc a susținut în tandem cu o grupă de rock românesc un program de original de muzică clasică și de rock modern, intitulat „Mozart ROCKS“, bine primit de către publicul cernăuțean, concertul respectiv fiind considerat și un semn bun al extinderii colaborării româno-ucrainene în domeniul culturii.

22 DECEMBRIE 2011

În sala de lectură a Secției de Literatură Universală a Bibliotecii Științifice Regionale „Myhailo Ivasiuk“ a avut loc lansarea cărților poetului și traducătorului Mircea Lutic, apărute în anul 2011. La manifestare au participat reprezentanți ai intelectualității cernăuțene române și ucrainene, profesori, ziariști, scriitori, studenți.

Despre creația lui Mircea Lutic au vorbit scriitorii ucraineni Vitali Kolodii, Volodymyr Vozniuk, Mirosław Lazariuk, Semen Țidelkovski, precum și scriitorii români Ilie T. Zegrea, Vasile Tărățeanu, Grigore Crigan, Ilie Luceac ș. a.

24 DECEMBRIE 2011

În sala Palatului Academic al Universității Bucovinene de Medicină s-a desfășurat cea de a XVII-a ediție a Festivalului tradițional de colinde și obiceiuri ale sărbătorilor de iarnă „Florile dalbe“, organizată de Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“ din Cernăuți. Au participat zeci de colective de colindători, de copii și de maturi, sosiți din diverse localități ale regiunii și de peste hotarele ei.

(Selecție de Vasile Tărățeanu)

Sumar – Glasul Bucovinei, nr. 1-4, 2011

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Burdeak, Vira**, *Integrarea europeană a Ucrainei: succese și eșecuri*, nr. 1, p. 21-31.
- Cuțui, Alexandrina**, *Situația politică, administrativă și religioasă din Bucovina de la începutul perioadei administrației galițiene până la întemeierea Mitropoliei*, nr. 1, p. 32-56.
- Gherman, Marin**, *Capitalul social și elaborarea politicii*. *Monitoring-ul presei* (15 noiembrie 2010 – 1 martie 2011), nr. 1, p. 7-20.
- Gherman, Marin**, *Societate civilă, capital social și cultură politică – conexiuni imprevizibile*. *Monitoring- ul presei* (1 martie – 15 mai 2011), nr. 2, p. 7-19.
- Gherman, Marin**, *Direcția liberalizării și masca confortului politic*. *Monitoring- ul presei* (15 mai – 1 august 2011), nr. 3, p. 7-19.
- Gherman, Marin**, *Perspectivile dezvoltării capitalului social în Ucraina și România*, nr. 4, p.
- Pintescu, Florin**, *Bătălia de la Hotin (1621): încadrarea tipologică, analiza ei și prezentarea în istoriografia română*, nr. 4, p.
- Ungureanu, Constantin**, *Populația regiunii Cernăuți în 1989 și 2001 (evoluție numerică)*, nr. 2, p. 20-38.

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Acad. Radu Grigorovici – 100 de ani de la naștere

Cernov, Alexandrina, *Argument*, nr. 3, p. 41-43.

Grigorovici, Radu, *Dascălii* (Liceul „Aron Pumnul” în amintirile lui Radu Grigorovici), nr. 3, p. 44-67.

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Bilețchi, Nicolae**, *Mircea Streinul*, nr. 1, p. 65-83.
- Cimpoi, Mihai**, *Limba română, „casă a ființei noastre”*, nr. 4, p.
- Codreanu, Theodor**, *Eminescu și mistică „nebulniei”*, nr. 3, p. 29-40.
- Codreanu, Theodor**, *Eminescu și modelul cultural românesc*, nr. 4, p.
- Cozmei, Ion**, *De la Eminovici la Eminescu*, nr. 1, p. 84-92.
- Diaconu, Mircea A., I. L.** *Caragiale și fatalitatea ironică*, nr.1, p. 57-64.
- Geană, Gheorghită**, *Imperativitatea modelelor*, nr. 3, p. 20-28.
- Geană, Gheorghită**, *Funcția cognitivă a clișeelelor de limbaj*, nr. 4, p.
- Roșca, Timofei**, *Poezia lui Arcadie Suceveanu: tentația supratranscendenței*, nr. 4, p.
- Vintilă, Alexandru Ovidiu** *Traian Brăileanu și mișcarea „Iconar”*, nr. 4, p.

POEZIE

- Beldeanu, Ion**, *Versuri*, nr. 4, p.
- Gherman, Marin**, *Versuri*, nr. 4, p.
- Popescu, Adela**, *Versuri*, nr. 4, p.
- Puiu, Silvia**, *Versuri pentru copii*, nr. 4, p.
- Steiciuc, Carmen Veronica**, *Versuri*, nr. 4, p.
- Vintilă, Alexandru Ovidiu**, *Versuri*, nr. 4, p.

EMINESCIANA – 2011

- Vasile Tărățeanu**, „*Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi...*”, nr. 1, p. 93-96.
Versuri din creația participanților la Festivalul Internațional de Poezie din Cernăuți – 13-15 ianuarie 2011 (*Aurel Rău, Ana Blandiana, George Vulturescu, Ilie Constantin, Lucian Vasiliu, Cristian Simionescu, Adrian Popescu, Dorin Tudoran, Dinu Flămând, Daniel Corbu, Casian Maria Spiridon, Leo Butnaru*), nr. 11, p. 96-117.

DIN ISTORIA MUZICII ROMÂNEȘTI

- Bădulescu, Alexandru I.**, *Paul Constantinescu în universul muzicii românești și universale*, nr. 2, p. 83-96.

DIMENSIUNI CULTURALE

- Luceac, Ilie**, Constantin Flondor, *Însemnări pentru o nostalgie: Putna, Suceava, Cernăuți – un arc sentimental peste timp*, nr. 2, p. 39-82.
Luceac, Ilie, *Reședința Mitropoliților Bucovinei și Dalmației sub ocrotirea Patrimoniului Mondial UNESCO*, nr. 4, p.

CRONICA LIMBII ROMÂNE

- Cernov, Alexandrina**, *Statutul limbii române în Ucraina: studiu de caz – regiunea Cernăuți*, nr. 3, p. 68-86.

ARHIVA BUCOVINEI

- Trebici, Vladimir**, *Însemnări din memorie (Memorii, IV)*, nr. 1, p. 118-147.
Trebici, Vladimir, *Însemnări din memorie (Memorii, V)*, nr. 2, p. 97-138.
Trebici, Vladimir, *Însemnări din memorie (Memorii, VI)*, nr. 3, p. 87-110.

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

- Bodnaraș, George**, *Aspecte regionale ale marketingului electoral* [Igor Burkut, Oleksiy Kolesnikov, *Vyborci tehnologhii: rehionalnyi dosvid (Marketing electoral: experiență regională)*, Cernăuți, Editura „Bukrek”, 2009, 240 p.], nr. 1, p. 148-154.
Bodnaraș, George, „*Revista Bucovineană*” [„*Bukovynskyi jurnal*” – revistă de științe politice, istorie, cultură și literatură, 2011, nr.1], nr. 2, p. 154-159.
Bodnaraș, George, *Cetățeni interactivi ai Europei* [Școala de vară „Noi: cetățeni interactivi ai Europei”, București, 11-15 iulie 2011], nr. 3, p. 130-137.
Cernov, Alexandrina, *Lupta pentru limba română* [Conferința științifică internațională: *Revista „Limba Română” – două decenii în serviciul culturii naționale*, Chișinău, 13 mai 2011], nr. 2, p. 147-153.
Dinescu, Viorel, *De cealaltă parte a oglinzilor* [Marin Gherman, *Derivatele dezordinii*, Cernăuți, Editura *Alexandru cel Bun*, Editura *Zelena Bucovina*, 2009, 87 p.], nr. 1, p. 158-159.
Gherman, Marin, *O carte despre fațetele machiavelismului modern* [Hélène Carrère d’Encausse, *URSS a murit, trăiască Rusia!*, traducere de Lucia Postelnicu Pop, prefață de Ion Iliescu, București, Editura Artemis, 2010, 239 p.], nr. 3, p. 121-129.
Luceac, Ilie, *Destinul împlinit al unui mitropolit mecenat* [Constantin Hrehor, *Silvestru Morariu Andrievici*, Timpul, Iași, 2009, 168 p. + Anexe: poze și documente de epocă

– 60 p.], nr. 3, p. 111-120.

Suceveanu, Arcadie, *Vasile Levițchi – poetul preatârziului* [Cuvânt înainte la cartea: Vasile Levițchi, *La izvoarele Siretului*, Editura Lumina, Chișinău, 2010, 255 p.], nr. 2, p. 139-146.

Tărățeanu, Vasile, *Pe ogorul literelor române* [*Septentrion literar*, Almanah al scriitorilor români din Cernăuți, Editura „Emma Books”, Sebeș-Alba Iulia, 2010, 215 p.], nr. 1, p. 155-157.

